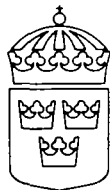

Regeringens proposition

1993/94:24

med förslag till ändrade regler om kroppsvisitation
och kroppsbesiktning, m.m.

Prop.
1993/94:24

Regeringen föreslår riksdagen att anta de förslag som har tagits upp
i bifogade utdrag ur regeringsprotokollet den 30 september 1993.

På regeringens vägnar

Carl Bildt

Gun Hellsvik

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen läggs fram förslag, som innebär att reglerna om kroppsvisitation och kroppsbesiktning i rättegångsbalken får en ny utformning.

Det föreslås en ny definition av begreppet *kroppsvisitation*, som bl.a. innebär att inte bara ett genomsökande av någons kläder, utan också genomsökande av vissa medhavda föremål, ryms inom begreppet. Härvid föreslås en begränsning till väskor, paket och andra föremål. Alla sådana föremål som någon har med sig, vare sig de är öppna eller låsta, skall kunna genomsökas vid en kroppsvisitation. Kroppsvisitation som enbart innebär att föremål som en kvinna har med sig undersöks skall kunna utföras av män.

Kroppsbesiktning föreslås också få en ny definition. Denna innebär att det inom begreppet kommer att rymmas inte bara undersökningar av kroppens yttre och inre, utan även av människokroppens produkter som har åtkommit vid provtagning. Förslaget innebär i den delen att begreppet "annan undersökning" mönstras ut ur rättegångsbalken. I princip skall alla typer av undersökningar och provtagningar falla under begreppet kroppsbesiktning. Förslaget innehåller också en regel om att den som skall genomgå en kroppsbesiktning skall kunna hållas kvar en kortare tid, högst tolv timmar, för att kroppsbesiktningen skall kunna genomföras.

Det föreslås att reglerna i lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt och lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna

m.fl. förtydligas så att det klart skall framgå att det vid genomförandet av en kroppsbesiktning finns möjlighet att hålla den undersökte avskild från andra.

Några ändringar föreslås inte beträffande förutsättningarna för att kroppsvisitation respektive kroppsbesiktning skall få användas. Inte heller föreslås några ändringar vad gäller beslutsordningen.

I propositionen föreslås vidare att tullen skall få möjlighet att under vissa förutsättningar ta urinprov, för att kontrollera om vederbörande har svält narkotika och på så sätt försöker smuggla in den i landet.

I propositionen behandlas också vissa frågor som gäller restriktioner för häktade. Det föreslås en uttrycklig regel om att åklagarens möjligheter att besluta om inskränkningar i den häktades kontakter med omvärlden som huvudregel skall vara beroende av att rätten har givit tillstånd till det.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 januari 1994.

1 Förslag till

Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om rättegångsbalken

dels att 24 kap. 21 §, 27 kap. 4 §, 28 kap. 11-13 §§, 49 kap. 4 §, 52 kap. 1 och 7 §§, 54 kap. 5 § och 56 kap. 1 § skall ha följande lydelse,

dels att det i balken skall införas en ny paragraf, 24 kap. 5 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

24 kap.

5 a §

Om rätten beslutar att häkta någon eller förordnar att någon skall kvarbli i häkte, skall den samtidigt på begäran av åklagaren pröva om den häktades kontakter med omvärlden skall få inskränkas. Tillstånd till sådana restriktioner får meddelas endast om det finns risk för att den misstänkte undanröjer bevis eller på annat sätt försvårar sakens utredning.

Om det på grund av senare inträffade omständigheter är nödvändigt, får åklagaren meddela beslut som innebär inskränkningar i den häktades kontakter med omvärlden även om rätten inte har meddelat tillstånd till restriktioner. Har åklagaren meddelat ett sådant beslut skall han samma dag eller senast dagen därefter begära rättens prövning enligt första stycket. När en sådan framställan kommit in till rätten, skall rätten så snart det kan ske och senast inom en vecka hålla förhandling i frågan. För handläggningen vid rätten gäller vad som är föreskrivet om häkningsförhandling.

24 kap.

21 §

Döms den misstänkte för brottet och är han häktad, skall rätten, enligt de grunder som anges i detta kapitel, pröva om han skall stanna kvar i häkte till dess domen vinner laga kraft. Om den misstänkte inte är häktad, får rätten förordna att han skall häktas.

Döms den misstänkte för brottet och är han häktad, skall rätten, enligt de grunder som anges i detta kapitel, pröva om han skall stanna kvar i häkte till dess domen vinner laga kraft. Om den misstänkte inte är häktad, får rätten förordna att han skall häktas. *I fråga om restriktioner gäller bestämmelserna i 24 kap. 5 a §.*

Vid tillämpning av första stycket skall bestämmelserna i detta kapitel om häktning i de fall där det finns risk för att den misstänkte undandrar sig straff, gälla även i de fall där det finns risk för att den misstänkte undandrar sig utvisning. Förordnandet om häktning skall dock inte gälla under den tid då den dömda avtjänar en frihetsberövande påföljd som han har dömts till i målet.

27 kap.

4 §¹

Den som med laga rätt griper eller anhåller misstänkt eller verkställer häktning, husrannsakan *eller* kroppsvisitation får *lägga beslag på* föremål, som därvid påträffas.

Den som med laga rätt griper eller anhåller *en* misstänkt eller verkställer häktning, husrannsakan, kroppsvisitation *eller kroppsbesiktning* får *ta* föremål som därvid påträffas *i beslag*.

Föremål, som i annat fall påträffas, tas i beslag efter beslut av undersökningsledaren eller åklagaren. Vid fara i dröjsmål, får även utan sådant beslut åtgärden vidtagas av polisman, om det inte är fråga om försändelse som avses i 3 §.

Verkställs beslag av någon annan än undersökningsledaren eller åklagaren och har denne inte beslutat beslaget, skall anmälan skyndsamt göras hos honom, som har att omedelbart pröva, om beslaget skall bestå.

28 kap.

11 §²

Förekommer anledning, att

Om det finns anledning att anta

¹Senaste lydelse 1993:602.

²Senaste lydelse 1964:166.

brott förövats, *varå* fängelse kan följa, *må* kroppsvisitation *företagas* för *eftersökande* av föremål, som är underkastat beslag, eller *eljest* till *utrönande* av *omständighet*, som kan *äga* betydelse för utredning om brottet.

Å annan än den som skäligen kan misstänkas för brottet *må* kroppsvisitation dock *företagas*, *allenast* om synnerlig anledning *förekommer*, att därigenom föremål, som är underkastat beslag, skall *anträffas* eller annan *utredning* om brottet *vinnas*.

att ett brott *har begåtts* på vilket fängelse kan följa, *får* kroppsvisitation göras *på den som skäligen kan misstänkas för brottet* för att söka efter föremål som kan tas i beslag eller annars för att *utröna omständigheter* som kan vara av betydelse för utredning om brottet.

Annan än den som skäligen kan misstänkas för brottet *får* kroppsvisiteras, om *det finns* synnerlig anledning att *anta* att *det därigenom kommer att anträffas* föremål som kan tas i beslag eller att *det annars är* av betydelse för utredningen om brottet.

Med kroppsvisitation avses en undersökning av kläder och annat som någon bär på sig samt av väskor, paket och andra föremål som någon har med sig.

12 §³

Å den som skäligen kan misstänkas för brott, *varå* fängelse kan följa, *må* för ändamål, som sägs i 11 §, kroppsbesiktning *företagas*.

Vid kroppsbesiktning *må*, om det *erfordras*, blodprov tagas så ock annan undersökning, som kan ske utan nämnvärt men, *utföras*.

Den som skäligen kan misstänkas för ett brott *på vilket* fängelse kan följa, *får* kroppsbesiktigas för ändamål som anges i 11 §.

Med kroppsbesiktning avses undersökning av människokroppens yttre och inre samt tagande av prov från människokroppen och undersökning av sådana prov. En kroppsbesiktning *får inte* utföras så att den undersökte riskerar *framtida ohälsa eller skada*.

Den som skall kroppsbesiktigas *får hållas kvar* för ändamålet upp till sex timmar eller, om det finns synnerliga skäl, ytterligare sex timmar.

³Senaste lydelse 1964:166.

13 §⁴

Beträffande kroppsvisitation och kroppsbesiktning skall i tillämpliga delar gälla vad i 3 a, 4, 8 och 9 §§ är föreskrivet om husrannsakan. Är fara i dröjsmål, får kroppsvisitation och kroppsbesiktning beslutas av polisman.

Förrättning, som är av mera väsentlig omfattning, skall verkställas inomhus och i avskilt rum. Verkställes den av annan än läkare, skall såvitt möjligt ett av förrättningsmannen anmodat trovärdigt vittne närvara. Blodprov må ej tagas av annan än läkare eller legitimerad sjuksköterska. Annan mer ingående undersökning må utföras endast av läkare.

Beträffande kvinnor får kroppsvisitation inte verkställas eller bevitnas av annan än kvinna, läkare eller legitimerad sjuksköterska. Detsamma gäller kroppsbesiktning och annan undersökning vid kroppsbesiktning än tagande av blodprov.

Kroppsvisitation eller kroppsbesiktning av en kvinna får inte verkställas eller bevitnas av annan än kvinna, läkare eller legitimerad sjuksköterska. Kroppsvisitation som enbart innebär att föremål som en kvinna har med sig undersöks och kroppsbesiktning som enbart innebär blodprovstagning får dock verkställas och bevitnas av en man.

49 kap.

4 §⁵

Talan mot underrätts beslut under rättegången skall föras särskilt, om rätten

1. avvisat ombud, biträde eller försvarare eller ogillat ett yrkande härom;
2. ogillat tredje mans yrkande att få som intervenient deltaga i rättegången;

3. förelagt en part eller någon annan att förete skriftligt bevis eller att tillhandahålla föremål för syn eller besiktning eller vid prövning enligt 3 kap. 3 § andra stycket 4 eller 5 tryckfrihetsförordningen eller 2 kap. 3 § andra stycket 4 eller 5 yttrandefrihetsgrundlagen funnit det vara av synnerlig vikt att en uppgift som avses där lämnas vid vittnesförhör eller förhör med en part under sanningsförsäkringen;

4. utlåtits sig angående ådömande av förelagt vite eller häkte eller om ansvar för förseelse i rättegången eller angående skyldighet för någon, som ej är part eller intervenient, att gottgöra i rättegången vållad kostnad;

5. utlåtits sig angående ersättning eller förskott av allmänna medel till målsägande eller angående ersättning eller förskott till biträde,

⁴Senaste lydelse 1989:650.

⁵Senaste lydelse 1992:374.

försvarare, vittne, sakkunnig eller annan, som ej är part eller intervenient;

6. utlåtit sig i tvistemål angående kvarstad eller annan åtgärd enligt 15 kap. eller i brottmål angående häktning, åtgärd som avses i 25-28 kap. eller omhändertagande enligt 28 kap. brottsbalken;

6. utlåtit sig i tvistemål angående kvarstad eller annan åtgärd enligt 15 kap. eller i brottmål angående häktning, restriktioner enligt 24 kap. 5 a §, åtgärd som avses i 25-28 kap. eller omhändertagande enligt 28 kap. brottsbalken;

7. avslagit begäran om biträde eller försvarare eller till sådant uppdrag förordnat annan än part föreslagit;

8. utlåtit sig i annat fall än som avses i 5 eller 7 i fråga som gäller allmän rättshjälp; eller

9. avslagit begäran om rättshjälp åt misstänkt i brottmål eller om ersättning eller förskott till part, som åtnjuter sådan förmån.

Särskild talan skall föras genom besvär. Är fråga om beslut, som avses i 1, 2, 3, 7, 8 eller 9, åligge den som vill föra talan att, om beslutet meddelats vid sammanträde för förhandling, genast och eljest inom en vecka från den dag, då han erhöll del därav, anmäla missnöje; försummas det, äge han ej vidare rätt till talan. Rätten pröve genast, om anmälan rätteligen gjorts.

I fråga om missnöjesanmälan av myndigheter, som enligt lag eller förordnande med stöd av lag är behöriga att överklaga beslut som avses i andra stycket, gäller följande. Har beslutet meddelats vid sammanträde för förhandling vid vilken myndigheten inte har varit företräd, skall missnöje anmälas senast en vecka från dagen för beslutet.

52 kap.

1 §⁶

Vill någon överklaga en tingsrätts beslut, skall han ge in en besvärstinlag till tingsrätten.

Inlagan skall ha kommit in till tingsrätten inom tre veckor från den dag då beslutet meddelades. Om ett beslut under rättegången inte har meddelats vid sammanträde för förhandling och det inte heller vid något sådant sammanträde har tillkännagivits när beslutet kommer att meddelas, skall dock besvärstiden räknas från den dag då klaganden fick

Inlagan skall ha kommit in till tingsrätten inom tre veckor från den dag då beslutet meddelades. Om ett beslut under rättegången inte har meddelats vid sammanträde för förhandling och det inte heller vid något sådant sammanträde har tillkännagivits när beslutet kommer att meddelas, skall dock besvärstiden räknas från den dag då klaganden fick

⁶Senaste lydelse 1990:443.

del av beslutet. Klagan över beslut om någons häktande *eller* kvarhållande i häkte *eller* om åläggande av reseförbud *eller* i fråga, som avses i 49 kap. 6 §, är inte inskränkt till viss tid.

del av beslutet. Klagan över beslut om någons häktande, kvarhållande i häkte, *tillstånd till restriktioner enligt 24 kap. 5 a §*, om åläggande av reseförbud *eller* i fråga, som avses i 49 kap. 6 §, är inte inskränkt till viss tid.

I 49 kap. finns bestämmelser om att den, som vill överklaga ett beslut, i vissa fall först skall anmäla missnöje.

7 §⁷

Finnes motparten böra höras över besvären, skall besvärslagen med därvid fogade handlingar delgivas motparten och föreläggande meddelas honom att inkomma med skriftlig förklaring.

Ej må, med mindre tillfälle lämnats motparten att förklara sig, ändring göras i underrättens beslut, såvitt angår hans rätt.

Har underrätten i tvistemål avslagit yrkande om kvarstad eller annan åtgärd enligt 15 kap. eller förordnat om hävande av sådan åtgärd eller i brottmål avslagit yrkande om åtgärd, som avses i 26-28 kap., eller förordnat om hävande av sådan åtgärd, äge hovrätten omedelbart bevilja åtgärden att gälla, till dess annorlunda förordnas. Har underrätten beviljat åtgärd, som nu sagts, eller förordnat, att beslut må verkställas utan hinder av att det icke äger laga kraft, äge hovrätten omedelbart förordna, att vidare åtgärd för verkställighet ej må äga rum. Är fråga om häktning eller reseförbud, må hovrätten ock utan motpartens hörande göra ändring i underrättens beslut.

Har underrätten i tvistemål avslagit yrkande om kvarstad eller annan åtgärd enligt 15 kap. eller förordnat om hävande av sådan åtgärd eller i brottmål avslagit yrkande om åtgärd, som avses i 26-28 kap., eller förordnat om hävande av sådan åtgärd, äge hovrätten omedelbart bevilja åtgärden att gälla, till dess annorlunda förordnas. Har underrätten beviljat åtgärd, som nu sagts, eller förordnat, att beslut må verkställas utan hinder av att det icke äger laga kraft, äge hovrätten omedelbart förordna, att vidare åtgärd för verkställighet ej må äga rum. Är fråga om häktning, *tillstånd till restriktioner enligt 24 kap. 5 a §* eller reseförbud, må hovrätten ock utan motpartens hörande göra ändring i underrättens beslut.

54 kap.

5 §⁸

Då hovrätten ogillat yrkande

Då hovrätten ogillat yrkande

⁷Senaste lydelse 1981:828.

⁸Senaste lydelse 1987:1211.

om häktning eller reseförbud eller hävt ett beslut om häktning eller reseförbud, får talan mot beslutet föras endast i samband med talan mot hovrättens dom eller slutliga beslut.

om häktning, *tillstånd till restriktioner enligt 24 kap. 5 a §* eller reseförbud eller hävt ett beslut om häktning, *tillstånd till restriktioner enligt 24 kap. 5 a §* eller reseförbud, får talan mot beslutet föras endast i samband med talan mot hovrättens dom eller slutliga beslut.

56 kap.

1 §⁹

Vill någon anföra besvär mot hovrätts beslut, skall han inom fyra veckor från den dag, då beslutet meddelades, till hovrätten inkomma med besvärslinlag. Har beslut under rättegången meddelats annorledes än vid sammanträde för förhandling, skall dock besvärstiden räknas från den dag då klaganden erhöll del av beslutet. Klagan över beslut om någons häktande *eller* kvarhållande i häkte eller om åläggande av reseförbud är inte inskränkt till viss tid.

Vill någon anföra besvär mot hovrätts beslut, skall han inom fyra veckor från den dag, då beslutet meddelades, till hovrätten inkomma med besvärslinlag. Har beslut under rättegången meddelats annorledes än vid sammanträde för förhandling, skall dock besvärstiden räknas från den dag då klaganden erhöll del av beslutet. Klagan över beslut om någons häktande, kvarhållande i häkte, *tillstånd till restriktioner enligt 24 kap. 5 a §* eller om åläggande av reseförbud är inte inskränkt till viss tid.

Om skyldighet att anmäla missnöje mot hovrätts beslut i fråga, som avses i 49 kap. 3 § eller 4 § första stycket 1, 2, 3, 7, 8 eller 9, stadgas i 54 kap. 3 §.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1994.

⁹Senaste lydelse 1981:1294.

Lag om ändring i lagen (1960:418) om straff för varusmuggling

Härigenom föreskrivs att 19 § lagen (1960:418) om straff för varusmuggling skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*19 §¹

Förekommer mot någon, som anträffas vid gräns- eller kustort eller ankommer till plats, där förbindelse med utlandet äger rum, anledning att han har på sig gods, som enligt denna lag är underkastat beslag, må för efter-sökande av sådant gods tulltjänsteman eller tjänsteman vid kustbevakningen företaga kroppsvisitation och ytlig kroppsbesiktning å honom. Om vederbörande chef för tull- eller gränsbevakning finner skärpning av tullkontrollen å persontrafiken till eller från utlandet med viss lägenhet eller för viss tidrymd å någon plats oundgängligen nödvändig, må efter bevakningschefens förordnande kroppsvisitation verkställas å envar, som med lägenheten eller under tidrymden till platsen ankommer från eller från platsen avreser till utlandet. Sådant förordnande skall ofördröjligen underställas generaltullstyrelsens prövning men går likväl genast i verkställighet.

Kroppsvisitation, som är av mera väsentlig omfattning, och ytlig kroppsbesiktning skall verkställas inomhus i avskilt rum el-

Om det finns anledning att anta att någon, som anträffas vid en gräns- eller kustort eller ankommer till en plats, med förbindelse till utlandet, har på sig gods som enligt denna lag är underkastat beslag, får tulltjänstemän eller tjänstemän vid Kustbevakningen för att söka efter sådant gods hos honom utföra kroppsvisitation, ytlig kroppsbesiktning samt ta urinprov. Ingen får dock hållas kvar för urinprovstagning. Om vederbörande chef för tull- eller gränsbevakning finner att skärpning av tullkontrollen av persontrafiken till eller från utlandet med viss lägenhet eller för viss tidrymd på någon plats är oundgängligen nödvändig, får efter bevakningschefens beslut kroppsvisitation utföras på var och en som med lägenheten eller under tidrymden ankommer till platsen från utlandet eller avreser från platsen till utlandet. Sådant beslut skall ofördröjligen underställas Generaltullstyrelsens prövning men skall likväl genast verkställas.

Kroppsvisitation som är av mera väsentlig omfattning, ytlig kroppsbesiktning samt urinprovstagning skall verkställas inomhus

¹Senaste lydelse 1988:431.

ler i lämpligt utrymme i fartyg samt, om undersökningsman eller den undersökte begär det och det kan ske utan större omgång, i vittnens närvaro. Kroppsvisitation och ytlig kroppsbesiktning av kvinnor får inte verkställas eller bevitnas av annan än kvinna, läkare eller legitimerad sjuksköterska.

Förande av protokoll och utfärdande av bevis om företagen kroppsvisitation eller ytlig kroppsbesiktning erfordras ej med mindre den undersökte begär det eller föremål, som påträffas, tas i beslag.

Bestämmelser om rätt för tullmyndighet att undersöka handresgods samt resväskor och liknande som medförs av resande finns även i tullagen (1987:1065).

i avskilt rum eller i lämpligt utrymme i fartyg samt, om undersökningsman eller den undersökte begär det och det kan ske utan större omgång, i vittnens närvaro. Kroppsvisitation, ytlig kroppsbesiktning och urinprovstagning beträffande kvinnor får inte verkställas eller bevitnas av annan än kvinna, läkare eller legitimerad sjuksköterska.

Protokoll behöver inte föras och bevis om utförd kroppsvisitation, ytlig kroppsbesiktning eller urinprovstagning behöver inte utfärdas om inte den undersökte begär det eller föremål som påträffas tas i beslag.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1994.

Lag om ändring i lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt

Härigenom föreskrivs att 20 och 29 §§ lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt¹ skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

20 §

En intagen får hållas avskild från andra intagna, om det är nödvändigt

1. med hänsyn till rikets säkerhet eller föreliggande fara för den intagnes eller annans säkerhet till liv eller hälsa eller för allvarlig skadegörelse på anstaltens egendom,

2. för att hindra att den intagne påverkar någon annan intagen att allvarligt störa ordningen inom anstalten,

3. för att hindra att den intagne medverkar till att en annan intagen får tillgång till berusningsmedel,

4. för att hindra att den intagne allvarligt ofredar en annan intagen,

5. för att verkställa beslut om kroppsbesiktning.

Intagen som har dömts till fängelse i lägst två år och är placerad i slutan anstalt får hållas avskild från andra intagna, om det kan befaras att han planlägger rymning eller att annan planlägger fritagningsförsök och avskildheten är nödvändig för att hindra att sådan plan sättes i verket samt det med hänsyn till den intagnes brottslighet eller annars kan befaras att han är särskilt benägen att fortsätta en brottslig verksamhet av allvarlig karaktär.

Ett beslut enligt första eller andra stycket skall omprövas så ofta det finns anledning till det, dock minst var tionde dag.

29 §

Intagen får mottaga besök i den utsträckning det lämpligen kan ske. Han får ej mottaga besök som är ägnat att äventyra säkerheten i anstalten eller som kan motverka hans anpassning i samhället eller eljest vara till skada för honom eller annan. Om en intagen under utredningen av ett disciplinärende hålls avskild från andra intagna, får han också vägras besök i den mån det är oundgängligen nödvändigt för att syftet med utredningen inte skall äventyras.

Till underlag för bedömningen av om den som är intagen i slutan riksanstalt skall i ett särskilt fall få ta emot besök skall i förväg undersökas om den besökande har dömts eller är misstänkt för allvarlig brottslig verksamhet. I den utsträckning det behövs och lämpligen kan ske skall upplysningar också inhämtas om hans personliga för

¹Lagen omtryckt 1990:1011.

hållanden i övrigt. Vad som har sagts nu gäller ej, i den mån det är uppenbart obehövt på grund av att den besökande är känd eller av annat skäl.

Till underlag för bedömningen av om den som är intagen i annan anstalt än slutna rixsanstalt skall i ett särskilt fall få ta emot besök får en sådan kontroll som avses i andra stycket göras i den mån det är påkallat av säkerhetsskäl.

Tjänsteman vid anstalten skall vara närvarande vid besök, om det är påkallat med hänsyn till säkerheten. Vid besök av advokat som biträder den intagne i rättslig angelägenhet får tjänsteman närvara endast om advokaten eller den intagne begär det.

Som villkor för besök kan av säkerhetsskäl föreskrivas att den besökande underkastar sig kroppsvisitation eller yttlig kroppsbesiktning eller medger undersökning av väska, kasse eller annat dylikt som han vill medföra vid besöket.	Som villkor för besök kan <i>det</i> av säkerhetsskäl föreskrivas att den besökande underkastar sig kroppsvisitation eller yttlig kroppsbesiktning.
--	---

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1994.

Lag om ändring i lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m.fl.

Härigenom föreskrivs att 2 b och 16 §§ lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m.fl. skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*2 b §¹

Kroppsvisitation eller kroppsbesiktning får inte göras mer ingående än vad ändamålet med åtgärden kräver. All den hänsyn som omständigheterna medger skall iakttagas. Om möjligt skall vittne närvara.

Kroppsvisitation eller kroppsbesiktning får inte göras mer ingående än vad ändamålet med åtgärden kräver. All den hänsyn som omständigheterna medger skall iakttagas. Om möjligt skall vittne närvara. *En häktad får hållas avskild från andra häktade, om det är nödvändigt för att verkställa beslut om kroppsbesiktning.*

Annan kroppsvisitation än som avses i 2 § tredje stycket eller kroppsbesiktning får, när åtgärden gäller kvinna, ej verkställas eller bevitnas av annan än kvinna, läkare eller legitimerad sjuksköterska.

Föremål, som anträffas vid kroppsvisitation eller kroppsbesiktning och som häktad enligt vad som följer av denna lag ej får inneha, skall omhändertagas och förvaras för hans räkning, såvitt ej annat är särskilt föreskrivet.

16 §

Beträffande den som är häktad på grund av misstanke om brott ankommer det på undersökningsledaren eller åklagaren att

1. avgöra om eller i vad mån hinder för medgivande enligt 3 § första stycket första meningen eller 9-13 §§ eller för tillämpning av 3 § första stycket andra meningen möter på den grund att åtgärden kan medföra fara för att bevis undanröjes eller utredning om brott eljest försvåras.

2. avgöra fråga om inskränkningar enligt 6 § tredje stycket.

Innebär avgörande enligt första stycket hinder för medgivande eller eljest inskränkning i häktads rätt, skall avgörandet omprövas så ofta anledning därtill uppkommer.

Ett beslut enligt första stycket som innebär hinder för medgivande eller på annat sätt inskränkning i en häktads rätt, får meddelas endast om den häktade får underkastas restriktioner

¹Senaste lydelse 1978:903.

enligt 24 kap. 5 a § rättegångsbalken. Sådana beslut skall omprövas så ofta det finns anledning till det.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1994.

Härigenom föreskrivs att 19 § polislagen (1984:387) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

19 §¹

En polisman som med laga stöd griper eller annars omhändertar eller avlägsnar någon får i anslutning till ingripandet kroppsvisitera denne i den utsträckning som är nödvändig

1. av säkerhetsskäl för att vapen eller andra farliga föremål skall kunna tas om hand, eller

2. för att hans identitet skall kunna fastställas.

En polisman får också kroppsvisitera i den utsträckning det behövs för att söka efter vapen eller andra farliga föremål som är ägnade att användas vid brott mot liv eller hälsa, om det med hänsyn till omständigheterna kan antas att ett sådant föremål kan förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § brottsbalken. *För detta ändamål får polismannen även undersöka portfölj, handväska eller annat liknande handbagage.*

En polisman får också kroppsvisitera i den utsträckning det behövs för att söka efter vapen eller andra farliga föremål som är ägnade att användas vid brott mot liv eller hälsa, om det med hänsyn till omständigheterna kan antas att ett sådant föremål kan förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § brottsbalken.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1994.

¹Senaste lydelse 1987:577.

Härigenom föreskrivs att 63 § tullagen (1987:1065) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

63 §

För kontroll av att anmälnings- och uppgiftsskyldighet enligt denna lag eller enligt föreskrifter som meddelats med stöd av lagen fullgjorts riktigt och fullständigt får tullmyndigheten undersöka

1. transportmedel, containrar, lådor och andra utrymmen där varor kan förvaras vid införsel till eller utförsel från tullområdet,

2. områden för tullupplag, tullager, frihamnar och exportbutiker, flygplatser och bangårdar, där varor som står under tullkontroll förvaras, och även lokaler inom sådana områden, samt

3. handresgoods, såsom resväskor och portföljer, samt handväskor och liknande som medförs av resande vid inresa till eller utresa från tullområdet eller av person som kan anmanas stanna enligt 64 §.

Om rätt för tulltjänstemän att undersöka vad resande bär i eller innanför kläderna föreskrivs i 19 § lagen (1960:418) om straff för varusmuggling.

Bestämmelser om kroppsvisitation finns i 19 § lagen (1960:418) om straff för varusmuggling.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1994.

Lag om ändring i lagen (1990:217) om skydd för samhällsviktiga anläggningar m.m.

Härigenom föreskrivs att 10-12 §§ lagen (1990:217) om skydd för samhällsviktiga anläggningar m.m. skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

10 §

Den som vill ha tillträde till ett skyddsobjekt eller som uppehåller sig invid ett skyddsobjekt är skyldig att på begäran av den som bevakar skyddsobjektet

- uppge namn, födelsetid och hemvist,
- underkasta sig kroppsvisitation och undersökning av *medförd egendom* som inte *utgör* brev eller annan enskild handling.

Den som vill ha tillträde till ett skyddsobjekt eller som uppehåller sig invid ett skyddsobjekt är skyldig att på begäran av den som bevakar skyddsobjektet

- uppge namn, födelsetid och hemvist,
- underkasta sig kroppsvisitation som inte *avser* brev eller annan enskild handling.

11 §

Den som bevakar ett skyddsobjekt får besluta om kroppsvisitation och undersökning av *egendom*, om det behövs för att bevakningsuppgiften skall kunna fullgöras eller för att söka efter föremål som kan tas i beslag enligt denna lag.

Den som bevakar ett skyddsobjekt får besluta om kroppsvisitation, om det behövs för att bevakningsuppgiften skall kunna fullgöras eller för att söka efter föremål som kan tas i beslag enligt denna lag.

12 §

Den som bevakar ett skyddsobjekt får också i den utsträckning som krävs för att bevakningsuppgiften skall kunna fullgöras avvisa, avlägsna eller, om en sådan åtgärd inte är tillräcklig, tillfälligt omhändertaga en person inom eller vid skyddsobjektet, om personen

- överträder något förbud som gäller på grund av beslut enligt denna lag,
- vägrar att på begäran lämna

Den som bevakar ett skyddsobjekt får också i den utsträckning som krävs för att bevakningsuppgiften skall kunna fullgöras avvisa, avlägsna eller, om en sådan åtgärd inte är tillräcklig, tillfälligt omhändertaga en person inom eller vid skyddsobjektet, om personen

- överträder något förbud som gäller på grund av beslut enligt denna lag,
- vägrar att på begäran lämna

uppgift om namn, födelsetid eller hemvist eller lämnar uppgift därom som skäligen kan antas vara oriktig,

- vägrar att underkasta sig kroppsvisitation *eller undersökning av medförd egendom.*

uppgift om namn, födelsetid eller hemvist eller lämnar uppgift därom som skäligen kan antas vara oriktig,

- vägrar att underkasta sig kroppsvisitation.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1994.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 30 september 1993

Närvarande: statsministern Bildt, ordförande, och statsråden B. Westerberg, Friggebo, Johansson, Laurén, Hörnlund, Olsson, Svensson, Dinkelspiel, Thurdin, Hellsvik, Wibble, Björck, Davidson, Könberg, Odell, Lundgren, Unckel, P. Westerberg, Ask

Föredragande: statsrådet Hellsvik

Proposition med förslag till ändrade regler om kroppsvisitation och kroppsbesiktning, m.m.

1 Inledning

I en framställning till regeringen den 16 februari 1990 har Justitieombudsmannen (JO) hemställt att regeringen till övervägande tar upp en fråga som rör möjligheterna att inom kriminalvården kontrollera misstänkta s.k. sväljare, dvs. personer som förvarar och transporterar narkotika i kroppen. Under ärendets beredning inom Justitiedepartementet har framkommit att de problem som JO pekar på ingalunda är de enda när det gäller sväljare. Inte minst inom tullens verksamhetsområde finns motsvarande problem. Framför allt berörs dock utformningen av några av de centrala straffprocessuella tvångsmedelsbestämmelserna i rättegångsbalken (RB). I promemorian (Ds 1991:56) Ändrade regler om kroppsvisitation och kroppsbesiktning, m.m. föreslås vissa ändringar av reglerna om kroppsvisitation och kroppsbesiktning i rättegångsbalken och andra författningar. Promemorian har remissbehandlats.

Jag tar i detta ärende upp de frågor som har behandlats i promemorian. Promemorians lagförslag bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 1*. En förteckning över remissinstanserna bör fogas till protokollet som *bilaga 2*. En sammanställning av remissvaren finns tillgänglig i lagstiftningsärendet (dnr 90-461).

Chefen för Justitiedepartementet förordnade i september 1990 f.d. justitieombudsmannen Anders Wigelius att göra en översyn av förhållandena för anhängna och häktade m.fl. Syftet med översynen var att försöka öka möjligheterna för de intagna att vistas i gemenskap eller att på annat sätt ha bättre kontakt med omvärlden. I rapporten (Ds 1992:8) Häktades gemenskap och kontakter med omvärlden fö-

reslår Wigelius en rad åtgärder som kan vidtas för att förbättra förhållandena för häktade m.fl. Rapporten har remissbehandlats. Prop. 1993/94:24

Jag tar i detta ärende upp några frågor om åklagarbeslut om häktades kontakter med omgivningen som har behandlats i rapporten och frågan om medborgarvittnen vid häkte. Rapportens lagförslag i denna del bör fogas till protokollet som *bilaga 3*. En förteckning över remissinstanserna bör fogas till protokollet som *bilaga 4*. En sammanställning av remissvaren finns tillgänglig i lagstiftningsärendet (dnr 92-856).

Lagrådet

Regeringen beslutade den 24 juni 1993 att inhämta Lagrådets yttrande över de lagförslag som utarbetats i ärendet. De till Lagrådet remitterade förslagen bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 5*.

Lagrådet har haft synpunkter på flera av förslagen. Jag återkommer till dessa synpunkter i anslutning till att jag behandlar de olika förslagen. Jag vill redan här nämna att jag i allt väsentligt godtar de av Lagrådet framförda synpunkterna. Lagrådets yttrande bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 6*.

2 Kroppsvisitation och kroppsbesiktning

2.1 Bakgrund

Det har under årens lopp - sedan de första fallen upptäcktes i början av 1970-talet - blivit allt vanligare att personer som är inblandade i illegal narkotikahandling döljer narkotikan inuti kroppen. Detta sker både för att smuggla narkotika mellan olika länder och för att föra in narkotika på fängelser och andra slutna institutioner. När det gäller större förpackningar narkotika, döljs dessa i kroppen genom att placeras i ändtarmen eller vaginan, medan mindre förpackningar sväljs. Narkotikan förpackas i kondomer, avklippta gummihandskfingrar eller annat liknande emballage innan den stoppas upp eller sväljs ned. En person kan svälja ett stort antal förpackningar; som exempel kan nämnas fall där mer än 200 förpackningar har svalts, innehållande sammanlagt upp till 1 000 gram narkotika. Det är framför allt amfetamin, heroin och kokain som smugglas på detta sätt. Personer som sväljer narkotiska preparat för att förvara eller transportera dessa brukar kallas för sväljare eller med en engelsk benämning, *bodypackers*. Många gånger sväljs förpackningarna i olika omgångar, varvid sväljaren äter en måltid mellan omgångarna. Om sväljaren blir föremål för "avföringskontroll", kan han härigenom lura dem som verkställer kontrollen så att de avbryter kontrollen efter den första avföringen, utan att de återstående förpackningarna upptäcks. Ibland

tar sväljaren också tarmförslappande medel och utsätter sig därefter för självsvält. På så sätt kan det dröja mycket lång tid innan samtliga förpackningar har kommit ut den naturliga vägen.

Det förekommer också att kroppshåligheter, då särskilt munnen, används vid den vanliga gatulangningen av narkotika. Detta kan gå till så att säljaren förvarar ett mindre parti i munnen, vilket är emballerat så att han snabbt kan svälja det om han misstänker att han är upptäckt av polis. Vid överlåtelsen tar han ut förpackningarna ur munnen, överlämnar dem till köparen, som i sin tur omedelbart stoppar förpackningarna i sin mun. Även köparen har då möjlighet att snabbt svälja narkotika om han misstänker upptäckt. Det förekommer också att narkotikaförpackningar utväxlas mellan säljaren och köparen genom kyssar.

I promemorian redovisas att det vid samtal med representanter för olika myndigheter, såsom kriminalvården, polisen, tullen, åklagarna och Socialstyrelsen, har kommit fram att behandlingen av sväljarna bereder en hel del problem av såväl rättslig som praktisk natur. De straffprocessuella tvångsmedel som närmast berörs är reglerna om kroppsvisitation och kroppsbesiktning i 28 kap. RB. Därjämte finns i ett stort antal lagar regler om kroppsvisitation, kroppsbesiktning och andra liknande undersökningsförfaranden. Grundlagsskyddet i 2 kap. regeringsformen (RF) utgör den givna utgångspunkten när utformningen av ifrågavarande tvångsmedel behandlas.

De problem som för närvarande finns hänger till inte obetydlig del samman med de juridiska begreppen *kroppsvisitation* och *kroppsbesiktning*. Beträffande kroppsbesiktning är det t.ex. oklart vilka slags undersökningar som får genomföras. Det är också oklart i vilken utsträckning medhavda föremål får undersökas inom ramen för en kroppsvisitation. Begreppsanvändningen bör därför klaras ut, så att de oklarheter som för närvarande råder i görligaste mån försvinner.

Ett annat problem är att kriminalvårdslagstiftningen saknar klara regler när det gäller förutsättningarna för att hålla en intagen avskild från andra när en kroppsbesiktning skall genomföras.

Ett tredje problem är att tullens möjligheter att utföra kroppsbesiktningar är begränsade och resurskrävande. I promemorian redovisas ett förslag som skulle ge tullen möjligheter att använda s.k. urintestapparater. Detta förutsätter ändringar i lagen (1960:418) om straff för varusmuggling (varusmugglingslagen).

Förutom de särskilda problem som jag nu har redogjort för finns det också vissa problem vad gäller förutsättningarna för att få tillgripa de olika tvångsmedlen, bl.a. kroppsvisitation och kroppsbesiktning. Varken denna fråga eller frågan om vem som skall besluta om åtgärderna i olika fall tas upp i detta ärende. Dessa frågor omfattas av Polisrättsutredningens uppdrag (dir. 1991:52 och dir. 1993:33).

2.2.1 Allmänt om kroppsvisitation och kroppsbesiktning

I 2 kap. RF finns bestämmelser som syftar till att skydda medborgarna från bl.a. kroppsliga ingrepp från det allmännas sida. Bestämmelserna innebär bl.a. att varje medborgare enligt 2 kap. 6 § RF mot det allmänna är skyddad mot kroppsliga ingrepp, kroppsvisitation samt husrannsakan och liknande ingrepp. Dessa grundläggande fri- och rättigheter får enligt 2 kap. 12 § RF begränsas endast för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle och begränsningarna får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt. Av regeringsformen framgår också att en begränsning av dessa fri- och rättigheter endast får ske i form av lag. Detta är ett uttryck för den s.k. *legalitetsprincipen*. Till 2 kap. RF anknyter också tre principer som anses gälla för all tvångsmedelsanvändning. Dessa principer är ändamåls-, behovs- och proportionalitetsprinciperna. *Ändamålsprincipen* innebär att det allmännas befogenhet att använda tvångsmedel är bundet till det ändamål för vilket tvångsmedlet har beslutats. Så kan en domstol exempelvis inte häkta någon för att avhålla vederbörande från att missbruka alkohol. Däremot är det möjligt att häkta någon därför att det finns risk för att han fortsätter med brottslig verksamhet. *Behovsprincipen* innebär att det allmänna får använda ett tvångsmedel bara när det finns ett påtagligt behov av att använda just det tvångsmedlet och en mindre ingripande åtgärd inte är tillräcklig. Är det exempelvis i ett enskilt fall tillräckligt att meddela ett beslut om reseförbud, skall häktning inte tillgripas. *Proportionalitetsprincipen*, slutligen, innebär att en tvångsåtgärd i fråga om art, styrka, räckvidd och varaktighet skall stå i en rimlig proportion till vad som står att vinna med åtgärden. Denna sistnämnda princip gäller uttryckligen enligt rättegångsbalken samtliga straffprocessuella tvångsmedel, således även kroppsvisitation och kroppsbesiktning (se 28 kap. 13 § första stycket jämförd med 28 kap. 3 a § RB, samt prop. 1988/89:124, bet. 1988/89:JuU25, rskr. 1988/89:313). Beträffande kroppsvisitation och kroppsbesiktning innebär det alltså att dessa tvångsmedel får tillgripas endast om skälen för att de används uppväger det intrång eller men i övrigt som tvångsmedelsanvändningen innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse.

För att brottsbekämpningen skall vara effektiv innehåller rättegångsbalken ett stort antal regler om straffprocessuella tvångsmedel. Dessa delas regelmässigt in i två kategorier, *reella* och *personella*. Det sistnämnda rör ingrepp mot person, såsom gripande, anhållande, häktning, reseförbud, kroppsvisitation och kroppsbesiktning. De förra rör åtgärder beträffande framför allt egendom. Hit räknas beslag, husrannsakan och telefonavlyssning. De nu i första hand aktuella tvångsmedlen, kroppsvisitation och kroppsbesiktning regleras i 28 kap. RB. Anmärkas kan att kroppsvisitation med den utformning tvångsmedlet har, i systematiskt hänseende kan sägas utgöra ett såväl reellt som

personellt tvångsmedel. I det följande (särskilt avsnitt 2.4.2) kommer också gränsdragningen mellan kroppsvisitation och husrannsakan att beröras.

Kroppsvisitation eller kroppsbesiktning får användas i brottsutredande syfte endast när det finns misstankar om brott på vilket fängelse kan följa (28 kap. 11 § och 12 § RB). Beträffande graden av misstanke skiljer sig förutsättningarna åt vad gäller möjligheterna att använda respektive tvångsmedel. För kroppsvisitation är det tillräckligt att det *förekommer anledning* att brott har förövats varå fängelse kan följa, medan det för kroppsbesiktning krävs att *någon skäligen kan misstänkas* för sådant brott. I det senare fallet krävs alltså dels en högre grad av misstanke dels att den som är föremål för åtgärden själv är misstänkt för brottet. Kroppsvisitation kan däremot göras på såväl den som misstänks för brottet som på annan. Skall kroppsvisitation göras på annan än den misstänkte krävs dock att synnerliga skäl i vissa närmare angivna hänseenden är för handen.

Beslut om användande av något av ifrågavarande tvångsmedel fattas av undersökningsledaren, åklagaren eller rätten (28 kap. 13 § första stycket jämförd med 4 § 1 stycket RB). Om det inte finns tid att invänta ett beslut av någon av dessa, får enskild polisman fatta beslut (28 kap. 13 § första stycket RB). Normalt fattas beslut av polisen (undersökningsledare eller enskild polisman) eller åklagaren. Endast undantagsvis fattas beslut av domstol.

Kroppsvisitation och kroppsbesiktning kan också komma i fråga för andra än brottsutredande ändamål, exempelvis för att förhindra att vapen, narkotika eller annat tas in på slutna institutioner av olika slag. Reglerna finns då primärt i andra författningar än rättegångsbalken. Regleringen i dessa andra författningar kan ibland överensstämma med utformningen av reglerna i rättegångsbalken, men ibland är den annorlunda utformad. I sådana fall gäller ifrågavarande särbestämmelser framför rättegångsbalkens generella reglering (se 28 kap. 15 § RB).

I fråga om förutsättningarna för att använda tvångsmedlen kroppsvisitation och kroppsbesiktning har den lagtekniska utformningen inte medfört några särskilda tillämpningssvårigheter. Detsamma gäller beträffande beslutsformerna. I den praktiska tillämpningen är det normalt inte några större problem att fastställa *när* kroppsvisitation eller kroppsbesiktning kan komma till användning. Vad som däremot har ansetts oklart och därigenom berett vissa problem är *vad* som närmare avses med kroppsvisitation respektive kroppsbesiktning samt *hur* respektive tvångsmedel får användas. Dessa oklarheter kan till stor del tillskrivas det förhållandet att begreppen inte klart har definierats i lag. Begreppen har dessutom givits skiftande innebörd i olika motivuttalanden.

2.2.2 Begreppen kroppsvisitation och kroppsbesiktning i Prop. 1993/94:24 regeringsformen

Som nämnts skyddas i regeringsformen den enskildes kroppsliga integritet. Detta skydd kan under vissa omständigheter inskränkas genom lag. Skyddet i 2 kap. 6 § RF är riktat mot *påtvingade kroppsliga ingrepp* samt dessutom mot bl.a. *kroppsvisitation*. Begreppet kroppsbesiktning förekommer däremot inte i regeringsformen. Beträffande uttrycket kroppsligt ingrepp sägs i motiven till regeringsformen (prop. 1975/76:209 s. 147) att det avser främst våld mot människokroppen. Dit hänförs vidare läkarundersökningar, smärre ingrepp som vaccination och blodprovstagning samt "liknande företeelser som brukar betecknas med ordet kroppsbesiktning". I motiven sägs vidare att med kroppsvisitation avses undersökning av en persons kläder eller av något som denne har med sig, t.ex. en handväska. Av det nu sagda framgår alltså att kroppsbesiktning är en form av kroppsligt ingrepp, vilket kroppsvisitation inte är. I Rättighetsskyddsutredningens betänkande (SOU 1978:34) Förstärkt skydd för fri- och rättigheter angavs att de lagenliga inskränkningarna av det grundlagsenliga skyddet kunde delas in i fyra olika grupper (se prop. 1978/79:195 bil. 1 s. 202-207), nämligen a) påtvingat kroppsligt ingrepp, som innebär våld mot människokroppen, b) påtvingat kroppsligt ingrepp i annat fall, dvs. kroppsbesiktning, främst läkarundersökning, samt smärre ingrepp av typ vaccination, tagande av blodprov eller fingeravtryck, c) kroppsvisitation eller således undersökning av någons kläder eller av det som någon bär med sig, samt d) samhällets rätt att i andra fall utöva våld mot enskilda personer, dvs. en mera generell rätt för det allmännas verkställande organ till våldsutövning för genomförande av vissa förvaltningsuppgifter.

Som exempel på ingrepp som hamnar i den första gruppen nämns kastrering och transplantation. Bland ingrepp som hamnar i den andra gruppen, dvs. ingrepp som skall anses utgöra kroppsbesiktning, nämns läkarundersökning, smärre ingrepp av typ vaccination samt tagande av blodprov och fingeravtryck. Däremot hänförs inte tagande av fotografi eller alkoholutandningsprov till denna grupp. Till den tredje gruppen, kroppsvisitation, hänförs undersökning av någons kläder eller väska som någon bär med sig. Till den fjärde gruppen hänförs bl.a. polismans rätt att bruka våld (se t.ex. 10 § polislagen [1984:387]). Utredningen tillade att gränsdragningen mellan de fyra grupperna inte är entydig, utan t.o.m. i viss mån godtycklig, men att gränsdragningsfrågorna inte var av intresse i sammanhanget, eftersom grundlagsskyddet är detsamma för alla fyra grupperna.

En annan gränsdragningsfråga som har varit föremål för diskussion är den mellan kroppsvisitation och husrannsakan, särskilt beträffande undersökning av väskor och annan medförd egendom. Med husrannsakan förstås varje av myndighet företagen undersökning av hus, rum eller slutet förvaringsställe (se avsnitt 2.2.3 och prop. 1975/76:209 s. 147). En undersökning av väskor och liknande som någon *bär med*

sig omfattas av begreppet kroppsvisitation och inte av husrannsakan (se prop. 1978/79:195 bil. 1 s. 97). I detta sammanhang har diskuterats var gränsen skall dras för att man skall kunna säga att någon bär något med sig. Det har också diskuterats vilket tvångsmedel som skall tillgripas för att undersöka en låst väska; kroppsvisitation eller husrannsakan. Dessa diskussioner återkommer jag till (avsnitt 2.4.2). Redan nu kan dock nämnas att dessa gränsdragningsproblem inte är av något större intresse ur regeringsformens perspektiv. I regeringsformen är nämligen skyddet för frihetsinskränkningar utformat på samma sätt för alla slags frihetsinskränkningar.

Sammanfattningsvis kan alltså konstateras att regeringsformen och dess förarbeten inte innehåller några skarpa gränsdragningar mellan olika typer av integritetskränkningar och inte heller några klara definitioner av begreppen kroppsbesiktning och kroppsvisitation. De exemplifieringar som här har redovisats gör dock att begreppen kan ringas in tämligen väl.

2.2.3 Begreppen kroppsvisitation och kroppsbesiktning i rättegångsbalken

Kroppsvisitation behandlas i 28 kap. 11 § RB. Där sägs att det, då det förekommer anledning att brott på vilket fängelse kan följa har förövats, får företas kroppsvisitation i vissa syften. Kroppsbesiktning behandlas i 28 kap. 12 § RB. Där sägs att det å den som skäligen kan misstänkas för brott på vilket fängelse kan följa får företas kroppsbesiktning, för samma ändamål som för kroppsvisitation. I lagtexten anges inte den närmare innebörden av begreppen kroppsvisitation respektive kroppsbesiktning. Begreppen infördes i samband med tillkomsten av rättegångsbalken. Tidigare användes begreppet kroppsrannsakan som en gemensam beteckning för kroppsvisitation och kroppsbesiktning. I 28 kap. 13 § RB finns vissa gemensamma bestämmelser om verkställighet m.m. av beslut om kroppsvisitation och kroppsbesiktning.

Kroppsvisitation

I förarbetena till rättegångsbalken (NJA II 1943 s. 373) anges att det med kroppsvisitation avses undersökning av någons kläder eller vad han eljest bär på sig. Man har i olika sammanhang diskuterat i vilken mån undersökning av väskor och annat liknande bagage innefattas i begreppet kroppsvisitation. Plånböcker och ryggsäckar utgör exempel på vad någon kan bära på sig. Bestämmelserna om kroppsvisitation kan därför bli tillämpliga beträffande sådana föremål. Hur förhåller det sig då med väskor och liknande? Språkligt sett kan det vara svårt att säga att man bär en väska på sig. En väska har eller bär man *med sig*. Är då en undersökning av en medhavd väska att anse som en kroppsvisitation eller som en husrannsakan? I doktrinen har hävdats att uttalandena i förarbetena innebär att portföljer, resväskor, påsar och liknande, som någon har med sig inte omfattas av bestämmelser-

na om kroppsvisitation. I stället skulle bestämmelserna om husrannsakan vara tillämpliga i dessa fall. I 28 kap. 1 § RB föreskrivs att husrannsakan under vissa närmare angivna förutsättningar får ske i hus, rum eller slutet förvaringsställe. I förarbetena till rättegångsbalken (NJA II 1943 s. 369) anges att som slutet förvaringsställe bör betraktas t.ex. stängd bil samt kassafack i bank. Undersökning av en väska som någon *bär på sig* omfattas - oavsett om den är sluten eller inte - alltså av bestämmelserna om kroppsvisitation. Undersökning av en väska som någon *bär med sig* omfattas å andra sidan av bestämmelserna om husrannsakan; dock endast - har det hävdats - om den är sluten (se Bylund i Ekelöf, Rättegång III s. 67). En icke sluten väska som någon har med sig skulle således inte omfattas av vare sig bestämmelserna om kroppsvisitation eller bestämmelserna om husrannsakan. I kommentaren till rättegångsbalken (Fitger m.fl. 28:6-7) hävdas däremot att husrannsakan kan ske även beträffande *olåsta* förvaringsställen. Däremot synes även där upprätthållas ett krav på att förvaringsstället (väskan) är sluten, eller med ett annat uttryck stängd, för att husrannsakan skall kunna komma i fråga (jfr också JO 1974 s. 128 och 1977/78 s. 129 samt NJA 1974 s. 229).

Kroppsbesiktning

I förarbetena till rättegångsbalken (NJA II 1943 s. 373) anges att med kroppsbesiktning avses undersökning av kroppen. I lagtexten i 28 kap. 12 § RB har lagts till att det *vid* en kroppsbesiktning, om så erfordras, får tas blodprov och genomföras annan undersökning, som kan ske utan nämnvärt men. I förarbetena (a.a. s. 374) anges som exempel på "annan undersökning" undersökning för utvärdering om den misstänkte är behäftad med viss sjukdom eller röntgenundersökning. Vad som närmare avses med "nämnvärt men" specificeras inte i förarbetena. Kroppsbesiktningsbegreppet kan alltså i viss mån sägas vara oklart i rättegångsbalken i det att den enda vägledning som ges är att det avser undersökning av kroppen. Det anges inget om hur en sådan besiktning får utföras, vilka delar av kroppen som avses, eller hur omfattande eller ingående undersökningen får vara. Därtill har det öppnats möjligheter till "annan undersökning", vilket inte heller är någon klar avgränsning av vad som får göras. Det begränsande rekvisitet "nämnvärt men" har inte heller önskvärd precision och bidrar också till nämnda oklarheter.

2.2.4 Begreppen kroppsvisitation och kroppsbesiktning i annan lagstiftning

Förutom i regeringsformen och rättegångsbalken förekommer begreppen kroppsvisitation och kroppsbesiktning i ett stort antal andra lagar. Här följer en kort översikt vad gäller själva den juridiska *begrepps-bildningen*. De syften som bär upp de skilda lagarna kommer inte att beröras. Inte heller de förutsättningar som gäller för användningen av respektive tvångsmedel kommer att beröras i någon särskild utsträck-

Regler där såväl kroppsvisitation som kroppsbesiktning förekommer som begrepp

Enligt 29 § femte stycket lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt (KvaL) kan det som villkor för besök föreskrivas att den besökande underkastar sig kroppsvisitation eller ytlig kroppsbesiktning eller medger undersökning av väska, kasse eller annat dylikt som han vill medföra vid besöket. I samband med införandet av denna regel diskuterades i förarbetena (Ds Ju 1973:9 s. 177 f. och prop. 1974:20 s. 143 f) inte innebörden av begreppet kroppsvisitation närmare. Av såväl lagtext som förarbetsuttalanden framgår dock klart att undersökningar av väskor m.m. faller utanför begreppet kroppsvisitation. I detta sammanhang är regeln så konstruerad att undersökningar förutsätter frivillighet. Om samtycke inte lämnas innebär det att besöket inte får äga rum.

Rätt att genomföra en form av kroppsbesiktning av besökande infördes genom en lagändring som trädde i kraft den 1 oktober 1982 (SFS 1982:401). I förarbetena till denna lagändring (prop. 1981/82:141 s. 44) sades i denna del, att förutom kroppsvisitation och undersökning av väskor och dylikt också *ytlig kroppsbesiktning* skulle kunna föreskrivas som villkor för besök. Härom sades vidare. "Ytlig kroppsbesiktning har införts som rättsligt begrepp genom ändringar år 1981 i lagen (1960:418) om straff för varusmuggling m.m. (se närmare prop. 1981/82:2). En sådan besiktning anses inbegripa en yttre granskning av kroppen. Undersökningen kan gå till så att den besökande ombeds att ta av sig kläderna och stå upp, varefter den tjänsteman som utför visitationen granskar de delar av kroppen som är synliga samt fotsulorna. Även huvudhåret och armhållorna får granskas. I övrigt är det emellertid inte tillåtet att be den som skall undersökas att inta särskilda ställningar för att de för ögat dolda delarna av kroppen skall kunna iakttas liksom inte heller att undersöka munhåla eller annan hållighet eller beröra vederbörandes nakna kropp för att undersöka delar av denna. I så fall blir det fråga om en ordinär kroppsbesiktning." Några möjligheter till kroppsbesiktning i egentlig mening av besökare - utöver nyss angivna ytliga variant - ges inte i KvaL.

I 52 a - 52 c §§ KvaL finns regler om kroppsvisitation och kroppsbesiktning av den som är intagen i anstalt eller som skall tas in där. I förarbetena (prop. 1978/79:62 s. 28) anges att regleringen borde bygga på de redan förefintliga begreppen kroppsvisitation respektive kroppsbesiktning mot bakgrund av att dessa begrepp "måste betraktas som förhållandevis noggrant definierade". Vidare anges (a.a. s. 29) att det med kroppsvisitation avses undersökning av en persons kläder eller något som denne *bär med sig*, t.ex. en handväska. I detta sammanhang nämns också begreppet *skyddsvisitation*, som beskrivs som en lindrigare variant av kroppsvisitation. En skyddsvisitation sägs

innebära att man genom att känna utanpå någons kläder undersöker om vederbörande bär på sig något tillhygge eller liknande.

I 2 - 2 b §§ *lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhöllna m.fl. (behandlingslagen)* regleras kroppsvisitation och kroppsbesiktning av personer intagna i häkte. Begreppen kroppsvisitation respektive kroppsbesiktning har inte här givits några definitioner som avviker från vad som har sagts i anslutning till behandlingen av motsvarande regler i KvaL (se prop. 1981/82:141 s. 50 f). Här nämns också begreppen *ytlig kroppsvisitation* och *ytlig kroppsbesiktning*. Det förra torde helt motsvara det nyss nämnda begreppet skyddsvisitation (se ang. detta begrepp prop. 1983/84:111 s. 118).

I 10 § *polislagen* regleras polismans befogenheter att bruka olika slag av våld. I stadgandets första stycke, fjärde punkten anges att en polisman under vissa förutsättningar har rätt att genomföra kroppsvisitation respektive kroppsbesiktning. I förarbetena (se prop. 1983/84:111 s. 80 ff) ges inte begreppen någon närmare bestämd definition.

I 19 § *varusmugglingslagen* och i 63 och 74 §§ *tullagen (1987:1065)* regleras kroppsvisitation och ytlig kroppsbesiktning samt undersökning av bagage m.m. Förarbetena (prop. 1981/82:2) till nämnda föreskrift i varusmugglingslagen är relativt utförliga när det gäller att bestämma innebörden av begreppen kroppsvisitation och kroppsbesiktning. Där sägs (a.a. s. 11) att gränsdragningen mellan de båda begreppen är tämligen klar och att begreppens innebörd får anses vara desamma oberoende av i vilket författningssammanhang de förekommer. Varje undersökning eller granskning av kroppen, antingen den är endast okulär eller mer ingående, är att betrakta som kroppsbesiktning medan kontroll av kläder och andra persedlar utgör kroppsvisitation. Vidare diskuteras begreppen ytlig kroppsvisitation och ytlig kroppsbesiktning i dessa förarbeten. Ytlig kroppsvisitation definieras (a.a. s. 39) i anslutning till vad som har sagts beträffande detta begrepp i KvaL och i *behandlingslagen*, som en endast summarisk undersökning av någons kläder genom att känna utanpå dessa i syfte att söka efter vapen eller andra farliga föremål. Ytlig kroppsbesiktning beskrivs som en lindrigare variant av kroppsbesiktning och definieras (a.a. s. 12 och 24 ff) som en yttre granskning av någons nakna kropp samt en undersökning av någons skägg, hår, peruk eller arm- eller benprotes. I anslutning till denna definition anges att den är avsedd att vara uttömmande, dvs. varje annan form av kroppsbesiktning faller utanför begreppet *ytlig kroppsbesiktning*. Vid det praktiska genomförandet sägs det innebära bl.a. att den undersökte kan uppmanas att exponera vissa dolda delar av kroppen såsom fot-sulor och armhålor men inget ytterligare. Det bör inte komma i fråga att be den undersökte att inta några särskilda kroppsställningar för att underlätta besiktningen. Den undersökte får inte heller ombedjas att ta av sig en protes. Varusmugglingsutredningen har inte föreslagit några förändringar vad gäller denna begreppsbildning (se SOU

I *lagen (1991:572) om särskild kontroll av vissa utlännningar* finns i 18 - 22 §§ särskilda bestämmelser om tvångsmedel, däribland kroppsvisitation och kroppsbesiktning. Begreppen definieras inte närmare i förarbetena (prop. 1990/91:118). Inte heller i den numera upphävda terroristlagen (1989:530) eller dess förarbeten (prop. 1988/89:86) angavs några närmare definitioner av tvångsmedlen kroppsvisitation respektive kroppsbesiktning.

I 28 kap. 6 a § *brottsbalken (BrB)* föreskrivs att en behandlingsplan i samband med en dom på skyddstillsyn får innehålla bestämmelser om kroppsvisitation och kroppsbesiktning. I förarbetena har den närmare innebörden av ifrågavarande begrepp inte berörts (se prop. 1986/87:106 s. 91 f. och prop. 1987/88:120 s. 74 f.). Den berörda bestämmelsen i 28 kap. 6 a § BrB har ändrats med ikraftträdande den 1 juli 1993 (prop. 1992/93:142). I samband därmed har begreppen kroppsvisitation och kroppsbesiktning utmönstrats ur paragrafen.

I *lagen (1985:12) om kontroll av berusningsmedel på sjukhus* anges i 3 § att det som villkor för att någon skall tas in på sjukhus för att undergå vård för missbruk av beroendeframkallande medel får uppställas att vederbörande underkastar sig kroppsvisitation eller ytlig kroppsbesiktning. I förarbetena (prop. 1984/85:46 s. 29 f.) sägs att kroppsvisitation är "kontroll av kläder och andra persedlar". Vad gäller ytlig kroppsbesiktning hänvisas till vad som har uttalats i prop. 1981/82:2 (jfr ovan). Vidare anges att det skall "kunna krävas att väskor, kassar och annat som den vårdsökande medför till sjukhuset får undersökas". Samma sak skall gälla "paket eller dylikt" som kommer till patienten under vistelsen på sjukhuset. I lagtexten anges inte särskilt att väskor m.m. får undersökas. Enligt uttalanden i förarbetena anses emellertid en sådan undersökningsrätt i detta sammanhang falla inom begreppet kroppsvisitation.

I *lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall (LVM)* anges i 32 § att den som vårdas enligt denna lag under vissa förutsättningar får kroppsvisiteras eller ytligt kroppsbesiktigas. Ursprungligen tilläts endast kroppsvisitation, vilket i förarbetena beskrivs som "undersökning av någons kläder eller väska eller något annat han för med sig, däremot inte av hans kropp" (se prop. 1981/82:8 s. 94). Genom en lagändring som trädde i kraft den 1 oktober 1982 infördes i den nu gällande lagens föregångare också möjlighet till ytlig kroppsbesiktning. Någon avvikande definition av detta begrepp gavs inte i förarbetena, utan hänvisning gjordes till vad som sagts om begreppet i anslutning till KvaL (se prop. 1981/82:141 s. 51). I förarbetena till nu gällande lag (prop. 1987/88:147) har inte gjorts några anmärkningar beträffande definitionerna av ifrågavarande begrepp.

I *smittskyddslagen (1988:1472)* anges i 46 § att den tvångsisolerade under vissa förutsättningar får kroppsvisiteras eller ytligt kroppsbesiktigas. Begreppsbildningen här ansluter sig till vad som gäller enligt

I *lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU)* sägs i 17 § att den som intas på eller vistas på ett ungdomshem under vissa förutsättningar får kroppsvisiteras eller ytligt kroppsbesiktigas. Begreppen kroppsvisitation och kroppsbesiktning har här ingen annan innebörd än den som har redovisats beträffande LVM.

I *lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård* anges i 23 § att en patient under vissa förutsättningar får kroppsvisiteras eller ytligt kroppsbesiktigas. Definitionen av begreppen kroppsvisitation respektive ytlig kroppsbesiktning sluter an till vad som gäller beträffande dessa begrepp i 17 § LVU och 32 § LVM (se prop. 1990/91:58 s. 263 f.).

I *lagen (1979:1088) om gränsövervakningen i krig m. m.* ges i 7 och 8 §§ möjligheter till kroppsvisitation och kroppsbesiktning. Begreppen är i lagen eller dess förarbeten (se prop. 1978/79:215 s. 29 ff.) inte definierade på något särskilt sätt.

I *lagen (1992:1602) om valuta- och kreditreglering* förekommer i 2 kap. 7 § en regel som med hänvisning till varusmuggningslagen möjliggör kroppsvisitation och ytligt kroppsbesiktning. Några uttalanden om begreppens innebörd har inte gjorts i förarbetena (se prop. 1989/90:135 och 1992/93:126).

Regler där enbart begreppet kroppsvisitation förekommer

I 11 § *behandlingslagen* förekommer en regel, liknande den i 29 § femte stycket KvaL, som möjliggör kroppsvisitation av en besökande som villkor för att denne skall få besöka någon som är häktad eller anhållen. Vid sidan av kroppsvisitation regleras rätten att undersöka väska, kasse eller annat dylikt. Kroppsvisitation har varken i lagtext eller i förarbeten definierats särskilt (se prop. 1975/76:90).

I 19 § *polislagen* stadgas att en polisman under vissa närmare angivna förutsättningar får kroppsvisitera en person och även undersöka dennes portfölj, handväska eller liknande handbagage. Undersökningen av medhaft bagage omfattas alltså här inte av begreppet kroppsvisitation. I den ursprungliga lagtexten omnämndes inte ens undersökning av portfölj, handväska eller liknande handbagage. I förarbetena (prop. 1983/84:111 s. 120 ff.) poängteras att den kroppsvisitation här är fråga om i regel skall begränsas till en summarisk undersökning av den undersöktes kläder i syfte att kontrollera att den undersökte inte bär på sig vapen eller andra farliga föremål eller farliga ämnen. Beträffande medhavd egendom kan nämnas att det vidare (a.a. s. 120) sägs att låst portfölj eller resväska eller på annat sätt slutet förvaringsmedel (exempelvis ett med tejp eller snöre väl tillslutet paket) med stöd av ifrågavarande lagrum inte får öppnas, om inte förutsättningar för husrannsakan är för handen. Huruvida begreppet kroppsvisitation omfattar undersökning av medhavda väskor och liknande som är öppna anges inte uttryckligen. Genom en ändring i *polislagen* som trädde i kraft den 1 juli 1987 utvidgades 19 §

(se prop. 1986/87:115). Då tillades att polisen i hithörande fall, förutom att genomföra kroppsvisitation, också skulle ha rätt att undersöka väskor m.m. Nu nämnda lagändring föregicks inte enligt förarbetena av några diskussioner eller överväganden beträffande här diskuterade begrepp (jfr också prop. 1987/88:143). Förutom i 19 § förekommer också i 22 § en regel om kroppsvisitation i polislagen.

I *lagen (1970:926) om särskild kontroll på flygplats* sägs i 3 § att flygpassagerare får kroppsvisiteras. I förarbetena (prop. 1970:204) definieras inte begreppet kroppsvisitation särskilt.

I *lagen (1981:1064) om säkerhetskontroll vid domstolsförhandlingar* finns bestämmelser om kroppsvisitation och undersökning av väskor och andra föremål. I förarbetena (prop. 1980/81:114 s. 22 f.) anges att kroppsvisitation i första hand innebär undersökning av en persons kläder och av det denne i övrigt bär på sig. Vidare sägs att även undersökning av det som någon bär med sig, t.ex. en väska, brukar hänföras till kroppsvisitation. För tydlighetens skull anges dock i lagtexten, förutom att kroppsvisitation får göras, att även väskor och andra föremål får undersökas (jfr också a.a. s. 55 f. och s. 120 f.).

I *lagen (1988:144) om säkerhetskontroll vid sammanträde med riksdagens kammare och utskott* stadgas i 3 § att kroppsvisitation får förekomma. Begreppet definieras inte närmare.

I *lagen (1990:217) om skydd för samhällsviktiga anläggningar m.m.* finns regler som möjliggör kroppsvisitation och undersökning av medförd egendom. Varken lagen eller dess förarbeten (prop. 1989/90:54) innehåller någon särskild definition av begreppet kroppsvisitation.

I *utlänningslagen (1989:529)* finns i 5 kap. 2 § en regel som möjliggör att en utlännings person får kroppsvisiteras samt att hans bagage, handväskor och liknande får undersökas. I förarbetena (prop. 1988/89:86 s. 101) sägs beträffande kroppsvisitation att däri ingår en undersökning av den undersöktes kläder.

I *lagen (1986:644) om disciplinförseelser av krigsmän, m.m.* föreskrivs i 45 § om kroppsvisitation under vissa förhållanden. I paragrafens första stycke anges sålunda att kroppsvisitation får förekomma för eftersökande av vissa närmare angivna föremål. I förarbetena (prop. 1985/86:9 s. 119) sägs att i rättegångsbalkens mening "innebär kroppsvisitation undersökning av den misstänktes kläder och vad han i övrig bär på sig. Begreppet har samma innebörd i detta sammanhang." I andra stycket av paragrafen har lagts till att det för eftersökande av ifrågavarande föremål också får undersökas skåp, väskor och annan egendom som tillhör eller disponeras av den som undersöks. I förarbetena sägs (a.a. s. 119 f.) uttryckligen att åtgärderna enligt detta stycke utgör andra undersökningar än kroppsvisitation.

I *lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare* anges i 17 § att kroppsvisitation får förekomma. I bestämmelsen hänvisas till regleringen i rättegångsbalken. Förarbetena till stad-

gandet (prop. 1983/84:187) innehåller ingen avvikande definition av begreppet kroppsvisitation. Prop. 1993/94:24

I förslaget till *ny ordningslag* (prop. 1992/93:210) föreskrivs i 32 § andra stycket att kroppsvisitation får ske i vissa fall för att söka efter alkoholhaltiga drycker. Bestämmelsen har anpassats till förslaget i promemorian (se a. prop. s. 272).

Regler där enbart begreppet kroppsbesiktning förekommer

I *lagen (1988:1473) om undersökning beträffande HIV-smitta i brottmål* föreskrivs i 2 § om kroppsbesiktning av den som skäligen kan misstänkas för ett sexualbrott, varigenom infektion av HIV har kunnat överföras till målsäganden. I stadgandet görs en allmän hänvisning till rättegångsbalken. Helt följdriktigt förekommer inte heller någon från rättegångsbalken avvikande definition av begreppet i *lagen* eller dess förarbeten (se prop. 1988/89:5 s. 155 f.).

2.2.5 Sammanfattning - begreppen kroppsvisitation och kroppsbesiktning

Begreppen kroppsvisitation och kroppsbesiktning förekommer såväl i regeringsformen och rättegångsbalken som i andra författningar. På vissa håll förekommer också begreppen ytlig kroppsvisitation (skyddsvisitation) och ytlig kroppsbesiktning. Sammanfattningsvis kan beträffande dessa begrepp enligt gällande rätt följande sägas.

Kroppsvisitation: Med kroppsvisitation avses först och främst en undersökning av de kläder som någon har på sig. Här i innefattas även undersökning med metalldetektor. I vilken utsträckning en undersökning av medhavda väskor eller annat bagage och liknande är att hänföra till kroppsvisitation är däremot inte helt klart. Begreppet kroppsvisitation, liksom även ytlig kroppsvisitation, faller utanför begreppet kroppsligt ingrepp, som det är att förstå enligt regeringsformen.

Ytlig kroppsvisitation (skyddsvisitation): Med ytlig kroppsvisitation, eller skyddsvisitation, avses en summarisk undersökning av någons kläder, bestående i att kontrollanten känner utanpå kläderna.

Kroppsbesiktning: Med kroppsbesiktning avses en undersökning av kroppen. Här i innefattas såväl en ytlig, okulär undersökning som en ingående undersökning av kroppens inre. Även borttagande av bandage och avlägsnande av proteser omfattas av begreppet kroppsbesiktning. Viss oklarhet kan sägas råda om huruvida provtagningar av olika slag, såsom exempelvis blodprovstagning, innefattas i begreppet. Även i övrigt kan viss oklarhet sägas råda beträffande vilka undersökningar som ryms inom begreppet, särskilt mot bakgrund av att det i exempelvis 28 kap. 12 § RB jämte kroppsbesiktning också talas om "annan undersökning". Begreppet kroppsbesiktning, liksom även ytlig kroppsbesiktning, faller inom begreppet kroppsligt ingrepp, som detta är att fatta enligt regeringsformen.

Ytlig kroppsbesiktning: Med ytlig kroppsbesiktning avses en okulär

besiktning av den nakna kroppen inklusive förekommande proteser. Den som undersöks får uppmanas att visa upp fotsulorna och lyfta upp armarna så att armhålorna kan kontrolleras. Kontrollanten får inte vidröra kroppen eller anmoda den undersökte att inta speciella ställningar. Kontroll av kroppens hålrum genom att den undersökte anmodas att gapa eller att sära på skinkorna får inte ske. Huvudhår och eventuell peruk får dock vidröras vid undersökningen.

I skilda sammanhang förekommer också begreppen *fullständig kroppsvisitation* och *fullständig kroppsbesiktning* samt *ren kroppsundersökning*. Dessa begrepp torde inte ha någon självständig rättslig betydelse, utan används endast för att göra avgränsningar mot vad som här har kallats ytlig kroppsvisitation och ytlig kroppsbesiktning. Dessa begrepp förekommer inte heller i författningstext.

2.3 Reformbehovet

Tvångsmedlen kroppsvisitation och kroppsbesiktning är juridiska begrepp som förekommer i ett flertal författningar. Begreppen har givits skiftande innebörd i skilda lagstiftningsärenden. Det finns enligt min mening ett klart intresse av att respektive begrepp ges en enhetlig och konsekvent samt, så långt som möjligt, klar och tydlig avgränsning. Detta är angeläget såväl av principiella skäl, eftersom det rör sig om inskränkningar i grundlagsskyddet, som av praktiska skäl, eftersom tvångsmedlen används inom olika verksamhetsområden och tillämpas av många olika befattningshavare på skilda nivåer. De problem som är förknippade med den i viss mån rådande begreppsförvirringen har också uppmärksamats av bl.a. JO vid ett flertal tillfällen. Det är också JO som initierat detta lagstiftningsärende.

Smugglingen av narkotika mellan olika länder har, som jag redan har varit inne på (avsnitt 2.1), under senare år allt mer kommit att ske genom s.k. intracorporala transporter, dvs. genom att narkotika förvaras och transporteras i kroppen. Detsamma gäller narkotikainförseln till anstalter och andra slutna institutioner. Denna form av narkotikasmuggling är av naturliga skäl mycket svår att upptäcka. I kampen mot narkotikabrottsligheten är det därför viktigt att de regler som står till buds är så lätthanterliga och effektiva som möjligt och att det inte råder någon tveksamhet kring vilka åtgärder den straffprocessuella regleringen medger. Samtidigt är det givetvis av största vikt att reglerna är utformade på ett sådant sätt att de uppfyller kraven på rättssäkerhet.

Ett problem med den nuvarande utformningen av reglerna om *kroppsbesiktning* är att det i 28 kap. 12 § andra stycket RB sägs att det vid kroppsbesiktning får tas *blodprov och utföras annan undersökning*. Lagtextens utformning kan ge upphov till tveksamhet om vilka åtgärder som ryms inom begreppet kroppsbesiktning. Utformningen kan ge intryck av att blodprovstagning och andra undersökningar är egna former av tvångsmedel, som får utföras *i samband* med kropps-

besiktning men som *inte utgör* kroppsbesiktning. I KvaL sägs endast att en intagen under vissa förutsättningar får kroppsbesiktigas. Detsamma gäller även beträffande behandlingslagen. Någon reglering om "annan undersökning" motsvarande den i 28 kap. 12 § andra stycket RB förekommer inte i dessa två lagar. Den oklarhet som nu har redovisats kan i och för sig lösas genom förtydligande lagändringar i de båda lagarna. Det finns dock en rad andra oklarheter och tillämpningsproblem när det gäller den nuvarande regleringen beträffande tvångsmedlet kroppsbesiktning, som jag har påpekat tidigare (se avsnitt 2.1). Allt detta talar för att bestämmelserna om kroppsbesiktning i rättegångsbalken nu ses över.

Utvecklingen synes gå mot ett allt större behov av provtagningar av kroppsvätskor och andra kroppsprodukter i brottsutredande syfte. Det gäller t.ex. urinprov och avföringsprov för att avslöja bl.a. sväljare. Också blodprov och andra slags prov, såsom sperma-, saliv-, hår- och hudprov, kan förväntas få ökad användning i många olika sammanhang, och då bl.a. i samband med brottsutredningar, allteftersom DNA-tekniken utvecklas och förfinas. I nuvarande lagstiftning sägs - som jag har nämnt - endast att *vid* kroppsbesiktning får, om så erfordras, blodprov tas och annan undersökning utföras. Vad som närmare avses med "annan undersökning" är inte preciserat i lagtext eller förarbeten. Däremot har provtagningar reglerats i andra sammanhang, såsom t.ex. utandningsprov enligt lagen (1976:1090) om alkoholutandningsprov och urinprov enligt KvaL. Det behövs alltså förnyade överväganden när det gäller provtagningar, både i fråga om vilket slags ingrepp en provtagning utgör och i viss mån hur själva provtagningsförfarandet skall vara utformat. I detta ligger bl.a. frågan om den som skall undersökas skall kunna hållas kvar en kortare tid för att provtagningen skall kunna genomföras samt möjligheterna att hålla en intagen avskild från övriga intagna i samband med provtagning.

I dag gäller beträffande kroppsbesiktning i 28 kap. 12 § andra stycket RB att annan undersökning endast får utföras om det kan ske utan nämnvärt men. Vad som närmare avses med det begränsande rekvisitet "nämnvärt men" är inte helt klart. Det är enligt min mening önskvärt att detta får en tydligare utformning.

Tullens möjligheter att utföra urinprovstagning utan att de allmänna förutsättningarna för kroppsbesiktning är uppfyllda, bör också övervägas.

För närvarande är det något oklart i vilken utsträckning det inom ramen för tvångsmedlet *kroppsvisitation* är möjligt att undersöka medhaft bagage och liknande. Som jag tidigare har nämnt har det bl.a. hävdats att en undersökning av medhavda, slutna väskor inte skulle utgöra kroppsvisitation, utan i stället husrannsakan. Det har vidare hävdats att det skulle vara skillnad mellan att bära en väska *på sig* och att bära den *med sig*. Det skulle t.o.m. kunna vara så - har det hävdats - att en undersökning av en icke slutna väska som någon

bär med sig inte skulle omfattas av vare sig bestämmelserna om kroppsvisitation eller husrannsakan. Frågan är om antydda skillnader är sakligt motiverade. I vart fall föreligger ett klart behov av förtydliganden i dessa hänseenden.

Det är också av vikt att terminologin beträffande de olika tvångsmedlen och de skilda undersökningar som kan komma i fråga är ändamålsenlig, konsekvent och enhetlig, och att lagstiftningen ger klart besked om vilka åtgärder som får företas med stöd av bestämmelserna om kroppsvisitation respektive kroppsbesiktning. Det kan exempelvis ifrågasättas om de åtgärder som kan komma i fråga med stöd av kroppsvisitationsbestämmelser - terminologiskt sett - överensstämmer med ordet kroppsvisitation, eftersom reglerna inte medger någon kontroll av själva kroppen. Förekomsten av begreppen ytlig kroppsvisitation och ytlig kroppsbesiktning - som förekommer i vissa lagar - förtjänar också uppmärksamhet i detta sammanhang.

Förutom vad jag har tagit upp hittills i detta avsnitt kan det finnas ett behov av att reformera tvångsmedelsreglerna, bl.a. kroppsvisitation och kroppsbesiktning, även ur andra aspekter, främst vad gäller förutsättningarna för att åtgärderna skall få tillgripas. Jag kommer dock inte att beröra den frågan i detta ärende. Regeringen har den 18 mars 1993 gett Polisrättsutredningen (JU 1991:05) tilläggsdirektiv (dir. 1993:33) att se över behovet av att ändra reglerna i rättegångsbalken om beslag, husrannsakan, kroppsvisitation och kroppsbesiktning. Enligt direktiven bör utredningens översyn i princip inte omfatta de frågor som nu behandlas. Jag utesluter likväl inte att utredningen på enstaka punkter kan ha anledning att komma in på frågor som behandlas i detta ärende.

Sammanfattningsvis kan sägas att det inom ramen för vad som tas upp i detta ärende föreligger behov av ändrade regler på ifrågasatt område av flera skäl. Begreppsbildning och terminologi bör vara konsekvent och enhetlig. Reglerna bör vara klara, tydliga och entydiga. Det är också givet att reglerna måste svara mot högt ställda krav på rättssäkerhet. Översynen bör utgå ifrån det skydd den enskilde i regeringsformen har tillförsäkrats gentemot det allmänna. Begreppsbildning och definitioner bör i övrigt utgå ifrån det centrala regelverket på området, nämligen rättegångsbalken.

2.4.1 Allmänna synpunkter

Min bedömning: De straffprocessuella tvångsmedlen kroppsvisitation och kroppsbesiktning bör definieras och avgränsas tydligare i rättegångsbalken. Av 28 kap. 11 och 12 §§ RB bör framgå vad som avses med respektive tvångsmedel och vilka åtgärder som får vidtas när de används. Däremot bör inga motsvarande enhetliga definitioner av begreppen ytlig kroppsvisitation respektive ytlig kroppsbesiktning tas in i rättegångsbalken eftersom dessa institut inte finns där. Det bör inte heller införas någon allmän reglering av frågan om samtycke från den som står i begrepp att utsättas för kroppsvisitation eller kroppsbesiktning. Några ändringar beträffande förutsättningarna för att kroppsvisitation respektive kroppsbesiktning skall få användas eller beträffande beslutsordningen bör inte göras.

Promemorians bedömning: I huvuddragen överensstämmer promemorians bedömningar med mina. I en rad detaljfrågor förekommer dock avvikelser.

Remissinstanserna: Remissutfallet är - vad gäller huvuddragen - odelat positivt. Sålunda delar samtliga remissinstanser bedömningen att innebörden av begreppen kroppsvisitation och kroppsbesiktning behöver förtydligas. Några remissinstanser pekar, särskilt med hänsyn till legalitetsprincipen, på vikten av uttömmande definitioner. Promemorians förslag att inte generellt definiera begreppen ytlig kroppsvisitation och ytlig kroppsbesiktning tillstyrks eller lämnas utan erinran av remissinstanserna. Några remissinstanser efterlyser en fördjupad analys och reglering av frågorna om frivillighet och samtycke i samband med tvångsmedelsanvändning. Ett antal remissinstanser berör frågorna om förutsättningarna för att tvångsmedlen skall få användas och beslutsordningen. Ett par remissinstanser pekar också på att termerna, kroppsvisitation och kroppsbesiktning, mindre väl anger vad det verkligen är frågan om.

Skälen för min bedömning: I promemorian betonas vikten av en enhetlig definition av begreppen kroppsvisitation respektive kroppsbesiktning. Där föreslås att enhetliga definitioner skall tas in i rättegångsbalken. Remissinstanserna har överlag välkomnat grundtanken i promemorian; att begreppen i rättegångsbalken ges enhetliga definitioner, som också får återverkningar för annan lagstiftning. Jag ansluter mig till denna bedömning och föreslår därför att begreppen kroppsvisitation och kroppsbesiktning förtydligas och preciseras i rättegångsbalken. *Lagrådet* har instämt vad gäller behovet av en översyn. Jag återkommer senare till innebörden av respektive begrepp och olika terminologiska frågor som har väckts (avsnitt 2.4.2 och 2.4.3).

Min avsikt med att införa en enhetlig definition av begreppen kroppsvisitation och kroppsbesiktning är att det i rättegångsbalken skall ges uttömmande definitioner av dessa begrepp. Mot bakgrund av att det krävs lagstöd för ingrepp i ett grundlagsskyddat område, är det av stort värde om detta lagstöd är enhetligt i så stor utsträckning som möjligt. Detta innebär med nödvändighet att dessa definitioner var och en kommer att täcka ett stort antal konkreta undersökningsåtgärder av inbördes olika karaktär. Det väsentligaste är att det i varje enskilt fall går att avgöra om en tänkt åtgärd är förenlig med någon av definitionerna eller inte. I viss speciallagstiftning - däremot inte i rättegångsbalken - förekommer, som jag tidigare har redovisat (avsnitt 2.2.4) begreppen *ytlig kroppsvisitation* och *ytlig kroppsbesiktning*. I promemorian föreslås inte någon allmän legal definition av dessa begrepp. Remissinstanserna har i allmänhet instämt i promemorians ställningstagande i denna del, eller lämnat det utan erinran. Ytlig kroppsvisitation och ytlig kroppsbesiktning är två begrepp som i de fall de i dag förekommer i lagstiftningen ryms under de definitioner som jag här föreslår beträffande kroppsvisitation respektive kroppsbesiktning. Jag kan inte finna något behov av att i rättegångsbalken ge dessa begrepp en enhetlig definition. En sådan reglering skulle kunna medföra att den eftersträlvade enhetligheten och tydligheten äventyras. Huvudtanken i mitt förslag är ju att det i baslagen på området, dvs. rättegångsbalken, skall finnas *en enda* definition av respektive begrepp. De olika undersökningsåtgärder, inklusive ytlig kroppsvisitation och ytlig kroppsbesiktning, som faller under någon av dessa definitioner behöver inte i sin tur definieras i rättegångsbalken. Detta skulle inte bara vara onödigt, utan också kunna vara förvillande och skapa osäkerhet. Vad jag nu sagt hindrar givetvis inte att begreppen ytlig kroppsvisitation och ytlig kroppsbesiktning - liksom för närvarande - används i annan lagstiftning. Innebörden av begreppen får då vid behov bestämmas inom ramen för den lagstiftning de förekommer. Jag bedömer det alltså inte som nödvändigt att de nu diskuterade begreppen ges någon särskild definition i rättegångsbalken.

För att *kroppsvisitation* skall få tillgripas krävs för närvarande att det *förekommer anledning* att det har förövats ett brott på vilket fängelse kan följa. Syftet med åtgärden skall vara att söka efter föremål som är underkastat beslag eller att utröna omständigheter som kan ha betydelse för utredningen om brottet. Annan än den som skäligen kan misstänkas för brottet får kroppsvisiteras endast under vissa närmare angivna omständigheter. *Kroppsbesiktning* kan vidtas endast beträffande den som *skäligen kan misstänkas* för brott på vilket fängelse kan följa. Någon annan än den misstänkte kan överhuvudtaget inte bli föremål för kroppsbesiktning enligt rättegångsbalken.

I promemorian föreslås inga ändringar beträffande dessa grundläggande förutsättningar för att respektive tvångsmedel skall få användas. Där redogörs emellertid i anslutning till kroppsbesiktning

bl.a. för motsvarande reglering i Danmark, där man sedan en tid har olika förutsättningar för skilda undersökningsåtgärder. Några remissinstanser har också tagit upp dessa frågor och bl.a. ifrågasatt om det inte vore lämpligt att kräva strängare förutsättningar för vissa mer ingripande undersökningsåtgärder. Dessa frågor tas inte upp i detta lagstiftningsärende. Polisrättsutredningen har genom tilläggsdirektiv fått i uppdrag att göra en översyn av bl.a. dessa frågor. Samma sak gäller frågor beträffande beslutsordningen, som jag alltså inte heller tar upp i detta ärende.

I rättegångsbalken regleras inte generellt frågan, om *samtycke* från den som skall undersökas innebär att undersökningen får genomföras. Annorlunda uttryckt är det frågan om huruvida samtycke kan ersätta de förutsättningar som ges i rättegångsbalken för tvångsmedelsanvändningen. Med visst fog kan man i sådant fall påstå att det överhuvudtaget inte är fråga om någon tvångsmedelsanvändning, eftersom tvångsmomentet saknas. Grundlagsskyddet avser ju också enbart *påtvungade* ingrepp. Så snart ingreppet inte är påtvingat, eller m.a.o. frivilligt, är det inte frågan om någon inskränkning i det grundlagsenliga skyddet. Den förhärskande uppfattningen är också att samtycke innebär att en åtgärd, som utan samtycke vore grundlagsstridig, får genomföras. Någon remissinstans har dock hävdade att den *misstänktes* samtycke inte kan ersätta de förutsättningar som gäller för användande av tvångsmedel. Så förhåller det sig exempelvis uttryckligen beträffande husrannsakan (28 kap. 1 § tredje stycket RB). Frågor om samtycke i hithörande hänseenden kan vara komplicerade och mångfasetterade. Sådana frågor har inte behandlats i promemorian och faller utanför ramen för detta lagstiftningsärende. Jag föreslår därför inte i detta sammanhang någon allmän reglering i rättegångsbalken av detta. Jag återkommer senare till en närliggande fråga i ett särskilt avseende, nämligen i anslutning till frågan om tullens möjligheter att föranstalta om urinprovstagning (avsnitt 2.4.8). Nämnas kan också att Polisrättsutredningens uppdrag omfattar frågor om samtycke i samband med tvångsmedelsanvändning.

2.4.2 Kroppsvisitation enligt 28 kap. 11 § RB

Mitt förslag: Begreppet kroppsvisitation ges i 28 kap. 11 § RB en grundläggande definition. Av definitionen framgår att det med kroppsvisitation avses även en undersökning av väskor, paket och andra föremål som någon har med sig. Huruvida den medhavda egendomen är sluten eller inte skall inte ha någon betydelse.

Promemorians förslag: Överensstämmer i stort med mitt. Promemorians förslag är dock annorlunda utformat.

Remissinstanserna: Förslaget i denna del tillstyrks i allmänhet. Några remissinstanser efterlyser emellertid en ännu klarare reglering

av gränsdragningen mellan tvångsmedlen kroppsvisitation och husrannsakan. Några remissinstanser efterlyser också en tydligare reglering av vilket slag av egendom som får undersökas vid en kroppsvisitation, samt påpekar att det klarare bör framgå att även slutna föremål kan undersökas. Några remissinstanser påtalar den bristande överensstämmelsen mellan begreppets språkliga innebörd och den föreslagna definitionen.

Skälen för mitt förslag: När det gäller tvångsmedlet kroppsvisitation har det - som jag tidigare har redovisat - länge rått oklarhet om i vilken omfattning tvångsmedlet kan användas. Klart är att kroppsvisitation innebär att den undersöktes kläder kan sökas igenom i närmare angivna syften. Detta innebär att man kan känna såväl utanpå kläderna som i fickor och liknande. Det råder heller ingen tvekan om att kroppsvisitation kan användas för att söka igenom väskor och liknande, som den undersökte bär på sig. Det är däremot oklart i vilken utsträckning egendom, som den undersökte inte bär på sig, utan i stället *med sig*, kan undersökas, vilket jag tidigare har berört (avsnitt 2.2.3). I viss annan lagstiftning har det som jag tidigare har redovisat (avsnitt 2.2.4) särskilt angivits att det förutom kroppsvisitation också är möjligt att undersöka medhavda väskor och annan medhavd egendom.

I promemorian föreslås att begreppet kroppsvisitation skall innebära en undersökning av kläder och annat som någon bär på sig samt av väskor, paket och liknande som någon har med sig. Remissinstanserna har inte haft något att erinra mot att det klargörs att kroppsvisitation får avse såväl egendom som någon *bär på sig* som egendom som någon *har med sig*. Enligt min mening är det också sakligt omotiverat att i hithörande hänseenden skilja på väskor, exempelvis ryggsäckar och axelremsväskor, som man bär på sig och väskor man bär med sig, exempelvis en ordinär resväska. Det är också sakligt omotiverat att skilja på fall där man bär resväskan i handen och fall där man tillfälligt ställt ned den på marken. De syften som bär upp tvångsmedlet skulle förfelas om den ena, men inte den andra, skulle kunna undersökas. Starka skäl talar enligt min mening för att kroppsvisitation skall få omfatta en undersökning av såväl egendom som man bär på sig, som egendom man bär med sig. Skyddet för den personliga integriteten kan knappast sägas urholkas genom förtydligandet att också medhavda föremål får undersökas vid en kroppsvisitation.

En annan fråga är *vilka objekt*, eller föremål, som skall få undersökas inom ramen för en kroppsvisitation. I promemorian föreslås som sagt att undersökning skall få göras av "väskor, paket och liknande som någon har med sig". Vad som avses med väskor respektive paket torde inte kräva någon närmare förklaring. Däremot kan en viss osäkerhet inställa sig beträffande uttrycket "och liknande" som används i promemorian. Med uttrycket "och liknande" menas i detta sammanhang föremål avsedda att förvara andra föremål i, så länge de liknar väskor eller paket. Förutom väskor och paket i egentlig mening

kan exempelvis plånböcker, skrin, kartonger, lådor, fordral och förvaringskärl av skilda slag omfattas av uttryckssättet. Detta torde med tillräcklig tydlighet framgå av den i promemorian föreslagna lydelsen. Flera remissinstanser har emellertid efterlyst en ännu klarare avgränsning av det område inom vilket kroppsvisitation kan förekomma. Med uttrycket "och liknande" blir enligt min mening möjligheten till kroppsvisitation på ett inte önskvärt sätt knuten till enbart väskliknande föremål (eller paketliknande föremål). Behov av att kunna undersöka även andra medhavda föremål än väskliknande sådana föreligger inte sällan. Ett alternativ kunde vara att i lagtexten knyta an till begreppet *lösa saker* som förekommer inom civilrättslig lagstiftning. Med *lösa saker* avses emellertid nära nog varje slag av rörligt fysiskt föremål, t.ex. kläder, väskor, paket, ryggsäckar, påsar, bagagevagnar, barnvagnar, bilar och båtar (jfr prop. 1989/90:89 s. 28 ff. och s. 59 ff.). Det är alltså en betydligt vidare krets av föremål än vad som i dag kan undersökas med stöd av ett beslut om kroppsvisitation. Enligt min mening skulle det föra för långt att knyta an till "*lösa saker*". Exempelvis bör inte bilar och båtar kunna undersökas inom ramen för en kroppsvisitation. Inte bara rent språkliga skäl utan även sakliga skäl talar emot ett så vidsträckt tillämpningsområde. De flesta föremål som omfattas av begreppet "*lösa saker*" bör dock kunna bli föremål för en kroppsvisitation. Om man i lagtexten i stället anger att det med kroppsvisitation avses en undersökning av kläder och annat någon bär på sig samt av väskor och *andra föremål* får man enligt min mening en så tydlig avgränsning som är möjlig att göra. Genom att använda ordet "*föremål*" utesluter man enligt min mening tillräckligt klart sådana *lösa saker* som t.ex. bilar, båtar och andra större transportfordon. Däremot omfattas sådana saker som väskor, paket, bagagelådor, barnvagnar m.m. av begreppet föremål.

Det innebär alltså en viss begränsning att använda ordet föremål i lagtexten. Den mest betydelsfulla begränsningen kommer dock i första hand, i stället för att utgöras av objektets karaktär, att utgöras av att det skall finnas en viss anknytning mellan föremålet och den som skall undersökas. De föremål som kan undersökas inom ramen för en kroppsvisitation bör i enlighet med vad som föreslås i promemorian vara sådana föremål som den som skall undersökas *har med sig*. Det är enligt min mening här viktigt att konstatera att den enskildes integritetsskydd egentligen inte är betjänt av en snäv bestämning av vilka föremål som får undersökas. Det avgörande från integritetsskyddssynpunkt är i stället hur förutsättningarna för tvångsmedelsanvändningen är utformade. Trots detta är det ofrånkomligt att det är av värde att juridiska begrepp ges en så klar avgränsning som möjligt. Detta är ju också ett av de huvudsakliga syftena med denna reform. Detta utesluter från kroppsvisitationsområdet inte bara fasta föremål utan även sådana *lösa saker* som skåp, containers och andra större transportlägenheter. Ett alternativ till föremål som någon har med sig vore att bestämma kretsen av föremål till sådana som någon

bär med sig. En sådan avgränsning riskerar dock att bli för snäv och orsaka oönskade gränsdragningsproblem. Exempelvis skulle det då kunna råda tvekan om t.ex. en barnvagn eller en shoppingvagn skulle kunna bli föremål för kroppsvisitation. Jag föreslår därför att alla föremål som någon har med sig skall kunna undersökas inom ramen för en kroppsvisitation.

För att man skall kunna säga att någon *har med sig* ett föremål krävs att vederbörande har egendomen under sin fysiska kontroll. Att han tillfälligt ställt ned exempelvis ett paket på marken utesluter inte tillämpning av bestämmelsen om kroppsvisitation. Herrelösa föremål kan dock inte bli föremål för kroppsvisitation. Inte heller föremål där det är osäkert vem - av flera tänkbara - som föremålet tillhör, kan undersökas inom ramen för en kroppsvisitation. Det krävs att man alltid kan peka ut en bestämd person som innehavare av föremålet. Äganderätten till föremålet har dock ingen betydelse i sammanhanget.

I promemorian föreslås vidare att begreppet kroppsvisitation skall omfatta undersökning av medhavda föremål, oavsett om föremålen är öppna, stängda, låsta eller på annat sätt tillslutna. Remissinstanserna har inte haft något att erinra mot detta, med det påpekandet i ett fall att legalitetsprincipen kräver att det klart framgår av lagtext att även slutna föremål får undersökas inom ramen för kroppsvisitation. Min uppfattning är också att det saknas skäl att göra skillnad mellan medhavd egendom som är *öppen* och sådan som är *sluten* eller *låst*. I vissa fall kan det också vara svårt att avgöra när exempelvis en väska är öppen eller stängd. Det kan också vara en ren tillfällighet om bäraren stängt sin väska eller inte. Att det rent praktiskt i vissa fall kan vara besvärligare att genomföra en kroppsvisitation om ett låst föremål skall undersökas är inte något som bör få påverka utformningen av regleringen. Eftersom begreppet kroppsvisitation enligt mitt förslag uttryckligen omfattar undersökning av väskor, paket och andra föremål utan någon begränsning framgår det enligt min mening klart att kroppsvisitation får ske inte bara av öppna utan även av låsta eller på annat sätt slutna föremål.

En bestämning av ifrågavarande begrepp i enlighet med vad jag nu har sagt medför att begreppet kommer att överlappa vad som för närvarande kan ske inom ramen för tvångsmedlet husrannsakan. Så länge förutsättningarna för att dessa båda tvångsmedel överhuvudtaget skall få användas är desamma, bör dock en sådan överlappning inte förorsaka några tillämpningsproblem. Det kan i vissa fall tvärtom vara en fördel med en sådan överlappning. I praktiken kan det nämligen vara önskvärt att kunna undersöka en persons kläder och låsta väskor som han har ställt ifrån sig. Det är då en fördel om detta kan ske inom ramen för *ett* beslut, nämligen ett beslut om kroppsvisitation. På motsvarande sätt kan det vara en fördel att man inom ramen för ett beslut om husrannsakan i exempelvis en lägenhet kan undersöka även väskor som påträffas i lägenheten som genomsöks. *Lagrådet* har också påpekat att gränsdragningen mellan kroppsvisitation och husrannsakan

inte spelar någon större roll eftersom förutsättningarna är desamma för de båda tvångsmedlen. Enligt Lagrådet får det ankomma på rättstillämpningen att lösa gränsdragningsfrågorna eftersom det knappast är möjligt att mer i detalj lagreglera gränsdragningen. Lagrådet pekar dock på möjligheten att slå samman de två instituten till ett institut, som ett sätt att komma ifrån de nu diskuterade gränsdragningsproblemen.

Mitt förslag innebär alltså att alla föremål, oavsett art, som man har med sig skall kunna undersökas inom ramen för tvångsmedlet kroppsvisitation. Härigenom får man - så långt som det är möjligt - en klar, tydlig och uttömmande beskrivning av när kroppsvisitation får förekomma. Som jag redan har nämnt innebär en sådan utvidgning av kretsen av saker som kan bli föremål för kroppsvisitation, inte att den enskildes integritetsskydd påverkas. Den föreslagna utvidgningen innebär ju endast att sådana saker som i dag kan bli föremål för en husrannsakan med mitt förslag också kan bli föremål för en kroppsvisitation.

Den föreslagna definitionen av begreppet kroppsvisitation kan sägas innebära att begreppet har kommit att fjärma sig från den rent språkliga innebörden av ordet kroppsvisitation. Detta har också påpekats såväl i promemorian som av några remissinstanser. *Lagrådet* har också påpekat att begreppet kroppsvisitation med den utformning institutet nu får blir missvisande med hänsyn till att undersökning kan ske av såväl en person som den egendom personen har med sig. Lagrådet föreslår därför att institutet betecknas personvisitation. Med en ny beteckning klargörs enligt Lagrådet dessutom att nya bestämmelser gäller, något som kan ha ett pedagogiskt värde för den personal som skall fatta beslut om visitation. Jag kan hålla med om det som har sagts och även lägga till att det enligt mitt förslag också tydligare kommer att framgå att kroppsvisitation i systematiskt hänseende kan hänföras till såväl de personella som reella tvångsmedlen. Det är också olyckligt med en bristande överensstämmelse mellan den innebörd ordet kroppsvisitation har i dagligt språkbruk och den innebörd begreppet har rent juridiskt-tekniskt och det finns därför skäl att överväga en annan benämning för ifrågavarande tvångsmedel. Mot att införa en ny benämning talar dock att fråga är om ett vedertaget och väl inarbetat begrepp. Begreppet ges i detta sammanhang inte heller någon helt ny innebörd. Fråga är i stället om en precisering och ett förtydligande, även om definitionen i vissa delar innebär en utvidgning. Ett införande av en ny beteckning kräver också förnyade, och delvis andra, överväganden än vad som har gjorts inom ramen för detta lagstiftningsärende. Sammantaget är de sist nämnda skälen av sådan betydelse att jag har stannat för att inte nu föreslå någon annan benämning. På sikt kan det emellertid finnas anledning att ta upp frågan om hur institutet bör benämnas.

Som jag redan har redovisat (avsnitt 2.4.1) föreslår jag inga ändringar beträffande de grundläggande förutsättningarna för att en

2.4.3 Kroppsbesiktning enligt 28 kap. 12 § RB

Mitt förslag: Begreppet kroppsbesiktning ges i 28 kap. 12 § RB en grundläggande definition. De nuvarande begreppen "annan undersökning" och "nämnavert men" utmönstras. Det senare ersätts av ett nytt begränsande skaderekvisit.

Promemorians förslag: Överensstämmer med mitt förslag med i huvudsak två undantag. I promemorian föreslås att en möjlighet till tvångsmedicinering skall införas. I promemorian föreslås också att det begränsande rekvisitet "nämnavert men" skall utmönstras utan att ersättas.

Remissinstanserna: Remissinstanserna tillstyrker förslaget om att tydligare definiera begreppet kroppsbesiktning och att i samband därmed utmönstra begreppet "annan undersökning". Flera remissinstanser har emellertid synpunkter på utformningen av definitionen i ett flertal detaljer. Ett antal remissinstanser avstyrker ett införande av möjligheter till tvångsmedicinering i samband med kroppsbesiktning. Några remissinstanser kan inte heller tillstyrka ett utmönstrande av begreppet "nämnavert men", i vart fall inte utan att det i stället ställs upp ett annat begränsande rekvisit i motsvarande hänseende.

Skälen för mitt förslag: Av liknande skäl som jag har redovisat beträffande begreppet kroppsvisitation är begreppet kroppsbesiktning i rättegångsbalken i behov av en klarare definition. Jag föreslår inga sakliga ändringar när det gäller vilka undersökningar som får göras vid en kroppsbesiktning. Däremot föreslår jag vissa ändringar som innebär att det klarare framgår vilka undersökningsåtgärder som ryms inom begreppet. Detta påverkar själva begreppsbildningen. Som jag redan har redovisat (avsnitt 2.4.1) föreslår jag inga ändringar beträffande förutsättningarna för att en kroppsbesiktning överhuvudtaget skall få göras. Inte heller när det gäller beslutsordningen föreslår jag några ändringar.

Undersökningar av själva kroppen

Av definitionen bör inledningsvis framgå att kroppsbesiktning innebär att kroppen får undersökas; såväl dess yttre som dess inre. Så långt är begreppet kroppsbesiktning väl inarbetat redan i dag och det täcker i terminologiskt hänseende väl olika åtgärder som innebär en besiktning och en undersökning av kroppen. Begreppet omfattar alltså alla former av kroppsliga undersökningar; utvärtes såväl som invärtes. Detta bör klart och tydligt framgå av lagtexten. Vad gäller undersökning av kroppens yttre innefattas naturligtvis en okulär besiktning av den nakna kroppen. Vid undersökningen är det då också tillåtet att

anmoda den undersökte att inta vissa ställningar, så att annars dolda delar av kroppen blir åtkomliga för besiktning. Det är också tillåtet att röra vid kroppen, exempelvis att med händerna undersöka hårbotten. Med undersökningar av kroppens inre avses undersökning av kroppens håligheter, såsom ändtarmen, vaginan och munnen.

Undersökning av kroppsprodukter m.m.

För närvarande gäller beträffande kroppsbesiktning att det vid en sådan får tas blodprov och genomföras annan undersökning. Rent definitionsmässigt är det alltså tveksamt om blodprovstagnation och andra undersökningar innefattas i begreppet kroppsbesiktning. Regler om kroppsbesiktning har i allmänhet också tillämpats som om provtagningar och liknande har fallit utanför begreppet kroppsbesiktning. En sådan ordning är enligt min mening otillfredsställande. Ett sätt att komma till rätta med detta är att låta begreppet kroppsbesiktning omfatta alla undersökningar och provtagningar som kan komma i fråga. Provtagningar av kroppsutsöndringar och andra kroppsprodukter faller enligt min mening sakligt sett väl in under begreppet kroppsbesiktning. I dessa fall är det inte själva människokroppen som granskas eller undersöks, utan innehållet i någon kroppsprodukt. För att få fram ett prov krävs endera att produkten tas från kroppen, t.ex. i form av ett blodprov, eller att kroppen själv levererar produkten, vilket är fallet när det gäller exempelvis avföringsprov. Exempel på andra typer av prov som kan bli aktuella är urin-, saliv-, hår-, sekret- och hudprov liksom utandningsprov.

De åtgärder som nu har nämnts kan vara av mycket skiftande karaktär men det är i samtliga fall fråga om provtagningar av olika slag. En möjlighet skulle därför kunna vara att i rättegångsbalken införa begreppet *provtagnings* och reglera det som ett självständigt tvångsmedel. Med hänsyn till de skiftande situationer som kan uppkomma i praktiken är det dock inte möjligt att i lag göra en uppdelning mellan lindriga och mer ingripande provtagningar. Det är rent allmänt inte heller önskvärt att införa en ny typ av straffprocessuellt tvångsmedel vid sidan av de befintliga.

Jag föreslår därför den först nämnda lösningen, nämligen att begreppet kroppsbesiktning skall omfatta även undersökningar och provtagningar.

I promemorian anges att det är angeläget att lagstiftningen inte läses till undersökningsformer som är kända i dag. Någon remissinstans har tvärtom hävdats att en sådan lösning bör göras. I likhet med vad som sägs i promemorian föreslår jag att bestämmelsen om kroppsbesiktning utformas så att den inte knyter an endast till vissa undersökningsformer. Enligt min mening bör alltså alla typer av undersökningar och provtagningar i brottsutredande syfte hänföras till begreppet kroppsbesiktning. Som jag strax kommer till innebär detta givetvis inte att fältet är fritt fram för vilka undersökningar och provtagningar som helst. Begränsningar måste finnas, vilket jag strax

skall redovisa, men dessa begränsningar bör inte utformas så att endast vissa *typer* av undersökningar och provtagningar faller under begreppet kroppsbesiktning. Av lagtexten bör alltså klart framgå att en undersökning av kroppens produkter får göras och att provtagning då får genomföras. Det är som jag redan har påpekat knappast möjligt att i lagtexten räkna upp alla de undersökningsmetoder och provtagningar som skulle kunna genomföras med stöd av stadgandet. Risker skulle vara överhängande att en sådan reglering inte blev tillräckligt följsam och effektiv. I det till Lagrådet remitterade förslaget föreslog jag att med kroppsbesiktning skall avses "undersökning och provtagning av människokroppens yttre och inre samt av dess produkter".

Lagrådet har beträffande detta uttalat följande. Definitionen synes innebära att begreppet blir alltför vittomfattande. Även provtagningar som inte görs från människokroppen torde sålunda komma att omfattas. Som exempel kan nämnas provtagningar av kroppsprodukter som anträffas på en brottsplats. Undersökningar av kroppsprodukter som görs utan samband med provtagning torde med den föreslagna definitionen också komma att utgöra kroppsbesiktning. En sådan vid omfattning av begreppet har såvitt framgår inte varit avsedd och kan inte heller anses lämplig. Bestämmelsen bör därför formuleras om. Lagrådet föreslår att begreppet ges följande definition. "Med kroppsbesiktning avses undersökning av människokroppens yttre och inre samt tagande av prov från människokroppen och undersökning av sådana prov".

Jag är ense med Lagrådet. Avsikten är att begreppet kroppsbesiktning skall omfatta såväl själva provtagningen som undersökningen av de kroppsprodukter som åtkoms genom eller vid provtagningen. Huruvida kroppsprodukterna har lämnat kroppen på ett naturligt sätt, exempelvis ett avföringsprov, eller genom ett ingrepp, exempelvis genom blodprovstagning skall däremot inte ha någon betydelse. I båda fallen skall undersökningen av kroppsprodukten omfattas av det juridiska begreppet kroppsbesiktning. Däremot skall inte undersökning av kroppsprodukter som påträffas utan samband med någon provtagning omfattas av begreppet kroppsbesiktning. Jag föreslår därför att definitionen utformas i enlighet med Lagrådets förslag.

Menrekvisitet m.m.

Jag vill till att börja med framhålla att den föreslagna lösningen, som innebär att alla former av undersökningar och provtagningar faller under begreppet kroppsbesiktning, medför att de krav legalitetsprincipen ställer väl tillgodoses. Skyddet för den enskilde är också väl tillgodosett genom den numera i 28 kap. 3 a § RB, vartill 28 kap. 13 § RB hänvisar, lagfästa proportionalitetsprincipen. Även ändamåls- och behovsprinciperna innebär som jag tidigare har sagt (avsnitt 2.2) att den enskilde skyddas mot för långt gående ingrepp i hans kroppsliga integritet. I detta sammanhang vill jag också betona att de nu nämnda principerna skall beaktas vid all tvångsmedelsanvändning

och att de gör sig påminda med särskild styrka då olika former av ingående kroppsbesiktning aktualiseras. Enligt min uppfattning är emellertid inte detta skydd tillräckligt. Min uppfattning är att det är nödvändigt med någon form av begränsning i rättegångsbalkens bestämmelse om kroppsbesiktning. I promemorian föreslås att det begränsande rekvisitet "nämnavert men" mönstras ut. Flera remissinstanser har ställt sig tveksamma till det.

För närvarande gäller att annan undersökning inte får genomföras vid en kroppsbesiktning om den inte kan ske utan nämnavert men för den undersökte. Som framgår av promemorian har denna begränsning vållat en del problem i den praktiska tillämpningen. Osäkerheten har därvid gällt hur begreppet "nämnavert men" skall tolkas. I förarbetena till rättegångsbalken (NJA II 1943 s. 374) har rekvisitet inte förklarats. Det är också oklart om rekvisitet tar sikte på undersökningsmetoden som sådan, eller om det är undersökningen i det enskilda fallet som avses. Rent språkligt är ordet "men" inte heller helt entydigt. Det kan betyda, och betyder vanligtvis, framtida lidande i form av fysisk eller psykisk ohälsa eller skada. Men det kan också betyda lidande i form av övergående smärta eller obehag. För all tvångsmedelsanvändning gäller att våld får användas, men bara i den utsträckning det behövs. Den som utsätts för ett tvångsmedel skall alltså inte åsamkas större obehag än nödvändigt. I förarbetena till smittskyddslagen (se prop. 1988/89:82) uttalades att det är självklart att den undersökningsmetod skall väljas som innebär minst obehag för den undersökte och att frågan om vilka undersökningar och vilka prov som skall göras respektive tas i en viss situation får avgöras från fall till fall. Ingrepp som kan riskera den enskildes hälsa eller i övrigt förorsaka annat än obetydligt men bör dock inte få förekomma. I ärendet nämndes blodprov och avföringsprov som exempel på åtgärder som utgör endast obetydliga ingrepp. Vidare uttalades att provtagning av saliv, urin, avföring och liknande kroppsutsöndringar, liksom blodprov, utgör sådant som en patient rimligen måste tåla, medan undersökningar och provtagningar som innebär större operativa ingrepp, t.ex. ryggmärgsprov och vissa vävnadsprov, inte bör få utföras mot patientens vilja.

Motsvarande synpunkter kan enligt min mening i stort anläggas på kroppsbesiktning med stöd av bestämmelserna i rättegångsbalken. Just de tidigare angivna ändamåls-, behovs- och proportionalitetsprinciperna innebär att större operativa ingrepp överhuvudtaget inte kan komma ifråga i samband med en kroppsbesiktning. Också andra mindre operativa ingrepp hindras i ett stort antal fall av nämnda principer. Jag anser emellertid, som jag redan har sagt, att dessa principer är otillräckliga som skydd för den enskilde, detta alldeles särskilt mot bakgrund av mitt förslag om att undersökningar och provtagningar skall få genomföras utan inskränkningar till vissa typer. Även om det i sista hand alltid är den läkare som utför kroppsbesiktningen, som avgör vilka ingrepp som skall få göras, bör den yttersta

gränsen för vilka undersökningar och provtagningar som får göras inom ramen för kroppsbesiktningensinstitutet framgå av rättegångsbalken. En sådan begränsning bör enligt min mening knytas an till vad tidigare sagts om "men" i betydelsen framtida lidande i form av ohälsa eller skada. Kroppsbesiktning i form av undersökningar och provtagningar skall således enligt mitt förslag aldrig få utföras så att det finns risk för att den undersökte därigenom kan drabbas av framtida ohälsa eller skada. Detta utesluter alla större operativa ingrepp från området för kroppsbesiktning. Att en undersökning eller en provtagning kan medföra övergående obehag eller besvär och förorsaka kortvarig smärta är däremot något som inte i och för sig skall få hindra genomförandet. Vad gäller den våldsanvändning som får förekomma för att en beslutad kroppsbesiktning skall kunna verkställas finns regler i polislagen.

Medicinering

I promemorian föreslås att den misstänkte mot sin egen vilja skall kunna medicineras om det påtagligt underlättar möjligheterna att utföra en kroppsbesiktning och medicinska skäl inte föranleder annat. I promemorian sägs att det i dag förekommer medicinering i vissa fall och att det till skydd för den misstänkte och i klarläggande syfte bör regleras i rättegångsbalken under vilka förutsättningar medicinering skall få ske. Flera remissinstanser har påtalat att tvångsmedicinering går utöver vad som kan anses vara tillåtet med hänsyn till det kroppsliga integritetsskyddet i regeringsformen.

Det är ett mycket allvarligt ingrepp i den kroppsliga integriteten att mot någons vilja utsätta honom för *tvångsmedicinering*. Det krävs därför mycket starka skäl för att i rättegångsbalken införa en möjlighet till tvångsmedicinering. Vid en sådan bedömning måste enligt min mening brottsbekämpande effektivitetshänsyn få träda tillbaka. Den allmänna inställningen i svensk rätt till tvångsmässiga ingrepp har länge varit återhållsam. Jag föreslår därför att det inte införs någon möjlighet till tvångsmässig medicinering i samband med en kroppsbesiktning enligt rättegångsbalken.

Som framgår av promemorian förekommer det emellertid i dag att medicinering sker i vissa fall. Det kan vara nödvändigt för att en undersökning överhuvudtaget skall kunna genomföras. Några remissinstanser anser att det krävs lagstöd även för medicinering grundad på samtycke med hänsyn till att fråga är om en tvångsmedelsreglering. Det är naturligt att den som skall kroppsbesiktigas erbjuds medicinering om det är påkallat av medicinska skäl. Jag är emellertid på det föreliggande beredningsunderlaget inte beredd att i rättegångsbalken ge någon föreskrift om medicinering grundad på samtycke. Frågor om samtycke i samband med tvångsmedelsanvändning utreds av Polisrättsutredningen och jag vill avvakta utredningens resultat på denna punkt.

Mitt förslag: Reglerna om i vilken utsträckning män och kvinnor kan utföra en kroppsvisitation eller en kroppsbesiktning på det motsatta könet ändras inte på annat sätt än att det i rättegångsbalken förs in en föreskrift om undersökning av föremål, t.ex. en väska, som en kvinna har med sig. Sådana föremål skall få undersökas även av män.

Promemorians förslag: I promemorian föreslås att undersökning av väskor, paket och liknande, liksom blodprovstagning och andra mindre ingripande undersökningsåtgärder avseende kvinnor, skall kunna utföras av såväl män som kvinnor.

Remissinstanserna: Remissinstanserna lämnar förslaget i promemorian utan erinran. Några remissinstanser påtalar inkonsekvensen med att endast kvinnor har ett särskilt integritetsskydd.

Skälen för mitt förslag: Kroppsbesiktning och kroppsvisitation får enligt gällande ordning utföras av läkare och legitimerade sjuksköterskor. Vilket kön dessa tillhör saknar betydelse. Utöver sådan sjukvårdspersonal föreskrivs att kroppsbesiktning och kroppsvisitation av kvinna i huvudsak endast får utföras och bevitnas av kvinna. Kroppsbesiktning och kroppsvisitation av män kan däremot utföras och bevitnas av såväl män som kvinnor. I promemorian föreslås en ändring av de regler som gäller för kroppsvisitation av kvinnor. Det föreslås att undersökning av väskor, paket och liknande, liksom blodprovstagning och andra mindre ingripande undersökningsåtgärder, skall kunna utföras av såväl kvinnor som män. Remissinstanserna har i allmänhet lämnat förslaget utan erinran. Några remissinstanser har dock kritiserat den olikhet i behandlingen av kvinnor och män som den gällande ordningen innebär genom att endast kvinnor tillförsäkras ett särskilt integritetsskydd.

Enligt min mening finns det starka skäl som talar för att män bör ha samma integritetsskydd som kvinnor. Jag har, som jag redovisat i en av riksdagens frågestunder (se riksdagens protokoll 1992/93:20 s. 3 f.), också uttalat mig i den riktningen. Under ärendets beredning har det emellertid kommit fram att en sådan ordning skulle medföra en mängd praktiska problem, fram för allt inom polisväsendet, men också inom kriminalvården och tullväsendet. Dessa praktiska problem som i första hand gäller arbetsförhållandena och rekryteringen inom polisen, kriminalvården och tullen måste man ta hänsyn till. Särskilt strävandena mot ökad jämställdhet mellan kvinnor och män i arbetslivet måste ges stor vikt. Här står man alltså inför en svår avvägning mellan två viktiga intressen. Det gäller att tillgodose en viktig princip om integritetsskydd. Å andra sidan måste man värna om verksamheter och personal med viktiga uppgifter inom rättsväsendet och inte försämra det som har uppnåtts i fråga om jämställdhet mellan könen

inom dessa verksamheter. Jag är därför inte beredd att utan ytterligare beredningsunderlag förorda någon ändring av nuvarande regler i detta hänseende. De ytterligare överväganden som behövs kan göras inom ramen för Polisrättsutredningens arbete.

I promemorian föreslås en smärre ändring av de regler som gäller för kroppsvisitation och kroppsbesiktning av kvinnor. Det föreslås att undersökning av väskor, paket och liknande, liksom blodprovstagning och andra mindre ingripande undersökningsåtgärder, skall kunna utföras av såväl kvinnor som män. Det är fråga om undersökningar som till sin natur kan sägas vara integritetskränkande endast i mindre utsträckning. I vart fall kan integritetskränkningen inte sägas bli större bara därför att åtgärden utförs eller bevitnas av någon av motsatt kön. Redan enligt gällande ordning finns beträffande blodprovstagning ett sådant undantag. Det finns också i vissa lagar, exempelvis KvaL, regler som tillåter att män undersöker kvinnors väskor och liknande. Behovet av sådana undantagsregler kvarstår. En generell reglering i rättegångsbalken av undersökning av medhavda föremål, t.ex. väskor, är också nödvändig för att uppnå en enhetlig begreppsbildning. Innebörden bör vad gäller kroppsvisitation vara att alla föremål som någon *har med sig* skall få undersökas av såväl kvinnor som män. Allt som den som skall undersökas *bär på sig* omfattas däremot av huvudregeln. Det innebär alltså att väskor och andra föremål som en kvinna har med sig får undersökas även av män.

Däremot är jag inte beredd att nu gå fram med promemoriens förslag såvitt gäller kroppsbesiktning i denna del.

2.4.5 Frågor om kvarhållande

Mitt förslag: En bestämmelse om att den som skall *kroppsbesiktigas* kan hållas kvar en kortare tid, införs i rättegångsbalken. Den tid någon sålunda skall kunna hållas kvar föreslås begränsad till sex timmar eller, då det finns synnerliga skäl, i tolv timmar. Någon motsvarande regel i samband med att en kroppsvisitation skall genomföras föreslås inte.

Promemoriens förslag: I promemorian föreslås en regel om att den som inte är anhållen skall få hållas kvar för provtagning i högst sex timmar.

Remissinstanserna: Flera remissinstanser har efterlyst ett förtydligande av promemoriens förslag i denna del, samt i något fall också ifrågasatt om utformningen av regeln i promemorian verkligen ger stöd för ett frihetsberövande. Andra instanser har också påtalat att behovet av en regel om kvarhållande inte bara gäller vissa fall av kroppsbesiktning, utan även ibland vid kroppsvisitation och dessutom ibland då alkoholutandningsprov skall tas. I några fall har påpekats

att sex timmar kan vara en för kort tid för att syftet med regeln skall kunna uppnås. I detta sammanhang har erinrats om utformningen i 23 kap. 9 § RB av regeln om skyldigheten att stanna kvar för förhör. Några har också påpekat att det är oklart från vilken tidpunkt sextimmarsfristen skall beräknas.

Skälen för mitt förslag: I de flesta fall när kroppsvisitation eller kroppsbesiktning skall genomföras torde det inte vara nödvändigt med ett kvarhållande under någon längre tid, utöver den tid själva undersökningen tar. I vissa fall kan dock förhållandena vara sådana att ytterligare tid krävs för att erforderliga åtgärder skall hinna att vidtas. I många fall torde andra regler, såsom de om anhållande och häktning då vara tillämpliga. I ett mindre antal fall kan det dock finnas ett behov av att en person stannar kvar för att en kroppsvisitation eller en kroppsbesiktning skall kunna genomföras, trots att vederbörande inte kan, eller bör, berövas friheten.

I promemorian föreslås en regel som tillåter att någon som skall kroppsbesiktigas hålls kvar i sex timmar. Regeln föreslås dock inte få generell tillämplighet, utan föreslås gälla endast då *provtagning* skall genomföras inom ramen för en kroppsbesiktning. Remissinstanserna har i vissa fall ansett den föreslagna regeln vara för snäv och i några fall har också påpekats att sex timmar ibland är för kort tid.

Bestämmelserna i 28 kap. 13 § RB och även i övrigt medicinska och etiska skäl gör att det ibland då en *kroppsbesiktning* skall genomföras kan krävas längre transporter, tillgång till särskild utrustning och särskilda läkare som gör att förfarandet drar ut på tiden. Även själva undersökningen kan ibland vara tidskrävande. Jag anser att det finns behov av en självständig regel om en skyldighet för den som skall undersökas att stanna kvar i bestämmelsen om kroppsbesiktning, även om den undersökte många gånger kan hållas kvar med stöd av andra regler. Några skäl att begränsa skyldigheten till endast vissa former av kroppsbesiktningar finns enligt min mening inte. Jag anser att möjligheten skall stå öppen i alla de fall det finns ett beslut om kroppsbesiktning. I det till Lagrådet remitterade förslaget föreslog jag att en regel härom skulle utformas efter mönster från regeln i 23 kap. 9 § RB om skyldigheten att stanna kvar för förhör. Jag uttalade i avslutning till detta att det fanns anledning att påpeka att en regel utformad på ett sådant sätt inte grundar någon rätt att frihetsberöva den som skall undersökas. Bl.a. detta gjorde att jag kunde göra den bedömningen att regeln inte kom i konflikt med artikel 5 i den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Jag erinrade i det remitterade förslaget också om att det ofta torde vara så att andra regler, exempelvis de om gripande och anhållande, kan tillåta frihetsberövanden i dessa fall.

Lagrådet, som inte har något att invända mot förslaget i sak, förordar dock en annan utformning av regeln. Lagrådet uttalar att regeln bör ges en positiv formulering och inte som i remissförslaget

utformas som en begränsning i en redan förutsatt befogenhet. Lagrådet framhåller också att bestämmelsen bör utformas så att det tydligare framgår att den misstänkte tvångsvis kan hållas kvar för kroppsbesiktning under den angivna tiden. Lagrådet framhåller vidare, i anslutning till mitt påpekande att den i lagrådsremissen föreslagna regeln inte grundar någon rätt att frihetsberöva den som skall undersökas, att bestämmelsen måste innebära att den misstänkte med tvång kan hållas kvar i och för kroppsbesiktningen. Det ligger enligt Lagrådets mening närmast till hands att språkligt beteckna den begränsning av den misstänktes rörelsefrihet som blir följden som ett frihetsberövande, om begränsningen inte är helt kortvarig. I två nyligen meddelade domar (DE 416 och 417/1993) har Högsta domstolen också konstaterat att - de närbesläktade - bestämmelserna i 23 kap. 8 och 9 §§ RB om hämtning till förhör och kvarstannande för förhör "ger lagstöd för frihetsberövande". Lagrådet påpekar dock att betydelsen av denna rubricering som Högsta domstolen har gjort är begränsad och att slutsatsen att den misstänkte som skall kroppsbesiktigas skulle få placeras i arrestlokal inte kan dras. I de nämnda domarna har Högsta domstolen beträffande dem som är skyldiga att stanna kvar för förhör enligt 23 kap. 9 § RB uttalat att det i undantagsfall kan vara försvarligt att den som skall höras placeras i arrest. Lagrådet uttalar vidare att det är önsvärt att placeringsfrågan i båda de aktuella fallen, alltså av den som skall kroppsbesiktigas respektive av den som skall höras, lagregleras. I avvaktan på en sådan reglering anser Lagrådet att de principer som gäller för placeringen av den som kvarhålls för förhör bör tillämpas också i kroppsbesiktningssfallet. Lagrådet konstaterar också att övervägande skäl talar för att den föreslagna regeln inte kommer i konflikt med artikel 5 i den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna oavsett hur man enligt svenskt betraktelsesätt vill karaktärisera frihetsinskränkningen.

Jag instämmer i Lagrådets synpunkter i denna fråga. För egen del vill jag framhålla att europadomstolen i anslutning till tillämpningen av artikel 5 i europakonventionen har givit begreppet "frihetsberövande" en viss kvalificerad betydelse. Den nu föreslagna regeln är inte avsedd att utgöra ett stöd för en sådan åtgärd i konventionens mening. (Angående innebörden av begreppet frihetsberövande, se Polisrättsutredningens delbetänkande [SOU 1993:60] Polisens rättsliga befogenheter s. 69 ff.) Jag håller med om vad Lagrådet uttalar i anslutning till de två domarna från Högsta domstolen, bl.a. att ett kvarhållande även en kortare tid i språkligt hänseende är att beteckna som ett frihetsberövande. Den antydda oklarheten i terminologin bör dock inte skymma innebörden i mitt förslag, nämligen att det i samband med en kroppsbesiktning skall vara möjligt att under en kortare tid med användande av tvång hålla en misstänkt kvar för att åtgärden skall kunna genomföras.

Några remissinstanser har påtalat att det också i samband med en

kroppsvisitation kan finnas behov av en självständig regel om kvarhållande av den som skall undersökas. Promemorian innehåller inte något förslag härom. Jag anser att läget är något annorlunda i dessa fall. Visserligen kan tänkas fall där det finns behov av att ha en regel om att den som skall kroppsvisiteras kan hållas kvar en viss tid. Behovet av en sådan regel bedömer jag emellertid inte som särskilt stort. I dessa fall kan man i stället kräva att den avskildhet m.m. som krävs enligt 28 kap. 13 § RB, går att ordna i omedelbar anslutning till den plats där åtgärden aktualiseras. Jämfört med kroppsbesiktning kan kraven på avskildhet för att genomföra en kroppsvisitation inte heller sättas lika höga. Vid en kroppsvisitation krävs inte heller deltagande eller närvaro av läkare eller motsvarande eller normalt tillgång till särskild utrustning. Sammantaget kan behovet av en regel om kvarhållande av den som skall kroppsvisiteras enligt min mening inte sägas vara av det slaget att det med hänsyn till motstående integritetshänsyn motiverar en särskild regel därom.

Vad gäller frågan om kvarhållande av den som skall lämna ett alkoholutandningsprov, torde en sådan möjlighet följa av den av mig föreslagna regeln i 28 kap. 12 § tredje stycket RB. I enlighet med den av mig föreslagna definitionen av kroppsbesiktning, utgör ett tagande av alkoholutandningsprov kroppsbesiktning. Någon särskild regel i lagen (1976:1090) om alkoholutandningsprov behövs därför inte. I brist på sådan särskild reglering gäller den allmänna regleringen i rättegångsbalken (se 28 kap. 15 § RB).

2.4.6 Undersökning av icke misstänkta personer

Min bedömning: Nu gällande regler om kroppsvisitation av andra än misstänkta bör behållas. Detsamma gäller den nuvarande regleringen som inte tillåter kroppsbesiktning av andra än misstänkta.

Promemorians bedömning: Överensstämmer med min bedömning.

Remissinstanserna: Några remissinstanser har påtalat det otillfredsställande med den nuvarande ordningen beträffande undersökningar som utgör kroppsvisitation och kroppsbesiktning av andra än misstänkta.

Skälen för min bedömning: Av 28 kap. 11 § andra stycket RB framgår att kroppsvisitation får ske beträffande icke-misstänkta personer under en viss, tämligen snäv, förutsättning; nämligen om synnerlig anledning förekommer att visitationen kommer att ge positivt resultat. Kroppsbesiktning får överhuvudtaget inte ske beträffande annan än den som är misstänkt. I promemorian föreslås ingen ändring av denna ordning. Några remissinstanser framhåller att det ibland finns behov av att använda kroppsliga tvångsmedel beträffande andra än den misstänkte i större utsträckning än vad som tillåts i dag.

Det kan exempelvis gälla olika undersökningar på en målsägande i samband med vålds- eller sexualbrott. Prop. 1993/94:24

När det gäller frågan om påtvingade kroppsliga ingrepp beträffande målsägande sades uttryckligen i förarbetena till rättegångsbalken (NJA II 1943 s. 373) att det inte var lämpligt att stadga någon skyldighet för målsäganden att underkasta sig kroppsbesiktning. Detsamma torde gälla andra icke-misstänkta. Även om det i vissa fall finns ett befogat intresse från brottsutredande utgångspunkter att möjlighet ges till att tvångsmässigt underkasta målsägande och kanske även andra kroppsundersökningar av skilda slag, finns det enligt min mening inte tillräckliga skäl att nu frångå vad som uttalades vid tillkomsten av rättegångsbalken. Jag föreslår därför inga ändringar av reglerna i detta hänseende.

2.4.7 Regleringen inom kriminalvården m.m.

Mitt förslag: I lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt och i lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m.fl. skall det uttryckligen anges att en intagen får hållas avskild under den tid som en kroppsbesiktning verkställs.

Promemorians förslag: Överensstämmer i sak med mitt förslag.

Remissinstanserna: Förslaget har i huvudsak tillstyrkts eller lämnats utan erinran. Från Kriminalvårdsstyrelsen påtalas behovet av att utöka möjligheterna till att i vissa sammanhang genomföra kroppsvisitationer.

Skälen för mitt förslag: Enligt nu gällande bestämmelser i KvaL och i behandlingslagen finns möjlighet att under vissa förutsättningar genomföra kroppsbesiktning i samband med intagning eller på redan intagna. Det saknas emellertid regler om hur sådana kroppsbesiktningar närmare skall genomföras. Genom mina nu framlagda förslag till definition av begreppet kroppsbesiktning vinner man till vissa delar klarhet härvidlag, eftersom definitionen i rättegångsbalken gäller även annan lagstiftning, exempelvis KvaL och behandlingslagen. Det finns dock ett behov av att i dessa båda lagar uttryckligen reglera frågan om möjligheten att hålla en intagen avskild under den tid kroppsbesiktningen verkställs. Det kan vara frågan om förhållandevis långa tidsrymder, exempelvis vid genomförandet av ett avföringsprov och ibland även vid urinprov. För att sådana kroppsbesiktningar skall kunna uppfylla kraven på effektivitet är det av största vikt att den som skall kontrolleras kan hållas avskild från övriga intagna och andra. Jag föreslår således att det i de båda lagarna uttryckligen anges, att en intagen får hållas avskild under den tid ett beslut om kroppsbesiktning verkställs. Vad gäller behandlingslagen föreslås i promemorian att regeln placeras i 2 a §. Jag har emellertid valt att placera regeln i 2 b §, eftersom denna paragraf även i övrigt

Från någon remissinstans har efterfrågats en utvidgning av möjligheterna att kroppsvisitera personer intagna på anstalt. I promemorian har denna fråga inte behandlats och jag finner inte anledning att nu föreslå några ändringar vad gäller detta.

2.4.8 Tullens möjligheter att ta urinprov

Mitt förslag: Tullen föreslås få möjlighet att genomföra urinprovstagningar om den som skall undersökas frivilligt medverkar till detta under de förutsättningar som för närvarande gäller enligt lagen (1960:418) om straff för varusmuggling gäller för kroppsvisitation och ytlig kroppsbesiktning.

Promemorians förslag: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: Remissinstanserna tillstyrker i huvudsak förslaget eller lämnar det utan erinran. Några remissinstanser avstyrker förslaget. Motivet härför är huvudsakligen att frivillighet inte kan berättiga en användning av tvångsmedel. Någon remissinstans påtalar vikten av att regleringen utformas så att det tydligt framgår att det är frågan om ett förfarande som bygger på frivillighet.

Skälen för mitt förslag: För närvarande har tullen möjlighet att enligt varusmuggningslagen under vissa förutsättningar genomföra kroppsvisitation och ytlig kroppsbesiktning. Tullen saknar däremot möjligheter att i dessa sammanhang genomföra kroppsbesiktningar som går utöver vad som avses med ytlig kroppsbesiktning (se avsnitt 2.2.4). I stort sett all *provtagning* faller utanför begreppet ytlig kroppsbesiktning. I promemorian beskrivs erfarenheterna från andra länder av s.k. urintestapparater. Urintestapparaterna fungerar så att urinprovet placeras i apparaten, som ger utslag efter 90 sekunder. Ett negativt utslag visar att personen inte har narkotika i kroppen, medan ett positivt utslag visar att personen endera har narkotika förvarad i kroppen eller nyligen har använt narkotika. För att få besked om det positiva utslaget har berott på missbruk eller inte måste man ta ett nytt prov inom några timmar. Visar det nya utslaget ett högre eller ett lika högt värde som det föregående utslaget, har personen narkotika förvarad i kroppen. För en missbrukare sjunker värdet efter några timmar. Enligt min uppfattning kan man alltså förhållandevis rationellt och snabbt med urintestapparaternas hjälp få ett besked om någon har narkotika förvarad i kroppen eller inte. Metoden är inte helt säker, men ändå så pass bra att man på goda grunder kan göra den bedömningen att metoden skulle vara ett värdefullt tillskott till tullens möjligheter att bekämpa narkotikasmugglingen (se ang. tillförlitligheten SOU 1991:45 s. 270-273). Urintestapparater kan med stöd av de regler om kroppsbesiktning som finns i rättegångsbalken och inom kriminalvårdslagstiftningen användas i den brottsutredande

verksamheten. Tullen har däremot ingen möjlighet att med stöd av varusmuggningslagen använda urintestapparaterna, eftersom den lagen inte tillåter att urinprov tas. Lagen tillåter som jag redan har påpekat endast ytlig kroppsbesiktning. Tagande av urinprov är att betrakta som kroppsbesiktning i enlighet med den definition av detta begrepp som jag tidigare har redovisat (avsnitt 2.4.3). I promemorian har föreslagits att tullen skall få möjlighet att med stöd av varusmuggningslagen ta urinprov. Förfarandet föreslås förutsätta frivillighet. Flera remissinstanser redovisar invändningar mot förslaget. Bl.a. anförs att det av principiella skäl inte bör införas en tvångsmedelsregel som bygger på frivillighet. Det påpekas också att den föreslagna utformningen gör att frivilligheten endast är formell, eftersom en "vägran" enligt promemorian skall kunna få en viss presumtionsverkan, dvs. om en person inte medverkar till att ett urinprov får tas kan detta i sig anses utgöra skäl för misstanke om narkotikasmuggling. Slutligen påtalas också att promemorians förslag innebär att urinprov kan tas redan vid en mycket låg grad av misstankar, vilket ökar risken för att helt oskyldiga personer kan komma att utsättas för urinprovstagning.

Enligt min mening krävs det att tullen ges rationella möjligheter att upptäcka smugglingsförsök för att man kraftfullt skall kunna motverka narkotikasmugglingen. Som tidigare nämnts är det inte ovanligt att smuggling av narkotika sker av s.k. sväljare. Ett sätt att upptäcka sådana personer är att analysera urinprov. Effektivitetsskäl talar således för att tullen skall ges möjligheten att ta urinprov i dessa sammanhang för att kunna göra en första sällning av misstänkta smugglare. Visar ett test positivt utslag träder de vanliga tvångsmedelsreglerna in, dvs. ledningen av förundersökningen tas vanligtvis över av åklagaren enligt bestämmelserna i 13 § varusmuggningslagen. Vägrar den anmodade att medverka, får i stället prövas om förutsättningarna är uppfyllda för att använda andra tvångsmedel såsom gripande, anhållande eller beslut om kroppsbesiktning. Denna prövning ankommer också på åklagare att göra.

Integritetsfrågorna gör sig dock starkt påminda, särskilt som det med nuvarande ordning inte krävs särskilt hög grad av misstanke för att tvångsåtgärderna kroppsvisitation och ytlig kroppsbesiktning skall kunna komma ifråga. Vid den avvägning som måste göras har jag likväl stannat för att föreslå att tullen skall ges möjlighet att genomföra urinprovskontroll i sällningssyfte. För att regeln överhuvudtaget skall få någon självständig betydelse bör urinprov kunna tas under de förutsättningar som i dag gäller för genomförande av kroppsvisitation och ytlig kroppsbesiktning, nämligen att det finns *anledning anta* att någon har på sig smuggelgoods. Om man skulle kräva strängare förutsättningar - exempelvis att vederbörande är skäligen misstänkt - skulle en sådan reglering vid sidan av rättegångsbalkens regler inte få någon större självständig betydelse.

I det till Lagrådet remitterade förslaget betonade jag att be-

stämmelserna bör utformas så att det otvetydigt framgår att det är fråga om ett förfarande som förutsätter medverkan av den som skall undersökas och att tullen inte skall kunna genomdriva en undersökning med tvång. Jag framhöll vidare att tullen inte bör ha möjlighet att hålla kvar den som vägrar att medverka, bl.a. med hänsyn till den relativt låga grad av misstanke som föreslås vara tillräcklig för att urinprovstagning skall kunna ske.

Lagrådet har i princip inte haft något att invända mot att det införs en rätt för tullen att ta urinprov som bygger på frivillig medverkan från den anmodades sida. *Lagrådet* framhåller dock att man bör vara försiktig när det gäller att dra slutsatser av att en person vägrar medverka till urinprovstagning och att en vägran knappast kan få någon nämnvärd presumtionsverkan. *Lagrådet* har vidare haft synpunkter på utformningen av regeln om urinprovstagning, bl.a. innebärande att det remitterade förslaget inte tillräckligt klart ger uttryck för den frivillighet som avses.

Jag ansluter mig till *Lagrådets* synpunkter i denna del. Regeln bör därför utformas i enlighet med *Lagrådets* förslag. Detta innebär att tullen ges en möjlighet att ta urinprov i sållningssyfte vid en relativt låg grad av misstankar. Förfarandet bör vara frivilligt så till vida att ingen skall kunna hållas kvar mot sin vilja för att lämna urinprov.

Den nya regleringen bör så snart den har varit i kraft en tid bli föremål för en utvärdering.

2.4.9 Lagändringar i övrigt

Mitt förslag: Ändringar föreslås i de lagregler där det jämte kroppsvisitation anges att det finns en undersökningsrätt av väskor m.m. En följdändring föreslås också i 27 kap. 4 § RB, så att det framgår att föremål som påträffas vid en kroppsbesiktning skall kunna tas i beslag.

Promemorians förslag: Överensstämmer med mitt förslag, med undantag av att det i promemorian inte föreslås någon ändring av 27 kap. 4 § RB.

Remissinstanserna: Några remissinstanser förordar att hänvisningar görs till rättegångsbalken i samtliga de fall begreppen kroppsvisitation respektive kroppsbesiktning förekommer i andra författningar. En remissinstans påtalar behov av en följdändring i 27 kap. 4 § RB. En annan remissinstans anser att promemorians förslag till ändring i 63 § tullagen är onödig.

Skälen för mitt förslag: De föreslagna ändringarna i 28 kap. 11 och 12 §§ RB aktualiserar också frågan om ändringar i annan lagstiftning där begreppen kroppsvisitation respektive kroppsbesiktning förekommer. Rent allmänt anser jag det vara av stort värde att åstadkomma en enhetlighet vad gäller begreppsbildningen. Detta är i själva

verket en av utgångspunkterna i detta lagstiftningsärende. Med de av mig föreslagna definitionerna av kroppsvisitation och kroppsbesiktning åstadkommer man också - jämfört med i dag - en avsevärt högre grad av överensstämmelse och konsekvens i begreppsbyggnaden.

Den lagstiftning där begreppen kroppsvisitation och kroppsbesiktning förekommer har redovisats i promemorian. Där diskuteras i vilken utsträckning ändringar bör ske i dessa olika lagar. Slutsatsen i promemorian är att ändringar endast bör göras i de lagar där de föreslagna ändringarna i rättegångsbalken gör det absolut nödvändigt. Några remissinstanser har förordat att ändringar görs i betydligt större utsträckning. Som ett alternativ till promemorians förslag har framförts att hänvisningar till rättegångsbalken bör göras i all annan lagstiftning där begreppen kroppsvisitation och kroppsbesiktning förekommer.

Av skäl som jag skall redovisa i det följande ansluter jag mig till promemorians förslag. Rent allmänt vill jag säga att syftena med tvångsmedelsregleringen inte alltid är desamma i den övriga lagstiftning där begreppen förekommer. Den övriga lagstiftningen spänner dessutom över ett brett område. De skilda lagarna har också tillkommit vid vitt skilda tidpunkter och uppvisar inbördes inte obetydliga skillnader vad gäller lagstiftningstekniken. Allt detta bidrar till att en viss försiktighet bör iakttas beträffande ändringar i de olika lagarna. Som jag redan har påpekat intar rättegångsbalken en ställning av baslag även utan uttryckliga hänvisningar i annan lagstiftning, vilket också är känt av dem som tillämpar regler om kroppsvisitation och kroppsbesiktning. Även detta bidrar enligt min mening till att det rent generellt inte behövs några hänvisningar till rättegångsbalken. Jag föreslår i stället att ändringar i annan lagstiftning endast skall göras i de fall där det är nödvändigt. I övrigt bör lagändringar undvikas. Med detta ställningstagande som utgångspunkt skall jag nu redovisa i vilka lagar ändring bör göras och i vilka lagar ändringar inte är nödvändiga.

Kroppsvisitation

Beträffande kroppsvisitation kan konstateras att avsikten med den av mig föreslagna regleringen i 28 kap. 11 § RB är att klargöra vilka åtgärder som ryms inom begreppet kroppsvisitation och som således får vidtas med stöd av bestämmelsen. Den föreslagna definitionen innefattar inte bara undersökning av någons kläder, utan också undersökning av föremål i övrigt som någon har med sig. Det föreslås därvid inte ha någon betydelse om det medhavda föremålet är låst, stängt utan att vara låst, eller öppet. Beträffande lagregler där begreppet kroppsvisitation förekommer *utan* att det därjämte finns särskilda regler om att väskor och dylikt får undersökas uppkommer frågan om man här skall hänvisa till rättegångsbalken för att markera att rättegångsbalken intar ställningen av baslag beträffande tvångsmedelsbegreppen.

I viss lagstiftning finns redan sådan direkt hänvisning till rättegångsbalken. Sådan finns i 17 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare och 19 § lagen (1991:572) om särskild kontroll av vissa utlännningar. I dessa fall finns därför inte något behov av lagändring i nu aktuellt hänseende.

I annan lagstiftning finns regler om kroppsvisitation som också saknar kompletterande bestämmelser om undersökning av väskor m.m., *men* där direkt hänvisning till rättegångsbalken saknas. Jag syftar då på 52 a § KvaL, 2 § behandlingslagen, 7 och 8 §§ lagen (1979:1088) om gränsövervakningen i krig m.m., 19 § varusmuggningslagen, 32 § LVM, 46 § smittskyddslagen, 17 § LVU, 2 kap. 7 § lagen (1992:1602) om valuta- och kreditreglering och 23 § lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård. I dessa fall finns det givetvis goda skäl att ifrågasätta om inte bestämmelserna borde föras med en uttrycklig hänvisning till rättegångsbalkens regler om kroppsvisitation. Någon sådan hänvisning är emellertid inte nödvändig och bör därför i enlighet med vad jag nyss har sagt inte göras.

I vissa lagar kompletteras bestämmelserna om kroppsvisitation med bestämmelser som uttryckligen tillåter undersökning av väskor och annan medförd egendom eller egendom i övrigt. De skilda lagreglerna kan uppvisa vissa inbördes skillnader. De lagregler som åsyftas är 3 § lagen (1970:926) om särskild kontroll på flygplats, 5 § lagen (1981:1064) om säkerhetskontroll vid domstolsförhandling, 3 § lagen (1985:12) om kontroll av berusningsmedel på sjukhus, 45 § lagen (1986:644) om disciplinförseelser för krigsmän, m.m., 74 § tullagen, 5 § lagen (1988:144) om säkerhetskontroll vid sammanträde med riksdagens kammare och utskott och 5 kap. 2 § utlänningslagen (1989:529). Undersökningsrätten beträffande väskor m.m. i dessa regler skulle kunna sägas bli överflödig, när den föreslagna definitionen kommer att flyta in i rättegångsbalken. I de nu nämnda reglerna är emellertid undersökningsrätten i några fall vidare än som följer av den föreslagna definitionen och i andra fall är den preciserad på ett visst speciellt sätt. Det kan vara frågan om en rätt att undersöka egendom som sänts till någon, skåp som disponeras av någon m.m. Av detta skäl bör dessa regler bibehållas oförändrade.

Lagrådet har efterlyst en längre gående strävan efter enhetlighet och ifrågasatt om inte begreppet kroppsvisitation utan några tillägg kan användas också i samtliga de lagar i vilka bestämmelserna om kroppsvisitation nu kompletteras med bestämmelser som uttryckligen tillåter undersökning av väskor och annan medförd egendom eller egendom i övrigt.

Jag kan instämma i Lagrådets synpunkt att värdet av en enhetlig reglering i sig kan vara stort. Av de skäl som jag redan har redovisat är jag emellertid för närvarande inte beredd att föreslå några ändringar i de nyss nämnda bestämmelserna. Det fordrar nämligen överväganden av andra slag än vad som har gjorts i detta ärende. På sikt bör man givetvis verka för att fullfölja strävandena efter en-

I vissa andra lagar finns regler där den kompletterande undersökningsrätten helt motsvarar den av mig föreslagna definitionen i rättegångsbalken. Det gäller 29 § KvaL, 19 § polislagen, 10-12 §§ lagen (1990:217) om skydd för samhällsviktiga anläggningar m.m. och även 63 § tullagen. I dessa lagar kommer alltså en komplettering med en rätt att undersöka väskor m.m. att bli helt överflödigt, eftersom en sådan undersökningsrätt ju faller under definitionen av kroppsvisitation. Dessa lagar bör därför ändras.

Kroppsbesiktning

Beträffande kroppsbesiktning kan konstateras att avsikten med den av mig föreslagna definitionen av kroppsbesiktning i rättegångsbalken är att klargöra vilka åtgärder som får företas med stöd av en bestämmelse om kroppsbesiktning. Det är alltså inte fråga om att utvidga tillämpningsområdet. Fråga är i vilken utsträckning justeringar i sådan annan lagstiftning, som innehåller bestämmelser om kroppsbesiktning, behöver göras för att markera att bestämmelsernas innebörd skall vara densamma som i rättegångsbalken.

När det gäller sådana lagar som innehåller särskilda bestämmelser om *ytlig kroppsbesiktning* är det knappast nödvändigt att ändra dessa, eftersom den föreslagna bestämmelsen om kroppsbesiktning i rättegångsbalken inte alls påverkar bestämmelserna om ytlig kroppsbesiktning. Det finns inga sakliga skäl att nu utvidga möjligheterna till kroppsbesiktning i de fall där det endast tillåts ytlig sådan. Den av mig föreslagna bestämmelsen i rättegångsbalken innebär endast att det direkt av lagtexten framgår att det finns olika former av kroppsbesiktning. Som jag tidigare framhållit (avsnitt 2.4.1) är det inget som hindrar att begreppet ytlig kroppsbesiktning används i annan lagstiftning, trots att jag inte har föreslagit någon enhetlig definition av detta begrepp. Ytlig kroppsbesiktning är alltså endast en av flera former av undersökningar som ryms under begreppet kroppsbesiktning. Anser man det i vissa fall vara tillräckligt med regler om mindre ingripande åtgärder skall man givetvis låta sig nöjas med det. Jag föreslår därför inga ändringar i dessa lagar. Jag anser, av skäl som jag tidigare har redovisat, det inte heller vara nödvändigt med någon hänvisning till rättegångsbalken, där det för övrigt inte heller föreslås någon enhetlig definition av begreppet ytlig kroppsbesiktning. De lagar där det sålunda inte behövs någon ändring i detta hänseende är 29 § KvaL, 3 § lagen (1985:12) om kontroll av berusningsmedel på sjukhus, 19 § varusmuggningslagen, 32 § LVM, 46 § smittskyddslagen (1988:1472), 17 § LVU, 13 § lagen (1990:749) om valutareglering och 23 § lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård.

I vissa andra lagar som innehåller särskilda bestämmelser om *kroppsbesiktning* finns redan en direkt hänvisning till rättegångsbalkens bestämmelser om kroppsbesiktning. Därför behöver inte någon ändring nu göras i dessa lagar. De lagar som innehåller sådana

direkta hänvisningar är 10 § polislagen, 2 § lagen (1988:1473) om undersökning beträffande HIV-smitta i brottmål och 19 § lagen (1991:572) om särskild kontroll av vissa utlännningar. Prop. 1993/94:24

Slutligen finns i ett antal lagar bestämmelser om kroppsbesiktning som saknar en direkt hänvisning till rättegångsbalken. Dessa bestämmelser är 52 b § KvaL, 2 a § behandlingslagen och 7-8 §§ lagen (1979:1088) om gränsövervakningen i krig, m.m. Av skäl som jag redan har redovisat föreslår jag att det i dessa lagar inte görs några hänvisningar till rättegångsbalken.

Angående 27 kap. 4 § RB

I 27 kap. 4 § RB stadgas att den som verkställer häktning, husrannsakan eller kroppsvisitation får lägga beslag på de föremål som då påträffas. Av regeln framgår alltså inte att föremål påträffade genom kroppsbesiktning får tas i beslag. Som jag tidigare har sagt (avsnitt 2.1) förekommer det att man påträffar narkotika vid kroppsbesiktningar. I promemorian har inte föreslagits att några ändringar i 27 kap. 4 § RB görs. En remissinstans har dock anmärkt att ett sådant tillägg bör göras, så att det där framgår att även föremål åtkomna genom kroppsbesiktning skall kunna tas i beslag. Narkotika som påträffats vid en kroppsbesiktning kan givetvis tas i beslag med stöd av andra regler. Även om så kan ske, bör det enligt min mening av 27 kap. 4 § RB för tydlighetens skull framgå att beslag kan ske av föremål som påträffats vid en kroppsbesiktning.

2.4.10 Kroppsvisitation för att söka efter klotterutrustning m.m.

Min bedömning: Något behov av att lagstifta särskilt om tvångsmedelsåtgärder för att söka efter klotterutrustning finns inte.

Promemorians bedömning: Promemorians bedömning överensstämmer med min.

Remissinstanserna: Remissinstanserna delar i huvudsak promemorians bedömning.

Skälen för min bedömning: För att komma till rätta med vandalisering i form av klotter och liknande skadegörelse föreslog regeringen i en proposition (prop. 1987/88:143) om ändring i brottsbalken m.m. en bestämmelse om förverkande av föremål som kan användas som hjälpmedel vid bl.a. skadegörelse. Vidare föreslogs en regel om kroppsvisitation i polislagen, enligt vilken polisen under vissa förutsättningar skulle ges rätt att söka efter sådana föremål.

Riksdagens beslut i ärendet (bet. 1988/89:JuU13, rskr. 1988/89:145) innebar bifall till propositionens förslag om en förverkanderegeln, medan förslaget om kroppsvisitation genom ändring i polislagen avlogs med hänvisning till det starka skydd som bör finnas för den kroppsliga integriteten. Utskottet uttalade emellertid att

det inte var övertygat om att möjligheterna var uttömda att åstadkomma en lagstiftning som å ena sidan erbjuder effektiva medel att ta hand om sprayburkar och annan utrustning för klotter och som å andra sidan inte skulle innebära en alltför långtgående kränkning av den kroppsliga integriteten.

I promemorian behandlas reglerna om kroppsvisitation i olika lagar mot bakgrund av bl.a. klotterproblematiken. Där konstateras sammanfattningsvis att det inte är realistiskt eller ändamålsenligt med en särskild lösning beträffande kroppsvisitation för just klotterutrustning och liknande. I promemorian sägs därför att det är tveksamt om man bör gå vidare med ärendet. I det stora hela delas denna uppfattning av de remissinstanser som har yttrat sig i denna del. Jag gör samma bedömning. Jag föreslår därför inte någon särskild lagstiftning i dessa hänseenden. Jag kan också tillägga att de förslag jag här tidigare har fört fram som berör det juridiska begreppet kroppsvisitation givetvis är tillämpliga även vid eftersökande av klotterutrustning och liknande.

3 Åklagarbeslut om inskränkningar av den häktades kontakter med omvärlden

3.1 Bakgrund

Frågan om behandlingen av personer som har dömts till fängelse är en viktig fråga inom kriminalpolitiken sedan en lång tid tillbaka. Behandlingen av häktade och anhållna har däremot inte tilldragit sig samma intresse. Visserligen reviderades lagstiftningen i samband med 1974 års kriminalvårdsreform, men den innebar inte att behandlingen i häkte förändrades i så stor utsträckning som var fallet när det gäller behandlingen i fängelse. Vad detta beror på är inte så svårt att förstå. Anhållande och häktning är straffprocessuella tvångsmedel och syftet med frihetsberövandet är i första hand att säkerställa förundersökningen och rättegången. Frihetsberövandet är således egentligen inte det primära utan en effekt av intresset att genomföra ett rättsligt förfarande. I skilda sammanhang, bl.a. i anslutning till svenska internationella åtaganden, har emellertid behandlingen av häktade och anhållna uppmärksammats. Detta har varit utgångspunkten för det uppdrag dåvarande justitieministern (Laila Freivalds) den 24 september 1990 gav f.d. justitieombudsmannen Anders Wigelius och som han redovisar i rapporten (Ds 1992:8) Häktades gemensamhet och kontakter med omvärlden.

I rapporten konstateras att de svenska reglerna för behandlingen av häktade i stort sett är väl avvägda med hänsyn till de olika intressen som gör sig gällande. Enligt Wigelius är det häkteslokalerna som utgör det största hindret för en ökad gemensamhet och vidgad kontakt med omvärlden. Han framhåller emellertid att andelen häktade med inskränkningar av sina kontakter med omgivningen har en avgörande

betydelse för vilken verksamhet som kan bedrivas vid ett häkte. Ju större denna andel är desto mer tid måste personalen avsätta för att öppna och stänga dörrar för toalettbesök och liknande samt föra de häktade till promenadgård och till polisförhör m.m. I Sverige är förhållandevis många häktade underkastade inskränkningar i sina kontakter med omgivningen. Detta medför också att häktade utan sådana inskränkningar och andra intagna på häktet blir isolerade i större utsträckning än vad som är nödvändigt för deras del, beroende på att personalen inte har tid för dem. Kan andelen häktade med inskränkningar minskas skulle, enligt rapporten, personalen i större utsträckning kunna ägna tid åt att aktivera de intagna och skapa kontakter för dem med omvärlden.

I rapporten redovisas två undersökningar som har utförts av Riksåklagaren och Kriminalvårdsstyrelsen. Enligt rapporten är det inte möjligt att med utgångspunkt från dessa enkäter dra några säkra slutsatser om hur motiverade inskränkningarna i detalj har varit eller om eventuella variationer i restriktionsnivån mellan olika åklagare eller olika åklagardistrikt.

I rapporten konstateras att länderna i Europa har starkt varierande regler för behandlingen av häktade. I rapporten påpekas att det i de flesta europeiska länder är domstol som beslutar om den häktade skall få hållas isolerad. Intresset av att närma det svenska rättssystemet till vad som gäller i jämförbara länder, bl.a. när det gäller rätten till domstolsprövning av vissa myndighetsbeslut, talar enligt rapporten, för att beslut om inskränkningar för de intagna vad gäller kontakter med omgivningen under häktningstiden på grund av kollusionsfara bör fattas av domstol i samband med beslut om häktning.

Enligt rapporten uppfyller Sverige sina internationella förpliktelser när det gäller häktades möjligheter till gemenskap och kontakter med omvärlden. I det sammanhanget bör det nämnas att Europarådets kommitté till förhindrande av tortyr och omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning besökte Sverige i maj 1991. Kommittén besökte då bl.a. Kronobergshäktet och riksanstalterna Kumla och Hinseberg. Efter besöket avgav kommittén en rapport. En av de frågor som behandlas i rapporten gäller beslut om restriktioner för häktade. Kommittén rekommenderar bl.a. att restriktioner bör begränsas till ett minimum. De bör också enligt kommittén regelbundet omprövas och de bör kunna bli föremål för överklagande till en oberoende instans.

3.2 Gällande ordning

Regler om behandlingen av häktade finns i behandlingslagen och behandlingsförfordningen (1976:376). Bestämmelserna om häktade har enligt 17 § behandlingslagen motsvarande tillämpning på bl.a. den som har anhållits eller gripits på grund av misstanke om brott.

Enligt uttalanden i prop. 1975/76:90 ger bestämmelserna i behand-

lingslagen och behandlingsförrordningen uttryck för strävanden att på olika sätt underlätta situationen för de personer som har berövats friheten. De överväganden som ligger till grund för häktning och andra jämförbara frihetsberövanden leder emellertid till att betydande inskränkningar ibland måste göras i det intagnas möjligheter att ha kontakter med omgivningen. I detta avseende kan alltså de intagnas intressen vara uppenbart oförenliga med de intressen som åklagaren företräder. Bestämmelserna syftar till att lösa denna intressemot-sättning i en anda som är positiv för de intagna.

Av 1 § behandlingslagen framgår bl.a. att den som är häktad inte får underkastas mera omfattande inskränkningar i sin frihet än som påkallas av ändamålet med häktningen samt ordning och säkerhet. En häktad skall vidare behandlas så att skadliga följder av frihetsbe-rövandet motverkas.

Den myndighet (häkte, polismyndighet eller rättspsykiatrisk klinik) som svarar för förvaringslokalen avgör frågor angående behandlingen av den intagne, t.ex. frågor om kontakter med anhöriga och gemen-samhet med övriga intagna. Av 16 § behandlingsförrordningen fram-går bl.a. att dessa myndigheters beslutanderätt kan begränsas genom läkares anvisningar eller åklagares beslut. Enligt 16 § behandlings-lagen är det åklagare eller förundersökningsledare som avgör om den intagne skall få vistas tillsammans med andra, ta emot brev eller besök, tala i telefon, läsa tidningar eller om andra inskränkningar skall gälla för den intagnes kontakter med omgivningen. Dessa av-göranden görs mot bakgrund av risken för kollusionsfara (se 16 § behandlingslagen). Enligt uttalanden i förarbetena till behand-lingslagen skall åklagaren vid sin prövning av om inskränkningar skall åläggas den intagne vad gäller hans kontakter med omgivningen i princip utgå ifrån om domstolen i sitt häktningsbeslut har funnit att det föreligger kollusionsfara. Det kan dock inträffa att det under brottsutredningens gång framkommer nya omständigheter som gör att en åklagare har anledning att fatta beslut om inskränkningar, trots att domstolen i sitt häktningsbeslut inte funnit att kollusionsfara föreligger (prop. 1975/76:90 s. 54, jfr JO:s ämbetsberättelse 1978/79 s. 40 och RÅ:s cirkulär C 87 samt jfr också prop. 1986/87:112 s. 63). Det finns således en tydlig koppling mellan domstolens ställ-ningstagande att kollusionsfara föreligger och åklagarens beslut om inskränkningar.

Det är alltså i första hand åklagaren som avgör vilka kontakter den intagne skall få ha med omgivningen. Den myndighet som svarar för förvaringen av den intagne skall hållas underrättad om åklagarens beslut i dessa hänseenden. I den mån åklagaren inte har beslutat om inskränkningar är det häktesföreståndaren som i andra hand beslutar om den intagnes kontakter med omgivningen.

Åklagarens beslut om inskränkningar kan inte överklagas till dom-stol. Den intagne kan dock vända sig till överordnad åklagare, som inom ramen för sin tillsynsfunktion kan överpröva och ändra beslut

om inskränkningar vad gäller den intagnes kontakter med omgivningen. Har en häktesföreståndare beslutat om inskränkningar för en häktad av ordnings- eller säkerhetsskäl kan den häktade överklaga detta beslut till Kriminalvårdsstyrelsen och därefter till Kammarrätten i Jönköping och eventuellt vidare till Regeringsrätten. Domstolsutredningen föreslår i sitt betänkande (SOU 1991:106) Domstolarna inför 2000-talet Arbetsuppgifter och förfaranderegler, att den första domstolsprövningen skall ske i länsrätt i stället för kammarrätt (a betänkande s. 371). Förslaget bereds för närvarande inom Justitiedepartementet.

Det är domstol som beslutar om häktning enligt reglerna i 24 kap. RB. Om åtal inte har väckts förutsätter ett beslut om häktning att en sådan åtgärd har begärts av åklagare. I korthet innebär dessa regler att den som på sannolika skäl är misstänkt för brott, eller i vissa fall endast är skäligen misstänkt för brott, för vilket är stadgat fängelse ett år eller mer, får häktas om det föreligger flyktfara, kollusionsfara eller recidivfara. Med *flyktfara* avses att det föreligger risk för att vederbörande undandrar sig lagföring eller straff. *Kollusionsfara* innebär att det finns risk för att den misstänkte undanröjer bevis eller på annat sätt försvårar brottsutredningen. *Recidivfara*, slutligen, innebär att det finns risk för att den misstänkte fortsätter med sin brottsliga verksamhet. Vid viss grövre brottslighet finns en presumptionsregel som säger att häktning skall ske om det inte är uppenbart att skäl därtill saknas (ibland något oegentligt kallat för "obligatorisk" häktning). Det finns också viss möjlighet att häkta någon oberoende av brottets beskaffenhet bl.a. om vederbörande saknar känt hemvist. Häktning kan i vissa fall enligt 24 kap. 3 § RB också ske vid en lägre grad av misstanke. Samma grundförutsättningar som gäller för häktning gäller också för frihetsberövanden på de båda lägre nivåerna, anhållande och gripande. Regelsystemet innehåller sedan ett stort antal tidsfrister i de olika fallen. Häktning beslutas alltså av domstol, medan anhållande beslutas av åklagare. Gripande beslutas av åklagare, förundersökningsledare eller oftast av enskild polisman. När tingsrätten häktar någon skall i beslutet anges vilken eller vilka av de särskilda häktningsgrunderna (flyktfara, recidivfara eller kollusionsfara) som enligt tingsrätten är för handen. Tingsrätten har därvid inte någon möjlighet att i sitt beslut ange en särskild häktningsgrund, som åklagaren inte har åberopat i sin häktningsframställan.

För det fall tingsrätten i sitt beslut har funnit att kollusionsfara är för handen öppnas som jag nyss redovisade möjligheterna för åklagaren att i sin tur besluta om inskränkningar för den häktade vad gäller hans kontakter med omgivningen. Tingsrättens häktningsbeslut kan överklagas till hovrätten. Hovrätten överprövar därvid frågan om vederbörande skall vara häktad eller inte. I samband därmed prövas givetvis de särskilda häktningsgrunderna. En person som har häktats av tingsrätten kan emellertid inte överklaga enbart tingsrättens ställningstagande att kollusionsfara föreligger. Han måste i sitt

överklagande till hovrätten begära att bli försatt på fri fot. Som grund för en sådan begäran kan han då åberopa att kollusionsfara (eller någon annan särskild häktningsgrund) inte är för handen. Men hovrätten saknar möjlighet att uttala sig om de särskilda häktningsgrunderna, om inte själva frihetsberövandet som sådant har överklagats.

3.3 Reformbehovet

Det finns alltså ett mycket klart och tydligt samband mellan den särskilda häktningsgrunden kollusionsfara och åklagarens möjligheter att ålägga den häktade inskränkningar av olika slag i häktet. Förutom möjligheten att vända sig till en överordnad åklagare har den häktade inga möjligheter att angripa ett beslut om inskränkningar. Möjlighet att få enbart frågor om inskränkningar beslutade av åklagare prövade av domstol saknas helt. En sådan möjlighet finns endast indirekt, i samband med att domstolen prövar en häktningsfråga.

Med det system för meddelande av inskränkningar som gäller i dag, finns det - enligt rapporten - en viss risk för slentrian när det gäller att pröva om kollusionsrisk föreligger, eftersom domstolen inte behöver fatta beslut om inskränkningar. I rapporten föreslås därför att rätten, då den fattar beslut om häktning, även skall besluta om den häktades kontakter med omvärlden skall vara underkastade s.k. åklagarkontroll. I stället för att som i dag enbart avgöra om det föreligger kollusionsfara skall rätten även besluta om åklagaren skall få meddela restriktioner under häktningstiden. Den häktade skall kunna överklaga tingsrättens beslut om åklagarkontroll till hovrätten, liksom åklagaren skall kunna överklaga ett för honom negativt beslut. Innebär rättsens beslut att s.k. åklagarkontroll inte skall få äga rum, får åklagaren enligt rapportens förslag ändå förordna om sådan, om han på grunda av nya omständigheter finner det oundgängligen påkallat. Den häktade får begära rättsens prövning av förordnandet. Det skall, enligt förslaget, inte vara möjligt att överklaga de beslut om inskränkningar som åklagaren fattar efter det att han har fått domstolens generella tillstånd att ålägga vederbörande inskränkningar, beslut om åklagarkontroll, under häktningen.

Bland de remissinstanser som har yttrat sig över detta förslag finns det olika uppfattningar. En majoritet tillstyrker förslaget eller lämnar det utan erinran. Riksåklagaren anser inte att det är sakligt motiverat med några förändringar av beslutsfunktionerna, men vill inte motsätta sig att rätten att besluta om inskränkningar förs över till domstol. Domstolsverket, Svea hovrätt och Sveriges Domareförbund, avstyrker i huvudsak förslaget och för bl.a. fram tanken på att det nu bör övervägas om man skall införa en möjlighet att föra talan mot ett häktningsbeslut även såvitt avser de särskilda häktningsgrunderna.

Enligt min mening bör kopplingen mellan åklagarens möjligheter att besluta om restriktioner och domstolens ställningstagande att kollu-

sionsfara finns behållas. Det finns anledning att överväga om inte detta samband bör göras ännu tydligare. Samtidigt måste det sägas vara en brist i lagstiftningen att en häktad inte kan få frågor om inskränkningar vad gäller hans kontakter med omgivningen prövade av domstol på ett mer direkt sätt. I det följande kommer jag att närmare utveckla hur man kan komma till rätta med detta.

3.4 Överväganden och förslag

3.4.1 Förutsättningar för restriktioner

Mitt förslag: Det bör av lag uttryckligen framgå att åklagaren får besluta om inskränkningar av den häktades kontakter med omgivningen endast om rätten i samband med sitt häktningsbeslut har givit tillstånd för åklagaren att besluta om detta. För att rätten skall kunna ge sådant tillstånd krävs att rätten konstaterar att det finns kollusionsfara, dvs. risk för att den misstänkte undanröjer bevisning eller på annat sätt försvårar sakens utredning.

Rapportens förslag: I rapporten föreslås att domstolen i samband med ett häktningsbeslut skall förordna om s.k. åklagarkontroll. Ett sådant beslut skall enligt förslaget vara en nödvändig förutsättning för att åklagaren skall få besluta om inskränkningar. Domstolens beslut om åklagarkontroll föreslås endast i viss utsträckning vara knuten till den särskilda häktningsgrunden kollusionsfara.

Remissinstanserna: Flera remissinstanser avstyrker rapportens förslag om s.k. åklagarkontroll. Några remissinstanser anser att restriktioner endast skall kunna åläggas en häktad i de fall kollusionsfara har konstaterats av domstol. Domstolsverket, Svea hovrätt och Sveriges Domareförbund för fram tanken på att införa en möjlighet att föra talan mot de särskilda häktningsgrunderna. Några remissinstanser påpekar att rapportens förslag innehåller vissa inkonsekvenser vad gäller utformningen.

Skälen för mitt förslag: Enligt 24 kap. 5 § RB skall i rättens häktningsbeslut anges det eller de brott som misstankarna avser och grunden för häktningen. Med grunden för häktningen avses i de allra flesta fall en eller flera av de särskilda häktningsförutsättningar som anges i 24 kap. 1 § RB, nämligen flyktfara, kollusionsfara eller recidivfara.

I rapporten föreslås att domstolen i samband med att den beslutar om häktning också skall pröva om den häktade skall få vara underkastad några inskränkningar vad gäller hans kontakter med omgivningen. Enligt förslaget i rapporten skall detta ske genom ett beslut om åklagarkontroll. Genom ett sådant domstolsbeslut får åklagaren en generell tillåtelse att förordna om inskränkningar för den intagne

av närmare bestämt slag. Det skall alltså fortfarande ankomma på åklagaren att närmare bestämma omfattningen och arten av inskränkningar. I rapporten sägs att, om domstolen beslutar i frågan om den häktade också skall vara underkastad åklagarkontroll, kommer frågan om inskränkningar skall få åläggas den intagne att bli tydligare under häktningsförhandlingen. Med det nuvarande systemet finns en risk för slentrian när det gäller att pröva om kollusionsfara föreligger eftersom domstolen inte behöver fatta beslut om inskränkningar. Det framhålls också i rapporten att det ligger ett betydande värde i att den misstänkte och hans försvarare vid häktningsförhandlingen får bemöta åklagarens begäran om att få tillstånd till att meddela beslut om inskränkningar vad gäller den intagnes kontakter med omgivningen.

Mot bakgrund av vad bl.a. regeringsformen föreskriver är det givetvis mycket viktigt att häktade personer underkastas inskränkningar i sina kontakter med omgivningen endast i de fall det är absolut nödvändigt. I rapporten har det konstaterats att Sverige vid en internationell jämförelse ligger på en förhållandevis hög nivå vad gäller antalet meddelade beslut om inskränkningar av den häktades kontakter med omgivningen. Det är därför önskvärt att försöka nedbringa detta antal om det är möjligt.

Som jag tidigare har redovisat förutsätts att rätten har konstaterat att kollusionsfara föreligger för att åklagaren skall få besluta om inskränkningar. Denna förutsättning framgår emellertid inte direkt av behandlingslagen, utan endast av uttalanden i förarbetena till lagen. I senare lagstiftningsärenden (se prop. 1986/87:112 s. 63) har uttalats att denna koppling skall behållas. Alltjämt saknas dock uttryckligt lagstöd för denna ståndpunkt. Enligt min mening är detta en brist. Jag anser att det finns starka skäl för kopplingen mellan domstolens ställningstagande att kollusionsfara finns och åklagarens möjligheter att besluta om inskränkningar. Jag anser att denna koppling klart skall framgå av rättegångsbalken och behandlingslagen. Denna koppling bör utformas så att det tydligt framgår att det som huvudregel skall vara en nödvändig förutsättning att domstolen i sitt häktningsbeslut konstaterar att kollusionsfara finns för att åklagaren skall få besluta om restriktioner.

Om möjligheterna för åklagaren att ålägga en frihetsberövad restriktioner uttryckligen begränsas till de fall rätten i sitt häktningsbeslut angivit att kollusionsfara finns får man alltså en klar koppling mellan häktningsskäl och restriktionsmöjligheterna. Jag anser dock att det finns skäl att ta ytterligare ett steg på denna väg för att i ännu större utsträckning fästa uppmärksamheten på frågan om den intagnes möjligheter till kontakter med omgivningen och för att göra domstolsinflytandet över den ännu tydligare. När det gäller att åstadkomma detta kan man tänka sig olika sätt.

Ett sätt - vilket föreslås av flera remissinstanser - skulle kunna vara att införa en möjlighet att föra talan mot ett häktningsbeslut även såvitt avser de särskilda häktningsgrunderna. Svea hovrätt anser att en

sådan bestämmelse skulle få stor praktisk betydelse för såväl åklagaren som den häktade och också tillgodose ändamålet med de lagändringar som föreslås i denna del i rapporten. Domstolsverket uttalar att förslaget om att ett beslut om åklagarkontroll skall kunna överklagas i praktiken innebär att det införs en möjlighet att klaga på häktningsskälens kollusionsfara. Med hänsyn till att häktningsskälens styr möjligheterna till att ålägga den intagne inskränkningar kan en sådan ordning enligt verket i och för sig framstå som rimlig.

Det torde enligt gällande rätt inte vara möjligt att överklaga häktningsskälens såvida inte häktningsbeslutet som sådant överklagas samtidigt. I rättsfallet NJA 1980 s. 444 hade en person förklarats häktad av tingsrätten på den grunden att det skäligen kunde befaras att han skulle avvika (flyktfara). Riksåklagaren yrkade efter besvär i Högsta domstolen att även kollusionsfara skulle anges som häktningsskäl av domstolen. Högsta domstolen avvisade Riksåklagarens besvärstalan med motiveringen att tingsrätten genom det överklagade beslutet hade bifallit åklagarens häktningssyrkande samt att talan inte fick fullföljas endast i fråga om skälen för domstolens beslut. I rättsfallet NJA 1989 s. 747 har på motsvarande sätt en person som har häktats på grund av såväl kollusionsfara som recidivfara, inte ansetts ha rätt att besvara sig över enbart grunden kollusionsfara. Som en allmän processuell rättsgrundsats brukar sägas att man inte enbart kan överklaga skälen för ett avgörande. I häktningsfallet är beslutet om att vederbörande skall häktas själva beslutet. Domstolens konstaterande av att en eller flera av de särskilda häktningsskälerna finns är att se som (ett av flera) skäl för beslutet om att vederbörande skall häktas. Det nu sagda framgår också av förarbetena till rättegångsbalken där det sägs att en allmän förutsättning för parts rätt att överklaga en dom eller ett beslut är att parten har ett rättsligt intresse av att erhålla ändring i avgörandet. Ett sådant intresse torde, enligt förarbetena, i regel inte finnas då parten är missnöjd endast med skälen för avgörandet. Hänsyn måste emellertid i viss utsträckning tas till motiveringen, om den inverkar på partens rättsliga ställning (se NJA II 1943 s. 625 och jfr Welamson, Rättegång VI, 2 uppl. 1978 s. 26 ff. och Ekelöf/Boman, Rättsmedlen, 11 uppl. 1990 s. 34 f. samt också Welamson i SvJT 1989 s. 553 ff.).

Frågan om möjlighet att överklaga enbart skälen för ett häktningsbeslut har tidigare diskuterats i olika lagstiftningssammanhang. Så skedde under förarbetena till den år 1987 beslutade nya lagstiftningen om anhållande och häktning. Med hänsyn till rättsfallet NJA 1980 s. 444 ansågs att en sådan talerätt inte kunde åstadkommas utan stöd av en uttrycklig lagregel. Föredragande statsrådet avstod dock från att föreslå en sådan regel. Som skäl angavs att behovet av en särskild möjlighet att överklaga häktningsskäl inte var tillräckligt starkt för att man för dessa fall skulle medge undantag från den generella principen att det inte är möjligt att överklaga enbart skälen för ett beslut (prop. 1986/87:112 s. 61 ff.). Det kan nämnas att Riksåklagaren i sitt re-

missvar till 1983 års häktesutredning, som föregick det nämnda lagstiftningsarbetet, ansåg att det fanns skäl för en lagregel om att talan skulle kunna ske även enbart beträffande en särskild häktningsgrund.

Jag vill för egen del anföra följande. Som jag nyss har redogjort för finns det ett klart och tydligt samband mellan häktningsgrunden kollusionsfara och åklagarens möjligheter att besluta om restriktioner för den häktade. Detta samband bör - som jag också nyss har anfört - uttryckligen framgå av lag. Normalt sett finns ingen anledning att tillåta ett överklagande av enbart skälen för ett avgörande. Som framgår av redogörelsen för gällande rätt är detta en hävdvunnen princip i det processuella systemet, även om undantag är tänkbara. Jag anser emellertid att man i första hand bör lösa frågan på ett annat sätt än att tillåta överklagande av häktningsskäl. Det är framförallt två skäl som ligger bakom denna ståndpunkt. För det första har Europarådets kommitté för förhindrande av tortyr och omänsklig eller förnedrande behandling i sin rapport av den 7 februari 1992 till regeringen angående det besök kommittén gjorde i Sverige den 5 - 14 maj 1991 rekommenderat Sverige att vidta vissa åtgärder för att tillförsäkra en frihetsberövad person möjligheten att till en oberoende instans överklaga honom ålagda restriktioner (rapporten p. 68). För att följa denna rekommendation bör man välja en annan lösning än överklagande av häktningsskäl. För det andra är det enligt min mening endast i trängande fall som man bör frångå grundläggande processuella principer, i detta fall principen att skäl för en dom eller ett beslut inte skall kunna överprövas separat.

I likhet med vad som sägs i rapporten anser jag att rätten uttryckligen bör ta ställning till frågan om inskränkningar av den häktades kontakter med omgivningen över huvud taget skall få förekomma. Detta bör rätten ta ställning till i ett särskilt beslut. För att rätten skall kunna ge ett sådant tillstånd bör krävas att rätten konstaterar att det föreligger kollusionsfara. Det är också värt att notera att man i jämförbara europeiska länder har en initial domstolsprövning i dessa hänseenden. Rättens beslut bör ha karaktären av ett rambeslut som skall utgöra en nödvändig förutsättning för åklagaren att sedan fatta beslut om inskränkningar av den häktades kontakter med omgivningen. Det bör emellertid alljämt ankomma på åklagaren att besluta den närmare arten och omfattningen av inskränkningarna. På så sätt lyfts frågan om inskränkningar fram på ett tydligt sätt under häktningsförhandlingen och domstolen får också ett avgörande och direkt inflytande över frågan om restriktioner för den häktade. Samtidigt behåller man i åklagarens hand att avgöra det närmare innehållet vad gäller inskränkningarna.

I det remitterade förslaget föreslogs att möjligheterna att fatta ett beslut om att tillåta restriktioner skulle vara öppen även i de fall rätten konstaterar att det inte är uppenbart att kollusionsrisk saknas. Förslaget slöt i den delen an till häktningsregeln i 24 kap. 1 § andra stycket RB, som anger att den som på sannolika skäl är misstänkt för

vissa grövre brott kan häktas redan då det är uppenbart att det inte saknas något särskilt häktningsskäl. Rapporten innehåller inte något motsvarande förslag.

Lagrådet har beträffande detta uttalat att det inte finns anledning att på detta sätt låta presumptionsregeln om kollusionsfara öppna möjlighet för att meddela beslut om restriktioner. Enligt *Lagrådet* bör det krävas att kollusionsfara föreligger enligt en bedömning som sker enligt vanliga regler, dvs. ett positivt konstaterande av att kollusionsfara föreligger, för att ett beslut om att tillåta restriktioner skall få meddelas.

Jag ansluter mig till *Lagrådets* bedömning och förslag. Med en sådan utformning kommer intentionerna med mitt förslag till ett tydligare uttryck. Kopplingen mellan kollusionsfara och möjligheten att meddela beslut som tillåter restriktioner framträder klarare och domstolarnas inflytande över dessa frågor markeras på ett mer uttryckligt sätt. Jag förordar därför att regeln utformas i enlighet med *Lagrådets* förslag.

3.4.2 Beslut om inskränkningar utan föregående domstolsbeslut

Mitt förslag: Om det på grund av senare inträffade förhållanden är nödvändigt får åklagaren besluta om inskränkningar av den häktades kontakter med omgivningen, utan att rätten först har givit sitt tillstånd. Ett sådant beslut skall åklagaren skyndsamt underställa rättens prövning. Rätten skall avgöra en sålunda underställd fråga vid en förhandling så snart det kan ske och senast inom en vecka.

Rapportens förslag: Rapportens förslag överensstämmer med mitt, utom vad gäller domstolsprövningen där rapporten föreslår en annan reglering.

Remissinstanserna: Flera remissinstanser påpekar vikten av att åklagaren har en möjlighet att snabbt kunna besluta om inskränkningar vid en förändrad utredningssituation. Flera instanser anser att det skall finnas en möjlighet till domstolsprövning av dessa åklagarbeslut. Det framförs från skilda håll olika synpunkter på hur ett sådant förfarande bör vara utformat.

Skälen för mitt förslag: Min tidigare intagna ståndpunkt måste modifieras i ett fall, vilket också uppmärksammas i rapporten. Liksom i dag bör det finnas utrymme för åklagaren att fatta beslut om inskränkningar i de fall det påkallas av vad som kommer fram under brottsutredningens gång. I de fall någon redan är häktad utan att rätten givit sitt tillstånd till åklagaren att fatta beslut om inskränkningar av den häktades kontakter med omgivningen, men där det sker betydelsefulla förändringar av utredningssituationen bör åklagaren

snabbt kunna besluta om restriktioner utan att först behöva vända sig till domstol. Detta undantag bör också uttryckligen framgå av lag.

I rapporten föreslås att den häktade skall få begära rättens prövning av ett beslut som åklagaren har meddelat på grund av förändringar i utredningsläget. Mot bakgrund av vad jag tidigare har uttalat om behovet av domstolsprövning anser jag att en sådan lösning inte är tillräcklig. I dessa fall bör det i stället vara så gott som obligatoriskt med en domstolsprövning. Detta kan åstadkommas genom att man ålägger åklagaren att inom viss kortare tid underställa rätten sitt beslut. Åklagaren bör samma dag han har meddelat ett beslut om restriktioner eller senast dagen därpå till rätten ge in en framställan om prövning av beslutet. Rätten bör som huvudregel så snart det kan ske vid en förhandling pröva framställningen. Det kan dock i vissa fall finnas anledning att hålla förhandlingen något senare. Är exempelvis en omhåkningsförhandling nära förestående kan det vara lämpligt att vänta till den förhandlingen med att avgöra frågan, då ju frågan om inskränkningar ändå skall prövas enligt huvudregeln. Den yttersta tidsramen bör därför sättas till en vecka. Rätten kan också begränsa antalet inställelser genom att tidigarelägga en planerad omhåkningsförhandling. I detta sammanhang finns också anledning att rent allmänt erinra om åklagarens skyldighet att genast häva beslut om meddelade restriktioner så snart sådana inte längre är befogade.

3.4.3 Överklagande

Mitt förslag: Domstolsbeslut i frågor om inskränkningar av den häktades kontakter med omvärlden skall kunna överklagas särskilt.

Rapportens förslag: I rapporten föreslås att tingsrättens beslut i frågor om s.k. åklagarkontroll skall kunna överklagas i vanlig ordning till hovrätt och Högsta domstolen.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna lämnar rapportens förslag utan erinran i denna del. Några remissinstanser förordar ett förbud mot överklagande av tingsrättsbeslut i frågor rörande restriktioner eller i vart fall en begränsning av överklagandemöjligheterna.

Skälen för mitt förslag: I dag finns inga möjligheter att få en domstolsprövning till stånd av beslut om inskränkningar av den häktades kontakter med omgivningen. Genom vad jag här tidigare har anfört föreslås nu att det införs regler som nära nog innebär obligatorisk domstolsprövning i dessa fall. Som huvudregel föreslås att sådan domstolsprövning skall ske initialt i samband med prövningen av häktningsfrågan. I undantagsfall - när utredningsläget har förändrats - föreslås domstolsprövning ske i efterhand. Redan detta gör att domstolsinflytandet över restriktionsfrågorna ökar markant. Frågan är om det finns något behov av att tillåta möjligheter till ytterligare domstolsprövning av enbart restriktionsfrågor. I rapporten föreslås att

såväl den häktade som åklagaren skall kunna överklaga beslut meddelade av tingsrätt i frågor om restriktioner. Några remissinstanser förordar förbud mot överklagande till hovrätt eller i vart fall begränsningar av överklagandemöjligheten.

I det till Lagrådet remitterade förslaget föreslog jag att de nu diskuterade besluten inte skulle kunna överklagas. I den delen anförde jag bl.a. att behovet av en överklagandemöjlighet är mycket litet. Beslut om restriktioner har ofta kort livslängd och läget under utredningens gång förändras många gånger snabbt. En överklagandemöjlighet skulle därigenom innebära att hovrätterna skulle belastas med överklaganden som dessutom i många fall riskerar att mista sin aktualitet under ärendets handläggning. Även här finns det anledning att erinra om åklagarens allmänna skyldighet att genast häva beslut om inskränkningar som inte längre är befogade och dessutom om att tingsrätten så länge vederbörande är häktad kontinuerligt har att ompröva frågor om inskränkningar enligt huvudregeln vid omhåtningsförhandlingar eller då åklagaren vid förändringar i utredningsläget enligt undantagsregeln har underställt tingsrätten frågan om inskränkningar. Jag ansåg sammantaget att det behov som må finnas av en självständig möjlighet att överklaga dessa tingsrättsbeslut väger mycket lätt jämfört med det merarbete, de komplikationer och de kostnader som är förenade med en överprövningsmöjlighet. Jag drog därför slutsatsen att någon möjlighet att överklaga ett tingsrättsavgörande som rör frågan om inskränkningar av den häktades kontakter med omgivningen inte borde öppnas.

Lagrådet uttalar att förslaget om domstolsinflytande över frågan om inskränkningar av den häktades kontakter med omvärlden inte är tillräckligt långtgående bl.a. därför att det alltför hårt begränsar möjligheterna att överklaga ett beslut rörande inskränkningar för en häktad. Som skäl för fullföljdsförbudet anføres främst att behovet av att överklaga domstolsbeslut i fråga om restriktioner är litet med hänsyn till att besluten ofta har en kort livslängd och att åklagaren och tingsrätten var för sig har en skyldighet att kontinuerligt ompröva sina beslut om restriktioner. Mot detta kan enligt *Lagrådet* anföras att om restriktionsbesluten har en kort livslängd, risken för överklaganden inte är så stor. Och det förhållandet att myndigheter har en skyldighet att tillvarata också klienternas intressen brukar inte räcka som skäl för att frånta klienten rätten att överklaga myndigheternas beslut. Härtill fogar *Lagrådet* att det remitterade förslaget innebär att, om en häktad överklagar själva häktningsbeslutet, han däremot automatiskt för upp också frågan om restriktioner till högre rätt. Med en sådan ordning kan man förutse praktiskt taget lika många överklaganden av häktningsbeslut, där kärnfrågan rör restriktioner eller ej, som med en ordning där restriktionsbeslut får överklagas särskilt. Med rätt att föra särskild talan mot restriktionsbeslut vinner man att processen i överinstansen inriktas på den egentliga tvistefrågan, och domstolen besparas besväret att hantera restriktionsfrågor som om det gällde fri-

fotsyrkanden. Med en klagorätt skapas också förutsättningar för prejudikatbildning, någonting som kan vara värdefullt på ett område där bestämmelserna lämnar stort utrymme för myndigheternas fria skön.

Jag vill i anledning av Lagrådets yttrande påpeka att det remitterade förslaget i och för sig inte innebär att någon fräntas en klagorätt han har i dag. I stället innebär ju förslaget att det tillskapas en domstolsprövning på ett område där det i dag inte finns något domstolsinflytande. I det till Lagrådet remitterade förslaget begränsades dock denna domstolsprövning till en instans och förslaget var därför att det inte skulle finnas möjlighet att överklaga den instansens beslut i dessa frågor. Lagrådet förordar att denna fullföljdsbegränsning utgår. Jag är beredd att att ansluta mig till Lagrådets synpunkter i denna del. Det finns också anledning att ta hänsyn till Lagrådets synpunkt att det kan ha ett värde med fullföljdsalternativ med tanke på prejudikatbildningen. Jag kan också instämma i Lagrådets uppfattning att regleringen med det i remissen föreslagna fullföljdsförbudet i vissa avseenden blir tekniskt komplicerat och svåröverskådligt. Det nu sagda gör att jag föreslår att regleringen utformas i enlighet med Lagrådets förslag och att vanliga fullföljdsregler för beslut under rättegången skall gälla. Det innebär för de nu diskuterade besluten att de skall kunna överklagas till hovrätt särskilt genom besvär och vidare till Högsta domstolen enligt vanliga regler för överklagande dit. Förslaget föranleder såsom Lagrådet har påpekat, vissa konsekvensändringar i andra paragrafer i RB.

3.4.4 Domstolarnas prövning av ålagda restriktioner i övrigt

Min bedömning: Någon möjlighet att vid domstol föra talan mot åklagares beslut om restriktioner införs inte.

Rapportens förslag: Rapportens förslag överensstämmer i sak med mitt.

Remissinstanserna: Utfallet bland de remissinstanser som har yttrat sig särskilt i denna del är blandat. Från några instanser ifrågasätts om det inte finns skäl att överväga en möjlighet till domstolsprövning av åklagarens beslut om restriktioner. Några remissinstanser anser att vissa tingsrättsbeslut inte bör kunna överklagas till högre instans.

Skälen för min bedömning: Åklagarens beslut om arten och omfattningen av de inskränkningar han har beslutat om kan i dag inte överklagas till domstol. Den häktade kan dock vända sig till en överordnad åklagare, som inom ramen för sin tillsynsfunktion kan överpröva och ändra beslutet om inskränkningar.

Frågan om domstolsprövning av åklagarens beslut om inskränkningar har diskuterats tidigare. Utredningen angående översyn av häktningsbestämmelserna föreslog i sitt betänkande Häktning och anhållande (SOU 1977:50) att häktade och anhållna skulle ges rätt att

underställa åklagarens beslut om restriktioner allmän domstols prövning. Förslaget fick ett blandat mottagande vid remissbehandlingen. Flera remissinstanser avstyrkte förslaget med motiveringen att det vid sidan av den nuvarande möjligheten till överprövning inte finns något behov av en särskild besvärsordning. Det framhölls vidare att en sådan ordning är kostsam och betungande samt att den i praktiken knappast skulle fylla någon funktion med hänsyn till att åklagarens beslut ofta kommer att vara ändrat innan rätten hinner ta upp det till prövning. Man ansåg också att den misstänktes tilltro till rättens opartiskhet minskar ju fler beslut domstolen har att fatta beträffande den misstänkte under förundersökningen. I propositionen 1980/81:201 med förslag till ändring i rättegångsbalken m.m. uttalade föredragande statsrådet (a.a. s. 27) att han ansåg att de möjligheter som finns till överprövning fick anses tillfredsställande. Med hänsyn härtill och till de olägenheter som den föreslagna ordningen skulle innebära borde förslaget inte genomföras. Departementschefen valde således att inte lägga fram något förslag om domstolsprövning av åklagarbeslut om inskränkningar av den häktades kontakter med omgivningen.

I rapporten föreslås inte att det bör införas någon möjlighet att överklaga de beslut som en åklagare fattar efter det att han har fått domstolens tillstånd att genomföra åklagarkontroll under häktningen. Det skulle enligt hans mening medföra alltför mycket detaljarbete i domstolen om det öppnades en möjlighet för den häktade att överklaga varje åklagarens beslut.

Av behandlingslagen (se 1 § och 16 § sista stycket) framgår att inskränkningar inte får åläggas någon i större utsträckning än vad som är nödvändigt och att åklagaren så ofta anledning förekommer skall ompröva sina beslut om inskränkningar. Regelmässigt hålls också den häktade eller anhållne underrättad om skälen för de beslut om restriktioner som gäller för honom (se Riksåklagarens cirkulär C 87). I sitt remissvar redovisar Riksåklagaren en kartläggning som visar att det inte finns någon grund för att påstå att åklagarna missbrukar sin rätt att ålägga häktade och anhållna inskränkningar. Av kartläggningen framgår att restriktionsbeslut regelmässigt vilar på att domstol har konstaterat att kollusionsfara föreligger. Det framgår också av kartläggningen att åklagarna under en brottsutrednings gång ofta minskar omfattningen av restriktionerna eller helt tar bort dem.

Gemenskap och kontakter med omgivningen är av största betydelse för de häktade och anhållna. De restriktioner som meddelas dem innebär betydande ingrepp i deras personliga integritet. Enligt min mening är emellertid den gällande ordningen beträffande beslut om restriktioner tillfredsställande såtillvida att åklagarna är väl skickade att fatta beslut om vilka restriktioner som i varje enskilt fall är nödvändiga att ålägga en häktad. Genom det förslag jag nyss har lagt fram kommer också en domstol att ha givit sitt generella tillstånd till inskränkningar av den häktades kontakter med omgivningen. Ett sådant tillstånd föreslås ju också alltid grunda sig på att det föreligger

kollusionsfara. I de fall sådant tillstånd inte finns föreslås också åklagaren att skyndsamt underställa frågan rättens prövning. Prop. 1993/94:24

De förslag jag för fram i detta ärende och som jag har redogjort för i detta och tidigare avsnitt medför enligt min mening att regelsystemet förses med långt gående garantier för att häktade personer inte underkastas inskränkningar i sina kontakter med omgivningen om det inte är absolut nödvändigt. Härmed tillgodoses också enligt min mening de rekommendationer Europarådets kommitté avgivit i sin rapport av den 7 februari 1992.

3.4.5 Medborgarvittnen vid häkte

Min bedömning: Någon utvidgning av tillämpningsområdet för lagen (1981:324) om medborgarvittnen till att också omfatta sådan verksamhet som innebär intagning direkt i häkte bör inte göras.

Rapportens bedömning: Rapportens bedömning överensstämmer med min.

Remissinstanserna: Det stora flertalet av de remissinstanser som har yttrat sig i denna del gör samma bedömning.

Skälen för min bedömning: Enligt lagen (1981:324) om medborgarvittnen får en kommun för att tillgodose allmänhetens intresse av insyn i polisverksamheten utse trovärdiga personer att som medborgarvittnen följa polisens arbete i polisdistriktet. Lagens tillämpningsområde är alltså begränsat till polisverksamhet, vilket bl.a. innebär att den inte gäller för verksamheten vid häkten, för vilka Kriminalvårdsstyrelsen är huvudman. Med anledning av en motion behandlade riksdagen hösten 1989 frågan om medborgarvittnen vid häkten. Justitieutskottet uttalade därvid bl.a. att en ordning med medborgarvittnen inom polisverksamheten kunde medverka till att trygga rättssäkerheten och stärka förtroendet för den verksamhet där en sådan lekmannainsyn kommer till stånd (bet. 1989/90:JuU9 s. 26). Utskottet delade således motionärernas uppfattning att ett system med utomstående, särskilt utvalda medborgarvittnen, som skall vara närvarande vid intagningen av personer på häkte, skulle vara av värde för såväl intagna som personal. Utskottet förordade att en sådan ordning infördes. Frågan om hur ett system med lekmannainsyn på häktena kan anordnas borde enligt utskottet övervägas av regeringen i lämpligt sammanhang. Vad utskottet sålunda uttalat gav riksdagen regeringen tillkänna (rskr. 1989/90:29).

I rapporten beskrivs erfarenheterna av lagen om medborgarvittnen. Där konstateras att lagen används i mycket ringa omfattning, fram för allt sedan det särskilda statsbidraget till verksamheten upphörde fr.o.m. budgetåret 1986/87. Sedan dess får kommunerna själva finansiera verksamheten enligt lagen. I rapporten sägs vidare att det är orealistiskt att tänka sig att en kommun beslutar om medborgarvittnen

enbart vid intagning i häkte. I rapporten säger också den särskilde utredaren att han numera är tveksam till om medborgarvittnen kan bli en bra form för insyn vid intagningen i häkte. I rapporten förordas därför andra åtgärder, som exempelvis stöd till Röda korset och kyrkorna som bedriver viss socialt inriktad verksamhet vid häkten och anstalter.

Jag instämmer i de bedömningar som har gjorts i rapporten. Remissinstanserna gör samma bedömning. Jag anser alltså att det inte finns anledning att utvidga tillämpningsområdet för lagen om medborgarvittnen.

4 Ekonomiska konsekvenser

De ändrade reglerna beträffande kroppsvisitation och kroppsbesiktning kommer inte att medföra några särskilda kostnader eller i övrigt utökat resursbehov för staten.

De förslag som jag har lämnat i det föregående avsnitt 3 rörande åklagarbeslut om inskränkningar av häktades kontakter med omgivningen kan komma att föranleda vissa ökade kostnader avseende handläggningen hos åklagare och domstolar samt för bevakning och transporter inom kriminalvården, främst genom att frågan om inskränkningar i den häktades kontakter med omgivningen i vissa fall kan bli föremål för en särskild förhandling i domstol. Den situationen torde dock inte bli särskilt vanligt förekommande och enligt min bedömning bör ändringarna inte föranleda några mer betydande kostnader. Effekterna av de föreslagna ändringarna bör utvärderas efter någon tid.

5 Ikraftträdande m.m.

De föreslagna ändringarna bör kunna träda i kraft den 1 januari 1994, under förutsättning att det särskilda lagstiftningsförfarandet enligt 2 kap. 12 § tredje stycket regeringsformen inte blir aktuellt. Några övergångsbestämmelser behövs inte.

6 Upprättade lagförslag

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom Justitiedepartementet upprättats förslag till

1. lag om ändring i rättegångsbalken,
2. lag om ändring i lagen (1960:418) om straff för varusmuggling,
3. lag om ändring i lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt,
4. lag om ändring i lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m.fl.,
5. lag om ändring i polislagen (1984:387),
6. lag om ändring i tullagen (1987:1065) och

7. lag om ändring i lagen (1990:217) om skydd för samhällsviktiga anläggningar m.m. Prop. 1993/94:24

Förslagen 2 och 6 har upprättats i samråd med statsrådet Lundgren och förslaget 7 i samråd med chefen för Försvarsdepartementet.

Förslagen har granskats av *Lagrådet*.

7 Specialmotivering

7.1 Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken

24 kap.

5 a §

Hela paragrafen är ny. Den har kommenterats i den allmänna motive-
ringen, avsnitt 3.4. I *första stycket* föreskrivs att rätten i samband
med att beslut fattas om att häkta någon eller att någon skall kvarbli
i häkte på åklagarens begäran skall ta ställning till om den häktade
skall få underkastas inskränkningar i sina kontakter med omvärlden
under vistelsen i häktet. Om rätten bifaller en sådan begäran från
åklagaren innebär det att åklagaren av rätten givits ett generellt
tillstånd att meddela beslut om inskränkningar. De efterföljande
åklagarbesluten regleras inte i denna paragraf utan i behandlings-
lagen. Rätten kan inte självmant fatta beslut i en sådan fråga utan det
krävs att åklagaren har begärt ett sådant beslut. Vad som föreskrivs
i detta stycke gäller alltid då en domstol prövar en häktningsfråga.
Det innebär att regeln är tillämplig fullt ut exempelvis även då någon
häktas med tillämpning av 24 kap. 3 § RB samt vid en omhäktnings-
förhandling och vid prövning i högre instans. Av stycket följer också
att rätten endast kan tillåta åklagaren att meddela beslut om in-
skränkningar i de fall rätten har motiverat sitt häktningsbeslut med att
det föreligger risk för att den misstänkte undanröjer bevis eller på
annat sätt försvårar sakens utredning. Även i de fall någon häktas
enligt 24 kap. 1 § andra stycket måste rätten konstatera att kollu-
sionsfara föreligger för att rätten skall kunna bifalla åklagarens
begäran om att få tillstånd till att meddela beslut om restriktioner för
den tilltalade. Om rätten i det sistnämnda fallet konstaterar att det inte
föreligger kollusionsfara kan en begäran från åklagaren om tillstånd
att meddela beslut om inskränkningar inte bifallas. Det innebär att
frågan om kollusionsfara föreligger eller inte får självständig be-
tydelse också i de fall häktning sker enligt 24 kap. 1 § andra stycket
RB. Regeln har förtydligats efter påpekande från *Lagrådet*.

I det *andra stycket* föreskrivs att åklagaren får meddela beslut om
inskränkningar även om rätten inte har givit sitt tillstånd till det. Det
gäller de fall när förändringar i utredningsläget gör det nödvändigt att
fatta sådana beslut. Med regeln avses såväl att rätten vid häktnings-

förhandlingen inte har haft anledning att ta ställning till frågan om inskränkningar som att rätten då har lämnat en begäran från åklagaren utan bifall. Om åklagaren med stöd av denna regel har meddelat beslut om inskränkningar skall han underställa beslutet rättens prövning enligt första stycket. Ett sådant underställande skall göras samma dag eller senast dagen därpå räknat från den dag åklagaren fattade sitt beslut. Rätten skall så snart det kan ske och senast inom en vecka vid en förhandling pröva åklagarens framställan. Beträffande handläggningen vid rätten gäller vad som är föreskrivet om häktningsförhandling (se 24 kap. 14 - 16 §§ RB). Regeln har formulerats om efter påpekande från *Lagrådet*.

Vid prövningen enligt andra stycket gäller förutsättningarna enligt första stycket. Det innebär bl.a. att rättens beslut skall vara av generell karaktär, dvs. innebära att åklagaren tillåts eller inte tillåts att rent allmänt meddela beslut om inskränkningar i den häktades kontakter med omgivningen. För bifall krävs också att rätten finner att kollusionsfara föreligger.

21 §

I paragrafens *första stycke* har i konsekvens med den nya 5 a § lagts till att rätten när den dömer i ett brottmål i förekommande fall också skall ta ställning till frågan om restriktioner. Detta innebär att rätten, när den dömer någon som är häktad, skall ta ställning till såväl om han skall kvarbli i häkte som om han i så fall skall kunna åläggas restriktioner. Om rätten beslutar att häkta någon som inte är häktad måste rätten också ta ställning till frågan om restriktioner. Vid de prövningar av frågan om restriktioner som kan bli aktuella enligt denna paragraf gäller förutsättningarna i 5 a §.

27 kap. 4 §

I paragrafen som innehåller bestämmelser om att föremål, som påträffats då häktning, husrannsakan eller kroppsvisitation verkställs, får tas i beslag har en komplettering gjorts i *första stycket*, som innebär att också föremål åtkomna genom kroppsbesiktning kan tas i beslag. Ändringen har behandlats i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.4.9). I övrigt är paragrafen i sak oförändrad.

28 kap. 11 §

Paragrafen som innehåller bestämmelser om kroppsvisitation har omredigerats och försetts med ett nytt tredje stycke. Paragrafen har behandlats i den allmänna motiveringen, avsnitt 2.4.2.

I paragrafens *första stycke* anges det uttryckligen att huvudregeln är att kroppsvisitation får göras på den som skäligen kan misstänkas för brott på vilket fängelse kan följa. Av nuvarande lydelse framgår detta endast indirekt, av paragrafens andra stycke som innehåller bestämmelser om kroppsvisitation av annan än den som är misstänkt. Para-

grafen utgör det centrala stadgandet vad avser kroppsvisitation. Någon ändring såvitt gäller förutsättningarna för att få tillgripa tvångsmedlet har inte gjorts. Inte heller beträffande beslutsordningen har någon ändring skett.

I paragrafens *andra stycke* behålls bestämmelsen om kroppsvisitation av annan än den som är misstänkt i sak oförändrad.

I paragrafens *tredje stycke* definieras innebörden av begreppet kroppsvisitation. Bestämmelsen som är ny har behandlats i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.4.2). Definitionen i denna paragraf kommer att vara vägledande för tolkning och tillämpning av begreppet även när det förekommer i annan lagstiftning. Detta följer av rättegångsbalkens ställning som baslag på ifrågavarande område. Av definitionen framgår att kroppsvisitation innebär undersökning av kläder och annat någon såväl bär på sig som har med sig. Definitionen omfattar också väskor, paket och andra föremål som den som skall undersökas har med sig. Huruvida medhavda föremål är låsta, stängda utan att samtidigt vara låsta eller öppna spelar ingen roll vad gäller stadgandets tillämpning. Genom kroppsvisitation kan exempelvis väskor, paket, kassar, fordral, plånböcker och barnvagnar undersökas. Föremålets storlek, utseende eller det sätt på vilket man har det med sig har ingen betydelse vid stadgandets tillämpning. Alla föremål skall kunna undersökas genom en kroppsvisitation. Ett krav är dock att någon person *har* föremålet *med sig*, vilket utesluter herrelösa föremål eller sådana förvaringsutrymmen som inte är transportabla. Även större fordon, såsom bilar, faller utanför området för kroppsvisitation.

En kroppsvisitation hindras dock inte av att någon tillfälligt har ställt föremålet ifrån sig. Regleringen är avsedd att vara uttömmande och några andra undersökningsåtgärder eller undersökningsobjekt än sådana som täcks av paragrafens lydelse kan inte komma i fråga inom ramen för en kroppsvisitation.

Med regleringen kommer området för de två tvångsmedlen kroppsvisitation och husrannsakan att i viss utsträckning överlappa varandra.

Lagrådet har påpekat att en tumregel för gränsdragningen mellan tvångsmedlen kroppsvisitation och husrannsakan kan vara att egendom som transporteras med handkraft kan bär föremål för kroppsvisitation medan större saker som förflyttas eller kan förflyttas endast med maskinkraft får undersökas enligt reglerna om husrannsakan.

12 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om kroppsbesiktning. Den har behandlats i den allmänna motiveringen (se avsnitt 2.4.3). Paragrafen har utformats i enlighet med *Lagrådets* förslag.

I paragrafens *första stycke*, som innehåller bestämmelsen om under vilka förutsättningar kroppsbesiktning får göras, har inga sakliga ändringar gjorts.

I paragrafens *andra stycke* definieras kroppsbesiktning. Här har

gjorts tydligt att kroppsbesiktning omfattar alla undersökningar av kroppen, såväl dess yttre som dess inre, samt även undersökningar av olika kroppsprodukter som har åtkommit genom provtagning. Undersökning av kroppsprodukter som har åtkommit på andra sätt, exempelvis undersökning av blod som påträffats vid en brottsplats omfattas inte av begreppet kroppsbesiktning. Däremot omfattas undersökning av kroppsprodukter som har lämnat kroppen på ett naturligt sätt, exempelvis ett avföringsprov, vid en särskilt anordnad kontroll, som utgör provtagning och därmed är att betrakta som en kroppsbesiktning enligt definitionen. Först och främst kan alltså själva kroppen undersökas. Det omfattar inte bara en okulär besiktning av kroppens yttre, utan även undersökning av kroppens hålligheter, hårbotten och eventuella proteser. Någon begränsning till vissa slag av kroppsprodukter har inte gjorts. Genom kroppsbesiktning kan alltså kroppsprodukter av vilket slag som helst undersökas. Med kroppsprodukter avses inte kroppsorgan. Att avlägsna kroppsliga organ med stöd av denna bestämmelse om kroppsbesiktning kan aldrig komma i fråga. Stadgandet innehåller inte heller någon begränsning till olika typer av provtagningar. En kroppsbesiktning kan alltså bestå av provtagningar av de mest skilda slag. Detta innebär sålunda att alla provtagningar faller under begreppet kroppsbesiktning. I detta stycke anges också att en kroppsbesiktning inte får utföras så att den undersökte riskerar framtida ohälsa eller skada. Detta innebär att man i dessa fall får avstå från att genomföra undersökningen.

I paragrafens *tredje stycke* föreslås en helt ny regel som innebär att den som skall kroppsbesiktigas får hållas kvar för att undersökningen skall kunna genomföras. Tidsfristerna innebär att den som skall undersökas får hållas kvar sex timmar, och om synnerliga skäl föreligger tolv timmar, från det att beslutet om kroppsbesiktning fattades.

13 §

Paragrafens *första* och *andra stycken* är oförändrade.

I *tredje stycket*, som har utformats i enlighet med *Lagrådets* förslag, anges att kroppsvisitation som enbart innebär att egendom som en kvinna *har med sig* undersöks får utföras och bevitnas även av män. Föremål som en kvinna *bär på sig* får däremot endast undersökas och bevitnas av kvinnor. I övrigt är stycket oförändrat. Ändringen har berörts i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.4.4).

49 kap. 4 §

I paragrafen har gjorts en konsekvensändring i anledning av införandet av den nya 5 a §. Ändringen har berörts i den allmänna motiveringen, avsnitt 3.4.3.

Den ändring som har gjorts är ett tillägg i paragrafens *första stycke*, där det av *sjätte punkten* framgår att talan mot underrätts beslut om restriktioner enligt 24 kap. 5 a § skall föras särskilt. Av det oför-

52 kap. 1 §

I paragrafens *andra stycke* har lagts till att klagan över beslut om tillstånd till restriktioner enligt 24 kap. 5 a § inte är inskränkt i tiden. Detta gäller alltså enbart de fall rätten har bifallit åklagarens begäran om tillstånd till restriktioner. I de fall rätten har lämnat åklagarens begäran dårom utan bifall gäller huvudregeln om en treveckorsfrist. Detta överensstämmer med vad som gäller överklagande av beslut i häktningsfråga.

52 kap. 7 §

I paragrafens *tredje stycke* har en ändring gjorts som innebär att hovrätten får göra ändring i ett underrättsbeslut i fråga om restriktioner utan att motparten först har hörts över besvären. Paragrafen är i övrigt oförändrad.

54 kap. 5 §

I paragrafen har lagts till att ett beslut varigenom hovrätten har ogillat ett yrkande om att få tillstånd till att meddela restriktioner enligt 24 kap. 5 a § endast får överklagas i samband med talan mot hovrättens dom eller slutliga beslut i målet. Det sagda gäller vid handläggningen av ett vid hovrätten pågående brottmål. I 54 kap. 2 § anges vad som gäller när restriktionsfrågan överklagats särskilt.

56 kap 1 §

I paragrafen har gjorts en konsekvensändring som helt motsvarar ändringen i 52 kap. 1 §.

7.2 Förslaget till lag om ändring i lagen (1960:418) om straff för varusmuggling

19 §

Bestämmelsen har behandlats i den allmänna motiveringen, avsnitt 2.4.8.

Av paragrafens *första stycke* framgår av den nya lydelsen att tullen skall få möjlighet att under samma förutsättningar som i dag gäller för kroppsvisitation och ytlig kroppsbesiktning, också kunna ta urinprov. På förslag av *Lagrådet* har i stycket också angivits att ingen får hållas kvar av tullen för urinprovstagning. I *andra stycket* har bland verkställighetsföreskrifterna i den inledande uppräknningen lagts till

I övrigt har endast redaktionella ändringar gjorts i paragrafen.

7.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt

20 §

I paragrafens *första stycke* har tagits in en femte punkt där det uttryckligen anges att en intagen får hållas avskild från andra intagna för att verkställa ett beslut om kroppsbesiktning. Vad gäller motiveringen härför hänvisas till den allmänna motiveringen (avsnitt 2.4.7).

29 §

I paragrafens *femte stycke* har den nuvarande uttryckliga undersökningsrätten beträffande medhavda väskor m.m. fått utgå. En sådan undersökningsrätt rymms under den föreslagna regleringen av begreppet kroppsvisitation i rättegångsbalken (jfr avsnitt 2.4.9).

7.4 Förslaget till lag om ändring i lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m.fl.

2 b §

I paragrafen har lagts till att en häktad som skall genomgå en kroppsbesiktning får hållas avskild från andra intagna. Regeln har behandlats i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.4.7).

16 §

I paragrafen anges i den ändrade lydelsen av *andra stycket* uttryckligen en nödvändig förutsättning för att inskränkningar skall få meddelas vad gäller en häktads kontakter med omgivningen. Förutsättningen är att den häktade får underkastas sådana inskränkningar enligt 24 kap. 5 a § RB. Det nu sagda gäller inte den som är tagen i förvar utan att vara häktad, eftersom regleringen i 24 kap. 5 a § RB endast avser häktade personer.

Regeln att ett beslut om inskränkningar skall omprövas så snart det finns anledning till det har behållits i andra stycket. Även första stycket är oförändrat.

19 §

Den särskilda undersökningsrätten beträffande medhavda väskor m.m. har utmönstrats, eftersom detta faller under den föreslagna bestämmelsen av begreppet kroppsvisitation i rättegångsbalken (se avsnitt 2.4.9).

7.6 Förslaget till lag om ändring i tullagen (1987:1065)

63 §

I paragrafens *sista stycke* har hänvisningen till 19 § varusmuggningslagen förenklats. Eftersom en undersökning av vad resande bär i eller innanför kläderna utgör kroppsvisitation enligt den nya definitionen i rättegångsbalken räcker det med en erinran om att det i 19 § varusmuggningslagen finns regler om kroppsvisitation.

7.7 Förslaget till lag om ändring i lagen (1990:217) om skydd för samhällsviktiga anläggningar m.m.

10 - 12 §§

I dessa tre lagrum regleras kroppsvisitation och undersökningsrätt beträffande medhavd egendom. På skäl som anförts i avsnitt 2.4.9 har den särskilda undersökningsrätten utmönstrats, eftersom en sådan undersökningsrätt ryms inom den föreslagna definitionen av kroppsvisitation i rättegångsbalken. I 10 § har på *Lagrådets* inrådan en redaktionell ändring gjorts.

8 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att anta förslagen till

1. lag om ändring i rättegångsbalken,
2. lag om ändring i lagen (1960:418) om straff för varusmuggling,
3. lag om ändring i lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt,
4. lag om ändring i lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m.fl.,
5. lag om ändring i polislagen (1984:387),
6. lag om ändring i tullagen (1987:1065) samt
7. lag om ändring i lagen (1990:217) om skydd för samhällsviktiga anläggningar m.m.

9 Beslut

Prop. 1993/94:24

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att anta de förslag som föredraganden har lagt fram.

1 Förslag till Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att 28 kap. 11-13 §§ rättegångsbalken skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

28 kap.

11 §¹

Förekommer anledning, att brott föröfvats, varå fängelse kan följa, må kroppsvisitation företagas för eftersökande av föremål, som är underkastat beslag, eller eljest till utrönande av omständighet, som kan äga betydelse för utredning om brottet.

Å annan än den som skäligen kan misstänkas för brottet må kroppsvisitation dock företagas, allenast om synnerlig anledning förekommer, att därigenom föremål, som är underkastat beslag, skall anträffas eller annan utredning om brottet vinnas.

Om det finns anledning att anta att någon begått ett brott för vilket fängelse kan följa, får en undersökning göras av kläder och annat som någon bär på sig samt av väskor, paket och liknande som någon har med sig (kroppsvisitation) för att söka efter föremål som kan tas i beslag, eller annars för att utröna omständigheter som kan vara av betydelse för utredningen om brottet.

Andra än den som skäligen kan misstänkas för brottet får kroppsvisiteras bara om det finns synnerlig anledning att anta att det därigenom kommer att anträffas föremål som kan tas i beslag, eller att det annars är av betydelse för utredningen om brottet.

12 §²

Å den som skäligen kan misstänkas för brott, varå fängelse kan följa, må för ändamål, som sägs i 11 §, kroppsbesiktning företagas.

Vid kroppsbesiktning må, om det erfordras, blodprov tagas så ock

Den som skäligen kan misstänkas för ett brott för vilket fängelse kan följa, får underkastas en undersökning av kroppens yttre eller inre och provtagning (kroppsbesiktning) för att söka efter föremål som kan tas i beslag, eller annars för att

¹Senaste lydelse 1964:166.

²Senaste lydelse 1964:166.

annan undersökning, som kan ske utan nämnvärt men, utföras.

utröna omständigheter som kan vara av betydelse för utredningen om brottet.

Om det påtagligt underlättar möjligheterna att utföra en kroppsbesiktning och medicinska skäl inte föranleder annat, får den misstänkte ges läkemedel och annat liknande enligt anvisningar av läkare.

Den som inte är anhållen får hållas kvar för provtagning under högst sex timmar.

13 §³

Beträffande kroppsvisitation och kroppsbesiktning skall i tillämpliga delar gälla vad i 3 a, 4, 8 och 9 §§ är föreskrivet om husrannsakan. Är fara i dröjsmål, får kroppsvisitation och kroppsbesiktning beslutas av polisman.

Förrättning, som är av mera väsentlig omfattning, skall verkställas inomhus och i avskilt rum. Verkställes den av annan än läkare, skall såvitt möjligt ett av förrättningsmannen anmodat trovärdigt vittne närvara. Blodprov må ej tagas av annan än läkare eller legitimerad sjuksköterska. Annan mera ingående undersökning må utföras endast av läkare.

Beträffande kvinnor får kroppsvisitation inte verkställas eller bevittnas av annan än kvinna, läkare eller legitimerad sjuksköterska. *Detsamma gäller kroppsbesiktning och annan undersökning vid kroppsbesiktning än tagande av blodprov.*

Beträffande kvinnor får kroppsvisitation *och kroppsbesiktning* inte verkställas eller bevittnas av annan än kvinna, läkare eller legitimerad sjuksköterska, *om det inte enbart är fråga om att undersöka väskor, paket och liknande som någon har med sig, ta blodprov eller vidta andra sådana mindre ingripande åtgärder.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1992.

³Senaste lydelse 1989:650.

Härigenom föreskrivs att 20 och 29 §§ lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt¹ skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

20 §

En intagen får hållas avskild från andra intagna, om det är nödvändigt

1. med hänsyn till rikets säkerhet eller föreliggande fara för den intagnes eller annans säkerhet till liv eller hälsa eller för allvarlig skadegörelse på anstaltens egendom,

2. för att hindra att den intagne påverkar någon annan intagen att allvarligt störa ordningen inom anstalten,

3. för att hindra att den intagne medverkar till att en annan intagen får tillgång till berusningsmedel,

4. för att hindra att den intagne allvarligt ofredar en annan intagen,

5. för att verkställa beslut om
kroppsbesiktning.

Intagen som har dömts till fängelse i lägst två år och är placerad i sluten anstalt får hållas avskild från andra intagna, om det kan befaras att han planlägger rymning eller att annan planlägger fritagningsförsök och avskildheten är nödvändig för att hindra att sådan plan sättes i verket samt det med hänsyn till den intagnes brottslighet eller annars kan befaras att han är särskilt benägen att fortsätta en brottslig verksamhet av allvarlig karaktär.

Ett beslut enligt första eller andra stycket skall omprövas så ofta det finns anledning till det, dock minst var tionde dag.

29 §

Intagen får mottaga besök i den utsträckning det lämpligen kan ske. Han får ej mottaga besök som är ägnat att äventyra säkerheten i anstalten eller som kan motverka hans anpassning i samhället eller eljest vara till skada för honom eller annan.

Till underlag för bedömningen av om den som är intagen i sluten riksanstalt skall i ett särskilt fall få ta emot besök skall i förväg undersökas om den besökande har dömts eller är misstänkt för allvarlig brottslig verksamhet. I den utsträckning det behövs och lämpligen kan ske skall upplysningar också inhämtas om hans personliga förhållanden i övrigt. Vad som har sagts nu gäller ej, i den mån det är uppenbart obehövligt på grund av att den besökande är känd eller av annat skäl.

¹Lagen omtryckt 1990:1011.

Till underlag för bedömningen av om den som är intagen i annan anstalt än sluten riksanstalt skall i ett särskilt fall få ta emot besök får en sådan kontroll som avses i andra stycket göras i den mån det är påkallat av säkerhetsskäl.

Tjänsteman vid anstalten skall vara närvarande vid besök, om det är påkallat med hänsyn till säkerheten. Vid besök av advokat som biträder den intagne i rättslig angelägenhet får tjänsteman närvara endast om advokaten eller den intagne begär det.

Som villkor för besök kan av säkerhetsskäl föreskrivas att den besökande underkastar sig kroppsvisitation eller yttlig kroppsbesiktning eller medger undersökning av väska, kasse eller annat dylikt som han vill medföra vid besöket.	Som villkor för besök kan av säkerhetsskäl föreskrivas att den besökande underkastar sig kroppsvisitation eller yttlig kroppsbesiktning.
--	--

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1992.

3 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m.fl.

Prop. 1993/94:24

Bilaga 1

Härigenom föreskrivs att 2 a § lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m.fl. skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 a §¹

I den mån det anses påkallat får även kroppsbesiktning företas i de fall som avses i 2 § första och andra styckena.

I den mån det anses påkallat får även kroppsbesiktning företas i de fall som avses i 2 § första och andra styckena. *En häktad får hållas avskild från andra häktade, om det är nödvändigt för att verkställa beslut om kroppsbesiktning.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1992.

¹Senaste lydelse 1982:402.

Härigenom föreskrivs att 19 § lagen (1960:418) om straff för varusmuggling skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

19 §¹

Förekommer mot någon, som anträffas vid gräns- eller kustort eller ankommer till plats, där förbindelse med utlandet äger rum, anledning att han har på sig gods, som enligt denna lag är underkastat beslag, må för efter-sökande av sådant gods tull-tjänsteman eller tjänsteman vid kustbevakningen företaga kroppsvisitation och ytlig kroppsbesiktning å honom. Om vederbörande chef för tull- eller gränsbevakning finner skärpning av tullkontrollen å persontrafiken till eller från utlandet med viss lägenhet eller för viss tidrymd å någon plats oundgängligen nödvändig, må efter bevakningschefens förordnande kroppsvisitation verkställas å envar, som med lägenheten eller under tidrymden till platsen ankommer från eller från platsen avreser till utlandet. Sådant förordnande skall ofördröjligen underställas generaltullstyrelsens prövning men går likväl genast i verkställighet.

Kroppsvisitation, som är av mera väsentlig omfattning, och ytlig kroppsbesiktning skall verkställas inomhus i avskilt rum eller i lämpligt utrymme i

Finns det anledning att anta att någon, som anträffas vid gräns- eller kustort eller ankommer till plats, där förbindelse med utlandet äger rum, har på sig gods, som enligt denna lag är underkastat beslag, får tulltjänstemän eller tjänstemän vid kustbevakningen för att söka efter sådant gods företa kroppsvisitation och ytlig kroppsbesiktning på honom samt anmoda honom att lämna urinprov. Om vederbörande chef för tull- eller gränsbevakning finner skärpning av tullkontrollen på persontrafiken till eller från utlandet med viss lägenhet eller för viss tidrymd på någon plats oundgängligen nödvändig, får efter bevakningschefens förordnande kroppsvisitation verkställas på var och en som med lägenheten eller under tidrymden till platsen ankommer från eller från platsen avreser till utlandet. Sådant förordnande skall ofördröjligen underställas generaltullstyrelsens prövning men går likväl genast i verkställighet.

Kroppsvisitation, som är av mera väsentlig omfattning, ytlig kroppsbesiktning samt urinprovstagning skall verkställas inomhus i avskilt rum eller i

¹Senaste lydelse 1988:431.

fartyg samt, om undersökningsman eller den undersökte begär det och det kan ske utan större omgång, i vittnens närvaro. Kroppsvisitation och ytlig kroppsbesiktning av kvinnor får inte verkställas eller bevitnas av annan än kvinna, läkare eller legitimerad sjuksköterska.

Förande av protokoll och utfärdande av bevis om företagen kroppsvisitation *eller* ytlig kroppsbesiktning *erfordras ej* med mindre den undersökte begär det eller föremål, som påträffas, *tages* i beslag.

Bestämmelser om rätt för tullmyndighet att undersöka handresgods samt resväskor och liknande som medförs av resande finns även i tullagen (1987:1065).

lämpligt utrymme i fartyg samt, om undersökningsman eller den undersökte begär det och det kan ske utan större omgång, i vittnens närvaro. Kroppsvisitation och ytlig kroppsbesiktning av kvinnor *samt urinprovstagning på kvinnor* får inte verkställas eller bevitnas av annan än kvinna, läkare eller legitimerad sjuksköterska, *om det inte enbart är fråga om att undersöka väskor, paket och liknande som någon har med sig eller vidta andra sådana mindre ingripande åtgärder.*

Förande av protokoll och utfärdande av bevis om företagen kroppsvisitation, ytlig kroppsbesiktning *och urinprovstagning behövs inte* med mindre den undersökte begär det eller föremål, som påträffas, *tas* i beslag.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1992.

Härigenom föreskrivs att 19 § polislagen (1984:387) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

19 §¹

En polisman som med laga stöd griper eller annars omhändertar eller avlägsnar någon får i anslutning till ingripandet kroppsvisitera denne i den utsträckning som är nödvändig

1. av säkerhetsskäl för att vapen eller andra farliga föremål skall kunna tas om hand, eller

2. för att hans identitet skall kunna fastställas.

En polisman får också kroppsvisitera i den utsträckning det behövs för att söka efter vapen eller andra farliga föremål som är ägnade att användas vid brott mot liv eller hälsa, om det med hänsyn till omständigheterna kan antas att ett sådant föremål kan förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § brottsbalken. *För detta ändamål får polismannen även undersöka portfölj, handväska eller annat liknande handbagage.*

En polisman får också kroppsvisitera i den utsträckning det behövs för att söka efter vapen eller andra farliga föremål som är ägnade att användas vid brott mot liv eller hälsa, om det med hänsyn till omständigheterna kan antas att ett sådant föremål kan förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § brottsbalken.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1992.

¹Senaste lydelse 1987:577.

6 Förslag till
Lag om ändring i lagen (1990:217) om skydd för samhälls-
viktiga anläggningar m.m.

Prop. 1993/94:24
Bilaga 1

Härigenom föreskrivs att 10-12 §§ lagen (1990:217) om skydd för samhällsviktiga anläggningar m.m. skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

10 §

Den som vill ha tillträde till ett skyddsobjekt eller som uppehåller sig invid ett skyddsobjekt är skyldig att på begäran av den som bevakar skyddsobjektet

- uppge namn, födelsetid och hemvist,
- underkasta sig kroppsvisitation *och* undersökning av *medförd egendom* som inte *utgör* brev eller annan enskild handling.

Den som vill ha tillträde till ett skyddsobjekt eller som uppehåller sig invid ett skyddsobjekt är skyldig att på begäran av den som bevakar skyddsobjektet

- uppge namn, födelsetid och hemvist,
- underkasta sig kroppsvisitation som inte *avser* undersökning av brev eller annan enskild handling.

11 §

Den som bevakar ett skyddsobjekt får besluta om kroppsvisitation *och undersökning av egendom*, om det behövs för att bevakningsuppgiften skall kunna fullgöras eller för att söka efter föremål som kan tas i beslag enligt denna lag.

Den som bevakar ett skyddsobjekt får besluta om kroppsvisitation, om det behövs för att bevakningsuppgiften skall kunna fullgöras eller för att söka efter föremål som kan tas i beslag enligt denna lag.

12 §

Den som bevakar ett skyddsobjekt får också i den utsträckning som krävs för att bevakningsuppgiften skall kunna fullgöras avvisa, avlägsna eller, om en sådan åtgärd inte är tillräcklig, tillfälligt omhänderta en person inom eller vid skyddsobjektet, om personen

- överträder något förbud som gäller på grund av beslut enligt denna lag,
- vägrar att på begäran lämna

Den som bevakar ett skyddsobjekt får också i den utsträckning som krävs för att bevakningsuppgiften skall kunna fullgöras avvisa, avlägsna eller, om en sådan åtgärd inte är tillräcklig, tillfälligt omhänderta en person inom eller vid skyddsobjektet, om personen

- överträder något förbud som gäller på grund av beslut enligt denna lag,
- vägrar att på begäran lämna

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Prop. 1993/94:24
Bilaga 1

uppgift om namn, födelsetid eller
hemvist eller lämnar uppgift
därom som skäligen kan antas
vara oriktig,

- vägrar att underkasta sig
kroppsvisitation *eller under-*
sökning av medförd egendom.

uppgift om namn, födelsetid eller
hemvist eller lämnar uppgift
därom som skäligen kan antas
vara oriktig,

- vägrar att underkasta sig
kroppsvisitation.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1992.

Härigenom föreskrivs att 63 § tullagen (1987:1065) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

63 §

För kontroll av att anmälnings- och uppgiftsskyldighet enligt denna lag eller enligt föreskrifter som meddelats med stöd av lagen fullgjorts riktigt och fullständigt får tullmyndigheten undersöka

1. transportmedel, containrar, lådor och andra utrymmen där varor kan förvaras vid införsel till eller utförsel från tullområdet,

2. områden för tullupplag, tullager, frihamnar och exportbutiker, flygplatser och bangårdar, där varor som står under tullkontroll förvaras, och även lokaler inom sådana områden, samt

3. handresgoods, såsom resväskor och portföljer, samt handväskor och liknande som medförs av resande vid inresa till eller utresa från tullområdet eller av person som kan anmanas stanna enligt 64 §.

Om rätt för tulltjänstemän att undersöka vad resande bär i eller innanför kläderna föreskrivs i 19 § lagen (1960:418) om straff för varusmuggling.

Bestämmelser om kroppsvisitation finns i 19 § lagen (1960:418) om straff för varusmuggling.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1992.

Förteckning över remissinstanser som har yttrat sig
över departementspromemorian (Ds 1991:56)
Ändrade regler om kroppsvisitation och kropps-
besiktning m.m.

Prop. 1993/94:24
Bilaga 2

Remissyttranden har avgetts av Justitiekanslern, Riksdagens ombudsmän, Hovrätten för Västra Sverige, Solna tingsrätt, Helsingborgs tingsrätt, Rikspolisstyrelsen, Riksåklagaren, Kriminalvårdsstyrelsen, generaltullstyrelsen, Rättsmedicinalverket, Värnpliktsverket, Sveriges Advokatsamfund, Sveriges domareförbund, Föreningen Sveriges åklagare, Föreningens Sveriges polischefer och Svenska Läkaresällskapet. Yttranden har dessutom avgetts av Tull-Kust och Överbefälhavaren.

Rikspolisstyrelsen har bifogat yttranden från polismyndigheterna i Stockholm, Göteborg och Malmö samt från Polishögskolan.

Riksåklagaren har bifogat yttranden från överåklagaren vid Åklagarmyndigheten i Stockholm och överåklagarna vid Regionåklagarmyndigheterna i Stockholm och Västerås.

9 Lagförslag

9.1 Förslag till

Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om rättegångsbalken

dels att 49 kap. 4 §, 52 kap. 1 § och 56 kap. 1 § skall ha följande lydelse,

dels att det skall införas en ny paragraf, 24 kap. 22 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

24 kap.

22 a §

I fråga om den som är tagen i förvar på grund av misstanke om brott skall särskilt beslutas om hans kontakter med andra personer och hans tillgång till tidskrifter, tidningar, radio och television med hänsyn till sådan risk som avses i 1 § första stycket 2 skall vara underkastade åklagarkontroll enligt lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m.fl. Beslutet fattas

1. av rätten, när den beslutar att den misstänkte skall häktas eller att han skall stanna kvar i häkte, och

2. i övriga fall av åklagaren eller, om frihetsberövandet inte anmälts till åklagare, av polismyndigheten.

Innebär rättens beslut att åklagarkontroll inte skall äga rum, får åklagaren ändå förordna om sådan, om han på grund av inträffade nya omständigheter finner det oundgängligen påkallat. Den häktade får begära rättens prövning av förordnandet. Då

begäran kommit in, skall rätten så snart det kan ske, senast inom en vecka hålla förhandling i saken. Om handläggningen gäller i tillämpliga delar vad som är föreskrivet om häktningsförhandling.

49 kap.

4 §¹

Talan mot underrätts beslut under rättegången skall föras särskilt, om rätten

1. avvisat ombud, biträde eller försvarare eller ogillat ett yrkande härom;

2. ogillat tredje mans yrkande att få som intervenient deltaga i rättegången;

3. förelagt en part eller någon annan att förete skriftligt bevis eller att tillhandahålla föremål för syn eller besiktning eller vid prövning enligt 3 kap. 3 § andra stycket 4 eller 5 tryckfrihetsförordningen eller 2 kap. 3 § andra stycket 4 eller 5 yttrandefrihetsgrundlagen funnit det vara av synnerlig vikt att en uppgift som avses där lämnas vid vittnesförhör eller förhör med en part under sanningsförsäkran;

4. utlåtits sig angående ådömande av förelagt vite eller häkte eller om ansvar för förseelse i rättegången eller angående skyldighet för någon, som ej är part eller intervenient, att gottgöra i rättegången vållad kostnad;

5. utlåtits sig angående ersättning eller förskott av allmänna medel till målsägande eller angående ersättning eller förskott till biträde, försvarare, vittne, sakkunnig eller annan, som ej är part eller intervenient;

6. utlåtits sig i tvistemål angående kvarstad eller annan åtgärd enligt 15 kap. eller i brottmål angående häktning eller åtgärd, som avses i 25-28 kap.;

6. utlåtits sig i tvistemål angående kvarstad eller annan åtgärd enligt 15 kap. eller i brottmål angående häktning eller *beslut om åklagarkontroll enligt i 24 kap. 22 a §* eller åtgärd som avses i 25-28 kap.;

7. avslagit begäran om biträde eller försvarare eller till sådant uppdrag förordnat annan än part föreslagit;

8. utlåtits sig i annat fall än som avses i 5 eller 7 i fråga som gäller allmän rättshjälp; eller

9. avslagit begäran om rättshjälp åt misstänkt i brottmål eller om ersättning eller förskott till part, som åtnjuter sådan förmån.

¹Senaste lydelse 1991:1561.

Särskild talan skall föras genom besvär. Är fråga om beslut, som avses i 1, 2, 3, 7, 8 eller 9, åligge den som vill föra talan att, om beslutet meddelats vid sammanträde för förhandling, genast och eljest inom en vecka från den dag, då han erhöll del därav, anmäla missnöje; försummas det, äge han ej vidare rätt till talan. Rätten pröve genast, om anmälan rätteligen gjorts.

I fråga om missnöjesanmälan av myndigheter, som enligt lag eller förordnande med stöd av lag är behöriga att överklaga beslut som avses i andra stycket, gäller följande. Har beslutet meddelats vid sammanträde för förhandling vid vilken myndigheten inte har varit företrädd, skall missnöje anmälas senast en vecka från dagen för beslutet.

52 kap.

1 §²

Vill någon överklaga en tingsrätts beslut, skall han ge in en besvärslaga till tingsrätten.

Inlagan skall ha kommit in till rätten inom tre veckor från den dag då beslutet meddelades. Om ett beslut under rättegången inte har meddelats vid sammanträde för förhandling och det inte heller vid något sådant sammanträde har tillkännagivits när beslutet kommer att meddelas, skall dock besvärstiden räknas från den dag då klaganden fick del av beslutet. Klagan över beslut om någons häktande eller kvarhållande i häkte eller om åläggande av reseförbud eller i fråga, som avses i 49 kap. 6 §, är inte inskränkt till viss tid.

Inlagan skall ha kommit in till rätten inom tre veckor från den dag då beslutet meddelades. Om ett beslut under rättegången inte har meddelats vid sammanträde för förhandling och det inte heller vid något sådant sammanträde har tillkännagivits när beslutet kommer att meddelas, skall dock besvärstiden räknas från den dag då klaganden fick del av beslutet. Klagan över beslut om någons häktande eller kvarhållande i häkte eller *beslut om åklagar-kontroll enligt 24 kap. 22 a §* eller om åläggande av reseförbud eller i fråga, som avses i 49 kap. 6 §, är inte inskränkt till viss tid.

I 49 kap. finns bestämmelser om att den, som vill överklaga ett beslut, i vissa fall först skall anmäla missnöje.

56 kap.

1 §³

Vill någon anföra besvär mot hovrätts beslut, skall han

Vill någon anföra besvär mot hovrätts beslut, skall han

²Senaste lydelse 1990:443.

³Senaste lydelse 1981:1294.

1981:1294. inom fyra veckor från den dag, då beslutet meddelades, till hovrätten inkomma med besvärslaga. Har beslut under rättegången meddelats annorledes än vid sammanträde för förhandling, skall dock besvärstiden räknas från den dag då klaganden erhöll del av beslutet. Klagan över beslut om någons häktande eller kvarhållande i häkte eller om åläggande av reseförbud är inte inskränkt till viss tid.

inom fyra veckor från den dag, då beslutet meddelades, till hovrätten inkomma med besvärslaga. Har beslut under rättegången meddelats annorledes än vid sammanträde för förhandling, skall dock besvärstiden räknas från den dag då klaganden erhöll del av beslutet. Klagan över beslut om någons häktande eller kvarhållande i häkte *eller beslut om åklagar-kontroll enligt 24 kap. 22 a §* eller om åläggande av reseförbud är inte inskränkt till viss tid.

Om skyldighet att anmäla missnöje med hovrätts beslut i fråga, som avses i 49 kap. 3 § eller 4 § första stycket 1, 2, 3, 7, 8 eller 9, stadgas i 54 kap. 3 §.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1993. Beträffande den som då är häktad tillämpas dock de nya bestämmelserna inte förrän rätten omprövar häktningen.

Förteckning över remissinstanser som har yttrat sig över rapporten (Ds 1992:8) Häktades gemensamhet och kontakter med omvärlden

Prop. 1993/94:24
Bilaga 4

Remissyttranden har avgetts av Riksdagens ombudsmän, Riksåklagaren, Domstolsverket, Svea hovrätt, Kammarrätten i Jönköping, Göteborgs tingsrätt, Helsingborgs tingsrätt, Norrköpings tingsrätt, Rikspolisstyrelsen, Kriminalvårdsstyrelsen, Socialstyrelsen, Rättsmedicinalverket, Byggnadsstyrelsen, Statens Invandrarverk, Utlänningsnämnden, Landstingsförbundet, Sveriges domareförbund, Sveriges Advokatsamfund, Föreningen styresmän och assistenter m.fl. vid kriminalvårdsanstalterna, Svenska Fångvårdssällskapet, Föreningen Sveriges åklagare, Riksförbundet frivilliga samhällsarbetare, Svenska Röda korset, Svenska kyrkans församlingsnämnd, Sveriges frikyrkoråd och De fria kristna samfundens råd.

Riksåklagaren har bifogat yttranden från överåklagaren vid Åklagarmyndigheten i Göteborg och överåklagarna vid regionåklagarmyndigheterna i Gävle och Umeå.

1 Förslag till
Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om rättegångsbalken

dels att 27 kap. 4 §, 28 kap. 11-13 §§ och 49 kap. 7 § skall ha följande lydelse,

dels att det i balken skall införas en ny paragraf, 24 kap. 5 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

24 kap.

5 a §

Om rätten beslutar att häkta någon eller att någon skall kvarbli i häkte på grund av att det finns risk att han undanröjer bevis eller på annat sätt försvårar sakens utredning eller att det inte är uppenbart att sådan risk saknas, skall rätten på åklagarens begäran samtidigt fatta beslut om den häktade skall få underkastas inskränkningar i sina kontakter med omgivningen.

Om det på grund av senare inträffade omständigheter är oundgängligen påkallat, får åklagaren meddela beslut som innebär inskränkningar i den häktades kontakter med omgivningen även om rätten inte har fattat ett sådant beslut som avses i första stycket. I ett sådant fall skall åklagaren samma dag eller senast dagen därefter begära rättens prövning enligt första stycket. När en sådan framställan kommit in till rätten, skall rätten så snart det kan ske och senast inom en vecka hålla förhandling i frågan. För handläggningen vid rätten gäller vad som är föreskrivet om häktningsförhandling.

27 kap.¹

4 §

Den som med laga rätt griper eller anhåller misstänkt eller verkställer häktning, husrannsakan eller kroppsvisitation får lägga beslag på föremål, som därvid påträffas.

Föremål, som i annat fall påträffas, tas i beslag efter beslut av undersökningsledaren eller åklagaren. Vid fara i dröjsmål, får även utan sådant beslut åtgärden vidtagas av polisman, om det inte är fråga om försändelse som avses i 3 §.

Verkställs beslag av någon annan än undersökningsledaren eller åklagaren och har denne inte beslutat beslaget, skall anmälan skyndsamt göras hos honom, som har att omedelbart pröva, om beslaget skall bestå.

Den som med laga rätt griper eller anhåller *en* misstänkt eller verkställer häktning, husrannsakan, kroppsvisitation eller kroppsbesiktning får *ta* föremål som därvid påträffas *i beslag*.

28 kap.

11 §²

Förekommer anledning, att brott förövats, *vara* fängelse kan följa, *må* kroppsvisitation *företagas* för eftersökande av föremål, som är underkastat beslag, eller *eljest* till utrönande av omständighet, som kan äga betydelse för utredning om brottet.

Å annan än den som skäligen kan misstänkas för brottet *må* kroppsvisitation *dock företagas*, *allenast* om synnerlig anledning *förekommer*, att därigenom föremål som är underkastat beslag, skall *anträffas* eller *annan utredning* om brottet *vinnas*.

Om det finns anledning att anta att ett brott *har begåtts på vilket* kan följa fängelse, *får* kroppsvisitation göras *på den som skäligen kan misstänkas för brottet* för att söka efter föremål som kan tas i beslag eller *annars* för att utröna omständigheter som kan vara av betydelse för utredning om brottet.

Andra än den som skäligen kan misstänkas för brottet *får* kroppsvisiteras, om *det finns* synnerlig anledning *anta* att det därigenom kommer att *anträffas* föremål som kan tas i beslag eller att det *annars* är av betydelse för utredningen av brottet.

Med kroppsvisitation avses *en undersökning* av kläder och annat som någon bär på sig samt av väskor, paket och andra föremål som någon har med sig.

¹Senaste lydelse 1993:602.

²Senaste lydelse 1964:166.

12 §³

Å den som skäligen kan misstänkas för brott, *varå* fängelse kan följa, *må* för ändamål, som sägs i 11 §, *kroppsbesiktning* företagas.

Vid kroppsbesiktning *må*, om det erfordras, blodprov tagas så ock annan undersökning, som kan ske utan nämnvärt men, utföras.

Den som skäligen kan misstänkas för ett brott *på* vilket fängelse kan följa, *får* för ändamål som sägs i 11 §, *underkastas kroppsbesiktning*.

Med kroppsbesiktning avses undersökning och provtagning av människokroppens yttre och inre samt av dess produkter. En kroppsbesiktning får inte utföras så att den undersökte riskerar framtida ohälsa eller skada.

Den som inte är frihetsberövad i annan ordning är inte skyldig att stanna kvar för kroppsbesiktning längre än sex timmar. Är det av synnerlig vikt, att den som kan misstänkas för brottet är tillgänglig för fortsatt kroppsbesiktning, är han skyldig att stanna kvar ytterligare sex timmar.

13 §

Beträffande kroppsvisitation och kroppsbesiktning skall i tillämpliga delar gälla vad i 3 a, 4, 8 och 9 §§ är föreskrivet om husrannsakan. Är fara i dröjsmål, får kroppsvisitation och kroppsbesiktning beslutas av polisman.

Förrättning som är av mera väsentlig omfattning, skall verkställas inomhus och i avskilt rum. Verkställs den av annan än läkare, skall såvitt möjligt ett av förrättningsmannen anmodat trovärdigt vittne närvara. Blodprov må ej tagas av annan än läkare eller legitimerad sjuksköterska. Annan mer ingående undersökning må utföras endast av läkare.

Beträffande kvinnor får kroppsvisitation inte verkställas eller bevittnas av annan än kvinna, läkare eller legitimerad sjuksköterska. *Detsamma gäller kroppsbesiktning och annan undersökning vid kroppsbesiktning än tagande av blodprov.*

Beträffande kvinnor får kroppsvisitation *eller kroppsbesiktning* inte verkställas eller bevittnas av annan än kvinna, läkare eller legitimerad sjuksköterska. *Kroppsvisitation som enbart innebär att medhavda föremål undersöks och kroppsbesiktning som enbart innebär blodprovstagning får dock*

³Senaste lydelse 1964:166.

*verkställas eller bevittnas av
annan.*

49 kap.

7 §

Har tingsrätten förklarat en domare jävig eller bifallit en begäran om rättshjälp åt miss-tänkt i brottmål eller förordnat målsägandebiträde, får tings-rättens beslut inte överklagas.

Har tingsrätten förklarat en domare jävig eller bifallit en begäran om rättshjälp åt miss-tänkt i brottmål eller förordnat målsägandebiträde *eller beslutat i fråga om inskränkningar i en häktads kontakter med omgivningen enligt 24 kap. 5 a §*, får tingsrättens beslut inte över-klagas.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1994.

2 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1960:418) om straff för varusmuggling

Prop. 1993/94:24

Bilaga 5

Härigenom föreskrivs att 19 § lagen (1960:418) om straff för varusmuggling skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

19 §¹

Förekommer mot någon, som anträffas vid gräns- eller kustort eller ankommer till plats, där förbindelse med utlandet äger rum, anledning att han har på sig gods, som enligt denna lag är underkastat beslag, må för eftersökande av sådant gods tulltjänstemän eller tjänstemän vid kustbevakningen företaga kroppsvisitation och ytlig kroppsbesiktning å honom. Om vederbörande chef för tull- eller gränsbevakning finner skärpning av tullkontrollen å persontrafiken till eller från utlandet med viss lägenhet eller för viss tidrymd å någon plats oundgängligen nödvändig, må efter bevakningschefens förordnande kroppsvisitation verkställas å envar, som med lägenheten eller under tidrymden till platsen ankommer från eller från platsen avreser till utlandet. Sådant förordnande skall ofördröjligen underställas generaltullstyrelsens prövning men går likväl genast i verkställighet.

Kroppsvisitation, som är av mera väsentlig omfattning, och ytlig kroppsbesiktning skall verkställas inomhus i avskilt rum el-

Om det finns anledning att anta att någon, som anträffas vid en gräns- eller kustort eller ankommer till en plats, där det finns förbindelse med utlandet har på sig gods som enligt denna lag är underkastat beslag, får tulltjänstemän eller tjänstemän vid kustbevakningen för att söka efter sådant gods hos honom utföra kroppsvisitation, ytlig kroppsbesiktning och urinprovstagning. Om vederbörande chef för tull- eller gränsbevakning finner att skärpning av tullkontrollen av persontrafiken till eller från utlandet med viss lägenhet eller för viss tidrymd på någon plats är oundgängligen nödvändig, får efter bevakningschefens beslut kroppsvisitation utföras på var och en som med lägenheten eller under tidrymden ankommer till platsen från, eller avreser från platsen till, utlandet. Sådant förordnande skall ofördröjligen underställas generaltullstyrelsens prövning men skall likväl genast verkställas.

Kroppsvisitation som är av mera väsentlig omfattning, ytlig kroppsbesiktning samt urinprovstagning skall verkställas inomhus

¹Senaste lydelse 1988:431.

ler i lämpligt utrymme i fartyg samt, om undersökningsman eller den undersökte begär det och det kan ske utan större omgång, i vittnens närvaro. Kroppsvisitation och ytlig kroppsbesiktning av kvinnor får inte verkställas eller bevitnas av annan än kvinna, läkare eller legitimerad sjuksköterska.

Förande av protokoll och utfärdande av bevis om företagen kroppsvisitation eller ytlig kroppsbesiktning erfordras ej med mindre den undersökte begär det eller föremål, som påträffas, tas i beslag.

Bestämmelser om rätt för tullmyndighet att undersöka handresgods samt resväskor och liknande som medförs av resande finns även i tullagen (1987:1065).

i avskilt rum eller i lämpligt utrymme i fartyg samt, om undersökningsman eller den undersökte begär det och det kan ske utan större omgång, i vittnens närvaro. *Bestämmelsen i 28 kap. 12 § tredje stycket rättegångsbalken om skyldighet att stanna kvar gäller inte vid tillämpningen av denna paragraf.* Kroppsvisitation, ytlig kroppsbesiktning och urinprovstagning *beträffande* kvinnor får inte verkställas eller bevitnas av annan än kvinna, läkare eller legitimerad sjuksköterska.

Protokoll behöver inte föras och bevis om utförd kroppsvisitation, ytlig kroppsbesiktning eller urinprovstagning behöver inte utfärdas med mindre den undersökte begär det eller föremål, som påträffas, tas i beslag.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1994.

Härigenom föreskrivs att 20 och 29 §§ lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt¹ skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

20 §

En intagen får hållas avskild från andra intagna, om det är nödvändigt

1. med hänsyn till rikets säkerhet eller föreliggande fara för den intagnes eller annans säkerhet till liv eller hälsa eller för allvarlig skadegörelse på anstaltens egendom,

2. för att hindra att den intagne påverkar någon annan intagen att allvarligt störa ordningen inom anstalten,

3. för att hindra att den intagne medverkar till att en annan intagen får tillgång till berusningsmedel,

4. för att hindra att den intagne allvarligt ofredar en annan intagen,

5. för att verkställa beslut om
kroppsbesiktning.

Intagen som har dömts till fängelse i lägst två år och är placerad i sluten anstalt får hållas avskild från andra intagna, om det kan befaras att han planlägger rymning eller att annan planlägger fritagningsförsök och avskildheten är nödvändig för att hindra att sådan plan sättes i verket samt det med hänsyn till den intagnes brottslighet eller annars kan befaras att han är särskilt benägen att fortsätta en brottslig verksamhet av allvarlig karaktär.

Ett beslut enligt första eller andra stycket skall omprövas så ofta det finns anledning till det, dock minst var tionde dag.

29 §

Intagen får mottaga besök i den utsträckning det lämpligen kan ske. Han får ej mottaga besök som är ägnat att äventyra säkerheten i anstalten eller som kan motverka hans anpassning i samhället eller eljest vara till skada för honom eller annan.

Till underlag för bedömningen av om den som är intagen i sluten rixanstalt skall i ett särskilt fall få ta emot besök skall i förväg undersökas om den besökande har dömts eller är misstänkt för allvarlig brottslig verksamhet. I den utsträckning det behövs och lämpligen kan ske skall upplysningar också inhämtas om hans personliga förhållanden i övrigt. Vad som har sagts nu gäller ej, i den mån det är uppenbart obehövligt på grund av att den besökande är känd eller av

¹Lagen omtryckt 1990:1011.

annat skäl.

Till underlag för bedömningen av om den som är intagen i annan anstalt än sluten rixsanstalt skall i ett särskilt fall få ta emot besök får en sådan kontroll som avses i andra stycket göras i den mån det är påkallat av säkerhetsskäl.

Tjänsteman vid anstalten skall vara närvarande vid besök, om det är påkallat med hänsyn till säkerheten. Vid besök av advokat som biträder den intagne i rättslig angelägenhet får tjänsteman närvara endast om advokaten eller den intagne begär det.

Som villkor för besök kan av säkerhetsskäl föreskrivas att den besökande underkastar sig kroppsvisitation eller ytlig kroppsbesiktning eller medger undersökning av väska, kasse eller annat dylikt som han vill medföra vid besöket.

Som villkor för besök kan *det* av säkerhetsskäl föreskrivas att den besökande underkastar sig kroppsvisitation eller ytlig kroppsbesiktning.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1994.

Härigenom föreskrivs att 2 b § lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m.fl. skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 b §¹

Kroppsvisitation eller kroppsbesiktning får inte göras mer ingående än vad ändamålet med åtgärden kräver. All den hänsyn som omständigheterna medger skall iakttagas. Om möjligt skall vittne närvara.

Annan kroppsvisitation än som avses i 2 § treje stycket eller kroppsbesiktning får, när åtgärden gäller kvinna, ej verkställas eller bevitnas av annan än kvinna, läkare eller legitimerad sjuksköterska.

Föremål, som anträffas vid kroppsvisitation eller kroppsbesiktning och som häktad enligt vad som följer av denna lag ej får inneha, skall omhändertagas och förvaras för hans räkning, såvitt ej annat är särskilt föreskrivet.

Kroppsvisitation eller kroppsbesiktning får inte göras mer ingående än vad ändamålet med åtgärden kräver. All den hänsyn omständigheterna medger skall iakttagas. Om möjligt skall vittne närvara. *En häktad får hållas avskild från andra häktade, om det är nödvändigt för att verkställa beslut om kroppsbesiktning.*

Annan kroppsvisitation än som avses i 2 § tredje stycket eller kroppsbesiktning får, när åtgärden gäller kvinna, ej verkställas eller bevitnas av annan än kvinna, läkare eller legitimerad sjuksköterska.

Föremål, som anträffas vid kroppsvisitation eller kroppsbesiktning och som häktad enligt vad som följer av denna lag ej får inneha, skall omhändertagas och förvaras för hans räkning, såvitt ej annat är särskilt föreskrivet.

16 §

Beträffande den som är häktad på grund av misstanke om brott ankommer det på undersökningsledaren eller åklagaren att

1. avgöra om eller i vad mån hinder för medgivande enligt 3 § första stycket första meningen eller 9-13 §§ eller för tillämpning av 3 § första stycket andra meningen möter på den grund att åtgärden kan medföra fara för att bevis undanröjes eller utredning om brott

¹Senaste lydelse 1978:903.

eljest försvåras,

2. avgöra fråga om inskränkningar enligt 6 § tredje stycket.

Innebär avgörande enligt första stycket hinder för medgivande eller eljest inskränkning i häktads rätt, skall avgörandet omprövas så ofta anledning därtill förekommer.

Ett beslut enligt första stycket som innebär hinder för medgivande eller på annat sätt inskränkning i en häktads rätt, får meddelas endast om den häktade får underkastas inskränkningar i sina kontakter med omgivningen enligt 24 kap. 5 a § rättegångsbalken. Sådana beslut skall omprövas så ofta det finns anledning till det.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1994.

Härigenom föreskrivs att 19 § polislagen (1984:387) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

19 §¹

En polisman som med laga stöd griper eller annars omhändertar eller avlägsnar någon får i anslutning till ingripandet kroppsvisitera denne i den utsträckning som är nödvändig

1. av säkerhetsskäl för att vapen eller andra farliga föremål skall kunna tas om hand, eller

2. för att hans identitet skall kunna fastställas.

En polisman får också kroppsvisitera i den utsträckning det behövs för att söka efter vapen eller andra farliga föremål som är ägnade att användas vid brott mot liv eller hälsa, om det med hänsyn till omständigheterna kan antas att ett sådant föremål kan förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § brottsbalken. *För detta ändamål får polismannen även undersöka portfölj, handväska eller annat liknande handbagage.*

En polisman får också kroppsvisitera i den utsträckning det behövs för att söka efter vapen eller andra farliga föremål som är ägnade att användas vid brott mot liv eller hälsa, om det med hänsyn till omständigheterna kan antas att ett sådant föremål kan förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § brottsbalken.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1994.

¹Senaste lydelse 1987:577.

Härigenom föreskrivs att 63 § tullagen (1987:1065) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

63 §

För kontroll av att anmälnings- och uppgiftsskyldighet enligt denna lag eller enligt föreskrifter som meddelats med stöd av lagen fullgjorts riktigt och fullständigt får tullmyndigheten undersöka

1. transportmedel, containrar, lådor och andra utrymmen där varor kan förvaras vid införsel till eller utförsel från tullområdet,

2. områden för tullupplag, tullager, frihamnar och exportbutiker, flygplatser och bangårdar, där varor som står under tullkontroll förvaras, och även lokaler inom sådana områden, samt

3. handresgods, såsom resväskor och portföljer, samt handväskor och liknande som medförs av resande vid inresa till eller utresa från tullområdet eller av person som kan anmanas stanna enligt 64 §.

Om rätt för tulltjänstemän att undersöka vad resande bär i eller innanför kläderna föreskrivs i 19 § lagen (1960:418) om straff för varusmuggling.

Bestämmelser om kroppsvisitation finns i 19 § lagen (1960:418) om straff för varusmuggling.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1994.

Härigenom föreskrivs att 10-12 §§ lagen (1990:217) om skydd för samhällsviktiga anläggningar m.m. skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

10 §

Den som vill ha tillträde till ett skyddsobjekt eller som uppehåller sig invid ett skyddsobjekt är skyldig att på begäran av den som bevakar skyddsobjektet

- uppge namn, födelsetid och hemvist,
- underkasta sig kroppsvisitation *och* undersökning av *medförd egendom* som inte *utgör* brev eller annan enskild handling.

Den som vill ha tillträde till ett skyddsobjekt eller som uppehåller sig invid ett skyddsobjekt är skyldig att på begäran av den som bevakar skyddsobjektet

- uppge namn, födelsetid och hemvist,
- underkasta sig kroppsvisitation som inte *avser* undersökning av brev eller annan enskild handling.

11 §

Den som bevakar ett skyddsobjekt får besluta om kroppsvisitation *och undersökning av egendom*, om det behövs för att bevakningsuppgiften skall kunna fullgöras eller för att söka efter föremål som kan tas i beslag enligt denna lag.

Den som bevakar ett skyddsobjekt får besluta om kroppsvisitation, om det behövs för att bevakningsuppgiften skall kunna fullgöras eller för att söka efter föremål som kan tas i beslag enligt denna lag.

12 §

Den som bevakar ett skyddsobjekt får också i den utsträckning som krävs för att bevakningsuppgiften skall kunna fullgöras avvisa, avlägsna eller, om en sådan åtgärd inte är tillräcklig, tillfälligt omhändertaga en person inom eller vid skyddsobjektet, om personen

- överträder något förbud som gäller på grund av beslut enligt denna lag,
- vägrar att på begäran lämna

Den som bevakar ett skyddsobjekt får också i den utsträckning som krävs för att bevakningsuppgiften skall kunna fullgöras avvisa, avlägsna eller, om en sådan åtgärd inte är tillräcklig, tillfälligt omhändertaga en person inom eller vid skyddsobjektet, om personen

- överträder något förbud som gäller på grund av beslut enligt denna lag,
- vägrar att på begäran lämna

Nuvarande lydelse

uppgift om namn, födelsetid eller hemvist eller lämnar uppgift därom som skäligen kan antas vara oriktig,

- vägrar att underkasta sig kroppsvisitation *eller undersökning av medförd egendom.*

Föreslagen lydelse

uppgift om namn, födelsetid eller hemvist eller lämnar uppgift därom som skäligen kan antas vara oriktig,

- vägrar att underkasta sig kroppsvisitation.

Prop. 1993/94:24

Bilaga 5

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1994.

Närvarande: hovrättspresidenten Bo Broomé, justitierådet Bo Svensson, regeringsrådet Arne Baekkevold.

Enligt protokoll vid regeringssammanträde den 24 juni 1993 har regeringen på hemställan av statsrådet Hellsvik beslutat inhämta lagrådets yttrande över förslag till ändrade regler om kroppsvisitation och kroppsbesiktning m.m.

Förslagen har inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Mikael Mellqvist.

Förslagen föranleder följande yttrande av *lagrådet*:

I. Kroppsvisitation och kroppsbesiktning

I lagrådsremissen läggs fram förslag om en ny utformning av reglerna om kroppsvisitation och kroppsbesiktning. Det är bra att detta regelsystem nu har gått igenom och analyserats ordentligt. Särskilt kroppsbesiktning kan upplevas som mycket kränkande av den som utsätts för åtgärden. Reglerna måste därför stå i överensstämmelse med grundlagens och Europakonventionens bestämmelser om individens rätt till integritet. Samtidigt måste bestämmelserna vara utformade så att de medger en effektiv brottsbekämpning. Med hänsyn till att beslut om kroppsvisitation och kroppsbesiktning inte sällan måste fattas utan längre betänketid av tjänstemän som saknar en mera omfattande juridisk utbildning måste reglerna dessutom vara enkla och klara. Den nuvarande ordningen har kritiserats från bl a de nu nämnda synpunkterna. Genomförs de remitterade förslagen kommer kvalitén på regelsystemet att höjas väsentligt. Det ligger ett stort värde i att definitionerna av kroppsvisitation och kroppsbesiktning blir enhetliga. Det är bara att beklaga att strävandena efter enhetlighet inte sträckt sig ännu längre. Lagrådet vill sålunda ifrågasätta om inte begreppet kroppsvisitation utan några tillägg kan användas också i samtliga de lagar i vilka bestämmelserna om kroppsvisitation nu kompletteras med bestämmelser som uttryckligen tillåter undersökning av väskor och annan medförd egendom eller egendom i övrigt (se 2.4.9 under rubriken "Kroppsvisitation").

Att den föreslagna nyordningen har stora förtjänster innebär inte att den är fri från problem. Nya gränsdragningsfrågor följer med de nya bestämmelserna. Ett huvudintryck är ändå att nyordningen ger mindre problem än den gamla. En tanke är att slå samman instituten kroppsvisitation och husrannsakan. En sådan åtgärd skulle minska gränsdragningsproblemen ytterligare men kan innebära andra svårigheter som inte kan förutses utan en djupare analys.

28 kap. 11 §

I paragrafen behandlas kroppsvisitation. Som lagrådet anfört inledningsvis är det utmärkt att bestämmelserna ges en mera precis utformning. Detta är särskilt viktigt med hänsyn till att bestämmelserna i rättegångsbalken om kroppsvisitation styr visitationsreglerna i andra författningar.

Begreppet kroppsvisitation är med den utformning institutet nu får missvisande med hänsyn till att undersökning kan ske av såväl en person som den egendom personen har med sig. Och undersökningen av personen tar inte främst sikte på hans kropp utan på föremål som han bär på sig. Lagrådet föreslår därför att institutet betecknas personvisitation. Med en ny beteckning klargörs dessutom att nya bestämmelser gäller, något som kan ha ett pedagogiskt värde för den personal som skall fatta beslut om visitation.

I tredje stycket föreslås en definition av "kroppsvisitation" som innebär att undersökningen får avse dels vad någon bär på sig, dels vad han har med sig. Vid tillämpningen av 28 kap. 11 § spelar gränsdragningen inte någon större roll eftersom förutsättningarna för husrannsakan är desamma som för "kroppsvisitation". Om exempelvis resväskor på takracket på en bil inte anses vara något som bilföraren har med sig i paragrafens mening, kan en undersökning av väskorna därför i stället ske enligt bestämmelserna om husrannsakan. Dessa gränsdragningsfrågor får lösas i rättstillämpningen. Som en tumregel kan därvid gälla att egendom som transporteras med handkraft bör bli föremål för "kroppsvisitation" medan större saker som förflyttas eller kan förflyttas endast med hjälp av maskinkraft får undersökas enligt reglerna om husrannsakan. Det är för närvarande knappast möjligt att mera i detalj lagreglera gränsdragningen.

28 kap. 12 §

I andra stycket definieras kroppsbesiktning. Med sådan besiktning avses "undersökning och provtagning av människokroppens yttre och inre samt av dess produkter". Definitionen synes innebära att begreppet blir alltför vittomfattande. Även provtagningar som inte görs från människokroppen torde sålunda komma att omfattas. Som exempel kan nämnas provtagningar av kroppsprodukter som anträffas på en brottsplats. Undersökningar av kroppsprodukter som görs utan samband med provtagning torde med den föreslagna definitionen också komma att utgöra kroppsbesiktning. En sådan vid omfattning av begreppet har såvitt framgår inte varit avsedd och kan inte heller anses lämplig. Bestämmelsen bör därför formuleras om.

Lagrådet föreslår att den ges följande lydelse: "Med kroppsbesiktning avses undersökning av människokroppens yttre och inre samt tagande av prov från människokroppen och undersökning av sådana prov."

I tredje stycket föreskrivs att den misstänkte inte är skyldig att

stanna kvar för kroppsbesiktning längre än sex timmar, i vissa fall ytterligare sex timmar.

Att den som skall kroppsbesiktigas får finna sig i att undersökningen eller provtagningen kan ta en viss tid är en självklarhet. Detsamma gäller i fråga om "kroppsvisitation." Möjligheten att hålla den misstänkte kvar i upp till tolv timmar får emellertid anses gå utöver vad som följer av tvångsmedlets egen natur. Lagrådet har inte någon erinran mot förslaget i sak, låt vara att tillämpningsområdet för bestämmelsen i praktiken torde bli smalt med tanke på möjligheten att gripa och anhålla den misstänkte. Bestämmelsen bör emellertid ges en positiv formulering och inte som i remissförslaget utformas som en begränsning i en redan förutsatt befogenhet. Därigenom undviker man också det inte avsedda motsatsslutet att någon i och för "kroppsvisitation" kan hållas kvar annat än under helt kortvarig tid. Av bestämmelsen bör vidare tydligare framgå att den misstänkte tvångsvis kan hållas kvar för kroppsbesiktning under den angivna tiden.

I avsnitt 2.4.5 i den allmänna motiveringen påpekas att den föreslagna regeln inte grundar någon rätt att frihetsberöva den som skall undersökas. Som nyss framhölls måste bestämmelsen emellertid innebära att den misstänkte med tvång kan hållas kvar i och för kroppsbesiktningen. Det ligger enligt lagrådets mening närmast till hands att språkligt beteckna den begränsning av den misstänktes rörelsefrihet som blir följden som ett frihetsberövande, om begränsningen inte är helt kortvarig. I två nyligen meddelade domar (DB 416 och 417/1993) har Högsta domstolen också konstaterat att - de närbesläktade - bestämmelserna i 23 kap. 8 och 9 §§ rättegångsbalken om hämtning till förhör och kvarstannande för förhör "ger lagstöd för frihetsberövande". Betydelsen av en sådan rubricering är emellertid begränsad.

Sålunda kan inte den slutsatsen dras att den misstänkte som skall kroppsbesiktigas under väntetid få placeras i arrestlokal. Placeringsfrågan synes än så länge bli oreglerad i lag. Högsta domstolen har i de nämnda domarna beträffande dom som är skyldiga att stanna kvar för förhör enligt 23 kap. 9 § rättegångsbalken anlagt synpunkter på motsvarande fråga och uttalat att det i undantagsfall kan vara försvarligt att den som skall höras placeras i arrest. Enligt lagrådet är det önskvärt att frågan om placering i båda de aktuella fallen, alltså av den som skall kroppsbesiktigas resp. av den som skall höras, lagregleras. I avsaknad av en sådan reglering bör de principer som gäller för placeringen av den som kvarhålls för förhör tillämpas också i kroppsbesiktningssfallet.

Enligt 2 kap. 9 § regeringsformen skall en medborgare som med anledning av misstanke om brott har berövats friheten av någon annan myndighet än en domstol kunna få saken prövad av domstol "utan oskäligt dröjsmål". Av förarbetena får emellertid anses framgå att kravet på domstolsprövning inte aktualiseras om det finns en föreskrift av innebörd att beslutet förfaller inom viss kort tid (se

Enligt lagrådets mening talar övervägande skäl för att den nya bestämmelsen inte kommer i konflikt med föreskrifterna om rätten till personlig frihet och säkerhet i artikel 5 i den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, oavsett hur man enligt svenskt betraktelsesätt vill karaktärisera frihetsinskränkningen.

Beträffande lagtextens närmare utformning verkar det överflödigt att göra ett förbehåll för den som "är frihetsberövad i annan ordning". Också i övrigt kan texten förenklas. Lagrådet föreslår att tredje stycket får följande lydelse:

"Den som skall kroppsbesiktigas får hållas kvar för ändamålet upp till sex timmar eller, om det finns synnerliga skäl, ytterligare sex timmar."

Lagen om straff för varusmuggling

19 §

I paragrafen införs bestämmelser som ger tullen möjlighet att ta urinprov. I den allmänna motiveringen framhålls att bestämmelserna bör utformas så att det otvetydigt framgår att det är fråga om ett förfarande som förutsätter medverkan av den som skall undersökas och att tullen inte skall kunna genomdriva en undersökning med tvång. Tullen bör således, enligt vad som vidare uttalas, inte ha möjlighet att hålla kvar den som vägrar att medverka. I specialmotiveringen sägs att regleringen bygger på att den som skall undersökas medverkar och tullen har inga möjligheter att använda tvång eller hålla kvar den som skall undersökas. Detta framgår, sägs det vidare, av paragrafens andra stycke.

Lagrådet har i princip inte något att invända mot att det införs en rätt för tullen att ta urinprov som byger på frivillig medverkan från den anmodades sida. En rätt av ifrågavarande slag bör sålunda lagregleras även om den bygger på frivillighet. Föredraganden tar - mot bakgrund av viss kritik som framförts vid remissbehandlingen - upp frågan om vad som skall hända om den anmodade vägrar att medverka till urinprovstagning. Vad de kritiska remissinstanserna framfört är att frivilligheten endast är formell, eftersom en "vägran" enligt promemorian skall kunna få en viss presumtionsverkan, dvs. om en person inte medverkar till att ett urinprov tas kan detta i sig anses utgöra skäl för misstanke om narkotikasmuggling. Föredraganden anför att man vid en vägran i stället får pröva om förutsättningarna är uppfyllda för att använda andra tvångsmedel såsom gripande, anhållande eller beslut om kroppsbesiktning.

Lagrådet vill med anledning av det anförda framhålla att man bör vara försiktig när det gäller att dra slutsatser av att en person vägrar att medverka till urinprovstagning. Att lämna urinprov för en myndighetskontroll av ifrågavarande slag torde av de flesta upplevas som mycket integritetskänsligt. Det kan även finnas andra goda skäl

bakom en vägran att medverka till urinprovstagning. Det innebär att en sådan vägran knappast får någon nämnvärd presumtionsverkan. Institutet kan dock ändå få en viss betydelse som motiverar att det införs.

När det sedan gäller lagregleringen av institutet har sålunda i paragrafens andra stycke intagits en föreskrift om att bestämmelsen i 28 kap. 12 § tredje stycket rättegångsbalken om skyldighet att stanna kvar inte gäller vid tillämpningen av denna paragraf. Denna föreskrift kan emellertid enligt lagrådets mening inte anses ge uttryck för den frivillighet som enligt motiven skall vara en förutsättning, dvs. att tullen inte skall kunna använda tvång eller hålla kvar den som skall undersökas. Detta gäller i minst lika hög grad om 28 kap. 12 § tredje stycket ändras på det sätt som lagrådet har föreslagit i det föregående.

Det kan till att börja med konstateras att den nya föreskriften gäller inte bara urinprovstagning utan också yttlig kroppsbesiktning. Regeln i 28 kap. 12 § tredje stycket är över huvud taget inte tillämplig på "kroppsvisitation". Bestämmelser som ger tullen befogenhet att använda våld för att genomföra sådana åtgärder finns i 10 och 23 §§ polislagen (1984:387). Den omständigheten att det beträffande t.ex. "kroppsvisitation" saknas en uttrycklig regel som ger myndigheterna rätt att hålla kvar den misstänkte för att genomföra undersökningen innebär givetvis inte att den misstänkte kan undandra sig denna genom att lämna platsen. Det får således anses ligga i sakens natur att ett kvarhållande får ske så att undersökningen kan genomföras. Det innebär i sin tur att enbart ett undantagande av en föreskrift av det slag som enligt remissen intagits i 28 kap. 12 § tredje stycket - dvs. som föreskriver skyldighet för den misstänkte att stanna kvar viss tid för undersökningen - inte medför att tvångsåtgärder är uteslutna. Lagrådet föreslår att det i förevarande paragraf - i stället för den i remissen föreslagna undantagsbestämmelsen - tas in en föreskrift av följande lydelse: "Ingen får dock hållas kvar för urinprovstagning". Föreskriften bör placeras i första stycket direkt efter den föreskrift som tillägger tullen rätten att ta urinprov och således bilda andra meningen i stycket.

Övriga lagförslag

Dessa föranleder inte någon erinran från lagrådets sida.

II. Inskränkningar av häktades kontakter med omvärlden

I lagrådsremissen läggs också fram förslag om nya regler rörande åklagarnas möjligheter att inskränka häktades kontakter med omvärlden. Den nuvarande ordningen har kritiserats av bl a Europarådets kommitté till förhindrande av tortyr och omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning. Det är således en angelägen fråga som nu förs till lagstiftning. Det remitterade förslaget är

förtjänstfullt i många avseenden och klart överlägset vad som i dag gäller. Enligt lagrådets mening är förslaget emellertid inte tillräckligt långtgående bl a därför att det alltför hårt begränsar möjligheterna att överklaga ett beslut rörande inskränkningar för en häktad. I det följande föreslår lagrådet därför en delvis annan reglering med en rätt att överklaga domstolsbeslut om restriktioner för häktade.

Prop. 1993/94:24
Bilaga 6

Förslaget till ändring i rättegångsbalken

24 kap.5 a §

I första stycket föreslås en bestämmelse som tar sikte på det fallet att någon är på sannolika skäl misstänkt för ett brott på vilket inte kan följa lindrigare straff än fängelse i två år. I så fall skall han enligt 24 kap. 1 § andra stycket häktas, om det inte är uppenbart att skäl till häktning saknas. Bakom denna regel om s.k. obligatorisk häktning ligger bl a erfarenheten att den misstänkte är benägen att fly undan ett så långt straff. Det remitterade förslaget innebär att den som häktas enligt den nämnda bestämmelsen också skall få underkastas restriktioner, om det inte är uppenbart att kollusionsrisk inte föreligger. Enligt lagrådets mening finns det inte anledning att på detta sätt låta presumtionsregeln om kollusionsfara öppna möjlighet för att meddela beslut om restriktioner. För att restriktioner skall få meddelas bör enligt lagrådets mening kollusionsfara föreligga enligt en bedömning som sker enligt vanliga regler även när häktning har skett med stöd av 24 kap. 1 § andra stycket rättegångsbalken.

I andra stycket behandlas den situationen att domstol inte har meddelat tillstånd till restriktioner beträffande en häktad. Det kan t.ex. bero på att häktningsbeslutet grundats inte på kollusionsrisk utan på flyktfara eller risk för fortsatt brottslighet. Det kan också vara fråga om häktning på grund av kollusionsfara, om åklagaren avstått från att begära restriktionstillstånd eller rätten inte funnit skäl att bifalla hans framställning härom. I nu angivna situationer bör åklagaren ha möjlighet att interimistiskt förordna om restriktioner, om det framstår som nödvändigt med hänsyn till omständigheter som inträffar sedan domstolen senast prövat häktningsfrågan. Detta framgår emellertid inte tydligt av den föreslagna lagtexten.

Det remitterade förslaget innebär att en domstol som beslutar om häktning eller förordnar att en misstänkt skall kvarbli i häkte måste uttala sig i frågan om kollusionsfara är för handen, om åklagaren har begärt tillstånd att meddela restriktioner. Domstolens uttalande måste som förslaget är utformat hänföra sig till frågan om grund för häktning på grund av kollusionsfara föreligger. Ett sådant uttalande om häktningsgrunden passar emellertid inte ihop med ett beslut om häktning som meddelas med stöd av 24 kap. 1 § andra stycket. Vidare förordar lagrådet i det följande att beslut om tillstånd att meddela restriktioner skall få överklagas särskilt. Genomförs det förslaget bör överrätten kunna pröva restriktionsfrågan frikopplad från häktningsfrågan och då framstår det som olämpligt om överrättens beslut på

grund av bestämmelsens utformning måste innehålla en förklaring huruvida häktningsgrunden kollusionsfara är för handen eller ej.

Prop. 1993/94:24
Bilaga 6

På grund av det anförda föreslår lagrådet att paragrafen får följande lydelse:

"Om rätten beslutar att häkta någon eller förordnar att någon skall bli kvar i häkte, skall den samtidigt på begäran av åklagaren pröva om den häktades kontakter med omvärlden skall få inskränkas. Tillstånd till inskränkningar får meddelas endast om det finns risk för att den misstänkte genom att undanröja bevis eller på något annat sätt försvårar sakens utredning.

Om det på grund av senare inträffade omständigheter är nödvändigt, får åklagaren meddela beslut som innebär inskränkningar i den häktades kontakter med omvärlden även om rätten inte har meddelat tillstånd till sådana inskränkningar. Har åklagaren meddelat ett sådant beslut, skall han samma dag eller senast dagen därefter begära sådan prövning som anges i första stycket. När framställningen kommit in till rätten, skall rätten så snart det kan ske och senast inom en vecka hålla förhandling i frågan. För handläggningen vid rätten gäller vad som är föreskrivet om häktningsförhandling."

49 kap.7 §

I paragrafen föreslås ett fullföljdsförbud i fråga om beslut som gäller inskränkningar i en häktads kontakter med omvärlden. Som skäl för fullföljdsförbudet anför (se under 3.4.3 Överklagande) främst att behovet av att överklaga domstolsbeslut i fråga om restriktioner är litet med hänsyn till att besluten ofta har en kort livslängd och att åklagaren och tingsrätten var för sig har en skyldighet att kontinuerligt ompröva sina beslut om restriktioner. Mot detta kan anföras att om restriktionsbesluten har en kort livslängd, risken för överklaganden inte är så stor. Och det förhållandet att myndigheter har en skyldighet att tillvarata också klienternas intressen brukar inte räcka som skäl för att frånta klienterna rätten att överklaga myndigheternas beslut. Härtill kommer att det remitterade förslaget innebär att om en häktad överklagar själva häktningsbeslutet, han därmed automatiskt för upp också frågan om restriktioner till högre rätt. Med en sådan ordning kan man förutse praktiskt taget lika många överklaganden av häktningsbeslut, där kärnfrågan rör restriktioner eller ej, som med en ordning där restriktionsbeslut får överklagas särskilt. Med rätt att föra särskild talan mot restriktionsbeslut vinner man att processen i överinstansen inriktas på den egentliga tvistefrågan, och domstolen besparas besväret att hantera restriktionsfrågor som om de gällde fri-fotsyrkanden. Med en klagorätt skapas också förutsättningar för prejudikatbildning, någonting som kan vara värdefullt på ett område där bestämmelserna lämnar stort utrymme för myndigheternas fria skön.

På grund av det anförda föreslår lagrådet att den föreslagna 49 kap. 7 § utgår och att i stället 49 kap. 4 § rättegångsbalken får följande lydelse:

.....

6. utlåtit sig i tvistemål angående kvarstad eller annan åtgärd enligt
15 kap. eller i brottmål angående häktning, *restriktioner enligt*
24 kap. 5 a §, åtgärd som avses i 25-28 kap. eller omhändertagande
enligt 28 kap. brottsbalken;

.....

för beslutet."

Genomförs lagrådets förslag föranleder det konsekvensändringar i
vart fall i 24 kap. 21 §, 52 kap. 1 §, 54 kap. 5 § och 56 kap. 1 §
rättegångsbalken.

Proposition	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Propositionens lagförslag	3
Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 30 september 1993	20
1 Inledning	20
2 Kroppsvisitation och kroppsbesiktning	21
2.1 Bakgrund	21
2.2 Gällande ordning	23
2.2.1 Allmänt om kroppsvisitation och kroppsbesiktning	23
2.2.2 Begreppen kroppsvisitation och kroppsbesiktning i regeringsformen	25
2.2.3 Begreppen kroppsvisitation och kroppsbesiktning i rättegångsbalken	26
2.2.4 Begreppen kroppsvisitation och kroppsbesiktning i annan lagstiftning	27
2.2.5 Sammanfattning - begreppen kroppsvisitation och kroppsbesiktning	33
2.3 Reformbehovet	34
2.4 Överväganden och förslag	37
2.4.1 Allmänna synpunkter	37
2.4.2 Kroppsvisitation enligt 28 kap. 11 § RB	39
2.4.3 Kroppsbesiktning enligt 28 kap. 12 § RB	44
2.4.4 Undersökningar av kvinnor och män	49
2.4.5 Frågor om kvarhållande	50
2.4.6 Undersökning av icke misstänkta personer	53
2.4.7 Regleringen inom kriminalvården m.m.	54
2.4.8 Tullens möjligheter att ta urinprov	55
2.4.9 Lagändringar i övrigt	57
2.4.10 Kroppsvisitation för att söka efter klotterutrustning m.m.	61
3 Åklagarbeslut om inskränkningar av den häktades kontakter med omvärlden	62
3.1 Bakgrund	62
3.2 Gällande ordning	63
3.3 Reformbehovet	66
3.4 Överväganden och förslag	67
3.4.1 Föresättningar för restriktioner	67
3.4.2 Beslut om inskränkningar utan föregående domstolsbeslut	71
3.4.3 Överklagande	72
3.4.4 Domstolarnas prövning av ålagda restriktioner i övrigt	74
3.4.5 Medborgarvittnen vid häkte	76

4	Ekonomiska konsekvenser	77
5	Ikraftträdande m.m.	77
6	Upprättade lagförslag	77
7	Specialmotivering	78
7.1	Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken . .	78
7.2	Förslaget till lag om ändring i lagen lagen (1960:418) om straff för varusmuggling	82
7.3	Förslaget till lag om ändring i lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt	83
7.4	Förslaget till lag om ändring i lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m.fl.	83
7.5	Förslaget till lag om ändring i polislagen (1984:387)	84
7.6	Förslaget till lag om ändring i tullagen(1987:1065)	84
7.7	Förslaget till lag om ändring i lagen (1990:217) om skydd för samhällsviktiga anläggningar m.m	84
8	Hemställan	84
9	Beslut	85

Bilagor

1	Promemorians lagförslag	86
2	Förteckning över remissinstanser som har yttrat sig över departementspromemorian (Ds 1991:56) Ändrade regler om kroppsvisitation och kroppsbesiktning	97
3	Rapportens förslag	98
4	Förteckning över remissinstanser som har yttrat sig över rapporten (Ds 1992:8) Häktades gemensamhet och kon- takter med omvärlden	102
5	Lagrådsremissens lagförslag	103
6	Lagrådets yttrande	117

